

*E. Vilde nim. Tallinna Pedagoogiline
Instituut*

E. Isop ja K. Väljas

ORIENTEERUMIS- SPORT

Tallinn 1970

A-51179
ENSV KÕRGEMA JA KESK-ERIHARIDUSE MINISTEERIUM
E.Vilde nim. Tallinna Pedagoogiline Instituut

Kehalise kasvatuse metoodika kateeder

E. Isop ja K. Väljas

ORIENTEERUMIS- SPORT

III

ORIENTEERUMISMATKAMINE

KIRJASTUS "VALGUS"

T a l l i n n

1 9 7 0

Toimetanud H. Selmet

TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU

6 - 9 - 2

Käesolev töö koosneb eessõnast, sissejuhatausest, kolmest osast, kokkuvõttest ja ettepanekutest, kolmest lisast ning ka-
sutatud kirjanduse loetelust.

Esimesed kaks osa on pühendatud orienteerumismatkamise ajaloolisele arengule ja olukorrale. Esimese osa I ja II peatükis antakse nimetatust ülevaade kapitalistlikes ja sotsia-
listlikes riikides, teise osa III ja IV peatükis aga Eesti NSV-s ning Vene NFSV-s ja teistes liiduvabariikides.

Kolmas osa jaguneb osakorda kahaks peatükiks. V peatükis üldistatakse esimeses ja teises osas toodud andmeid - analüü-
sitakse orienteerumismatkamise kui spordiala viljelemise või-
malusi matkasporti jt. organisatsioonide töös, antakse orien-
teerumismatkamise alade klassifikatsioon, põhjendatakse kõnes-
oleva spordiala võistlusmääruste üldisi sätteid ning iseloomu-
tatakse üksikute võistlusalade põhialuseid.

VI peatükis peatutakse hariliku rahvamatka ja valikorien-
teerumis-rahvamatka eelistatavuse analüüsil. Viimane põhineb
eksperimentaalselt organiseeritud valikorienteerumis-rahvamatk-
kast osavõtjate ankeetküsitluse andmetel. Nende põhjal töötati
välja orienteerumisrahvamatkade korraldamise juhend.

Töö on illustreeritud 21 joonise ja diagrammiga ning 19
tabeliga.

Käesoleva töö peaesmärgiks oli uute teede otsimine ela-
nikkonnas tehtava sõjalis-patriootilise kasvatus- ja kehakal-
tuuritöö laiendamiseks orienteerumismatkamise võistluste ja
-rahvamatkade korraldamise kaudu. Selleks on välja töötatud
vastavad võistlusmäärused ja orienteerumismatkade organiseeri-
mise juhend, mida soovitatakse kasutada matkasportorganisat-
sioonidel.

Autorite omavaheline tööjaotus oli järgmine: ankeetküsi-
sed koostati koos, K. Väljas organiseeris eksperimendi läbivi-
mise ja valmistas andmed ette analüüsimiseks. Ülejäänud töö te-
gi E. Isop.

S I S S E J U H A T U S

Orienteerumismatkamine on orienteerumisspordi üks alasiid. See kuulub E. I a o p i /19/ järgi orienteerumisspordi mas-siliste, tervistavate ehk rahvaspordi alade hulka ja on suhte-liselt väikese koormuse ning võistlustel nfitavate elementaar-sete orialaste teadriiste poolest nimetatud alade algastmeks. Suhteliselt väikese koormuse tõttu on orienteerumismatkamisest osavõtt jükohas s koolieast kuni kõrge vanaduseni. Selleks et võimaldada rohkearvulist osavõttu, viiakse võistlused läbi ka-rilikut patrullvõistlustena miniatuursete matkade kujul.

Orienteerumismatkamist võib kasutada ka rahvamatkadena, kus võistlusmõõt on välistatud.

Võistluse sisuks orienteerumismatkamises on kinnisel maas-tikul stardi ja finiši vahel tähistatud kontrollpunktide (KP) läbimine kindlakemääratud või vabas järjekorras kas jalgsi, suuskadel, jalgratastel või mootorsõidukitel kaardi ja kompas-si kasutamiseega. Võistlustulemused määratakse kindlaks antud keskmisest liikumiskiirusest kinnipidamise, lisaülesannete täitmise või liikumistäpsuse järgi. Võistlusi võib korraldada nii päeval kui öösel suund-, valik-, märke-, joon-, asinmut-ning kombineeritud orienteerumises.

Orienteerumismatkamisega tegeldi juba XIX saj. keskel Rootsi armees /150/. Ent käesoleva sajandi algul võeti selle asemel kasutusele rohkem kehalisi võimeid arendav orienteeru-mise puhtsportlik ala - orienteerumisjooks.

Orienteerumismatkamises korraldasid hulgaliselt võistlusi sotsialistlike riikide ja NSVL turistid orienteerumisspordi arendamise algetapil. Hiljem tõrjusid selle välja orienteeru-mise puhtsportlikud alad - eeskätt harilik orienteerumisjooks ja teateorienteerumisjooks. Põhjuseks sai asjaolu, et nendel aladel hakati korraldama Rahvusvahelise Orienteerumisjooksu Föderatsiooni initsiatiivil laiaulatuslikke rahvusvahelisi võistlusi, kaasa arvatud MM-võistlused.

Kuna orienteerumine on sõjalis-rakenduslik maastikul har-

rastatav spordiala, siis rahva tervise ja kehalise taibõuse tõstmise kõrvale kasutasid valitsevad klassid seda oma riikide sõjalise potentsiaali suurendamiseks ja olenevalt riigist kas agressiivsete plaanide elluviimiseks või suveräänsuse kaitsmiseks.

Sellest aspektist vaadatuna pole orienteerumisspordi, sealhulgas kõigile jõukohase orienteerumismatkamise laialdane arendamine elanikkonna hulgas minetanud oma aktuaalsust ka tänapäeval, sest seniajani pole veel välistatud sõdade vallapäätmise oht imperialistlike riikide poolt. Sellepärast on tähtis, et sotsialistlikud riigid eesotsas NSV Liiduga lülitaksid kiiremini ja laialdasemalt orienteerumisspordi kõik alad kehalise kasvatusse süsteemi, et selle kaudu tõsta oma kaitsevõimet imperialistlike riikide võimalike kallaletungide tagasilöömiseks, samuti rahva tervise tugevdamiseks.

Nõukogude riigi kaitsevõime tõstmise on juba riigi algusaastatest peale olnud pideva tähelepäma objektiks. Pundatades meie kodumaa kaitsevõime tugevdamist, märkis NKP KK peasekretär sm. L. B r e ſ n e v oma ettekandes NKP XIII kongressil muuhulgas, et on vaja "... parandada sõjalis-patriootilist tegevust töötajate, eriti noorte hulgas..."¹

NSVL kaitseminister A. A. G r e t ſ k o /65/ oma kõnes 1967.a. oktoobris NSV Liidu Ülemnõukogu seitsmenda koosseisu kolmandal istungjärgul "Üldise sõjaväekohustuse eelnõust" märkis, et tänapäeva rahvusvahelises olukorras on NSV Liidu julgeoleku garanteerimiseks vaja kogu meie maa elanikkonda ette valmistada sotsialistliku isamaa relvastatud kaitsmiseks. Põhjuseks on asjaolu, et USA valitsevad ringkonnad intensiivistavad sõja ettevalmistusi NSV Liidu ja teiste sotsialistlike riikide vastu, varjates seda osavalt sõnade tegemisega koostööst. Edasi rõhutas sm. Gretško, et kogu elanikkonna ettevalmistamine agressorile vastulöögi andmiseks eeldab sõjalis-patriootliku kasvatus töö edasist parandamist, kogu selle

¹ B r e ſ n e v L. I. NKP Keskkomitee aruanne Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XIII kongressile 29. märtsil 1966. Tallinn, "ER", 1966, lk. 69.

Oma ettekandes "Viiskümmend aastat sotsialismi suuri võite" NLKP KK, NSVL Ülemnõukogu ja Vene NFSV Ülemnõukogu ühisel Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 50. aastapäevale pühendatud pidulikul koosolekul 1967.a. juhtis NLKP KK peasekretär sm. L. I. B r e ž n e v tähelepam erakordselt tähtsale vajadusele tänapäeva tingimustes - sotsialistlike riikide koostööle riigikaitse tugevdamise alal.¹

Loomulikult on vaja eespool nimetatud ülesannete lahendamiseks ära kasutada kõik võimalused ja vahendid. Üheks selliseks on orienteerumissport, sealhulgas orienteerumismatkamine, mis sõjalis-rakendusliku alana sobib suurepäraselt elanikkonna sõjalis-patriootilise kasvatus vahendiks. Pealegi on see haarav ja odav spordiala, milleks pole vaja kalleid spordihituseid. Ühtlasi on võistlused orienteerumismatkamises ja rahvaorienteerumismatkad jõukohased kõigile ning neid võib läbi viia peaaegu aastaringsest.

Kuna orienteerumismatkamine on seotud liikumisega värskes õhus (maastikul), siis on see heaks vahendiks inimeste tervise tugevdamisel, aktiivse puhkuse võimaldamisel ja kehalisel arendamisel. Just nimetatud ülesande lahendamisele pööratakse erilist tähelepam NLKP programmis, kus on öeldud, et selleks "on tarvis kõigiti ergutada iga liiki m a s s i l i s t s p o r t i (meie sõrendus - B.I. ja K.V.) ja kehakultuuri..., tõmmata kehakultuuriliikumisse järjest laiemaid elanikkonna hulki ja eriti noori".²

1966.a. veebruaris toimunud NLKP XXIII kongressil, kus olid arutusel direktiivid NSV Liidu rahvamajanduse arendamise ja viie aasta plaani kohta, märgiti otsuses, et on vaja laien-

¹ B r e ž n e v L. I. Viiskümmend aastat sotsialismi suuri võite. Ettekanne NLKP KK, NSVL Ülemnõukogu ja Vene NFSV Ülemnõukogu ühisel Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 50. aastapäevale pühendatud pidulikul koosolekul. - "Noorte HŠEL", 1967, 4.nov., nr.261, lk. 2-6.

² Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm. (Vastu võetud NLKP XXIII kongressi poolt). Tallinn, ERK; 1961, lk. 89.

dada elanikkonna hulgas just massilisi kehakultuuri- ja spordialasid inimeste tervise parandamiseks ja töö tootlikkuse tõstmiseks.¹

NIKP KK ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu ühises otsuses "Kehakultuuri ja spordi edasiarendamise abinõudest", mis võeti vastu 1966.a. augustis, rõhutatakse uuesti kehakultuuri ja spordi massilisuse arendamise vajadust nõukogude inimeste füüsilise vastupidavuse ja töö tootlikkuse tõstmise, tervise tugevdamise, eluea pikendamise ning kodumaa kaitseks ettevalmistamise eesmärgil. Nimetatud otsuses märgitakse, et nõukogude kehakultuuriliku peab baseeruma teaduslikult põhjendatud kehalise kasvatusesüsteemil, s.o. süsteemil, mis haarab kõiki elanikkonna grappe alates lapsest kuni kõrge vanaduseni.²

Kõik ülaltoodu põhjendab orienteerumisspordi arendamise vajadust NSV Liidu elanikkonna hulgas. Seoses sellega püstitasid käesoleva töö autorid järgmised ülesanded:

1. Uurida orienteerumismatkamise ajaloolist arengut ning olukorda välismaal ning NSV Liidus, üldistada omandatud kogemusi, viimaste põhjal aga teha ettepanekuid selle orienteerumisspordi ala propageerimiseks.
2. Välja töötada orienteerumismatkamise alade klassifikatsioon ja võistlusmääruste projekt.
3. Uurida rahvaorienteerumismatkade eeliseid võrreldes harilike rahvamatkadega.
4. Välja töötada rahvaorienteerumismatkade korraldamise juhend.

Töö käigus kasutasid autorid ankeetmeetodit ja saadud andmete läbitöötamisel matemaatilise analüüsi meetodeid. Vi-

1

NIKP XXIII kongressi direktiivid NSV Liidu rahvamajanduse arendamise viie aasta (1966-1970) plaani kohta. NIKP KK projekt. - "Rahva Hääli", 1966, 20. veebr., nr.43, lk. 1-5.

2

Kehakultuuri ja spordi edasiarendamise abinõudest. - "Spordileht", 1966, 26. aug., nr. 102, lk. 1 (NIKP Keskkomitees ja NSVL Ministrite Nõukogus).

maste puhul oli konsultandiks TPI statistika ja raamatupidamise kateedri juhataja Ökonoomikakandidaat U. Mereste.

Töö kirjutamisel kasutati järgmisi allikaid:

1. NLEP KK programme-dokumendid, NLEP KK ja NSVL Ministrite Nõukogu määrused.
2. NSVL Spordiühingute ja -organisatsioonide Iidü Kesk-nõukogu, NSVL Turismiföderatsiooni ja NSVL Turismi Kesk-Nõukogu dokumendid, materjalid ning publikatsioonid.
3. ENSV Spordiühingute ja -organisatsioonide Iidü Nõukogu, ENSV Turismiföderatsiooni, ENSV Turisminõukogu, ENSV Orienteerumisspordi Föderatsiooni dokumendid, materjalid ning publikatsioonid.
4. ENSV Teaduste Akadeemia F.R.Kreutzwaldi nim. Kirjandus-museumi materjalid.
5. Soome, Rootsi, Norra ja Taani orienteerumisspordi liitude, Sveitsi Riikliku Kehaliste Harjutuste Iidü Orienteerumisspordi Komisjoni, SDV Saksa Turistide ja Alpinistide Iidü, Tšehhoslovakkia, Bulgaaria, Ungari jt. riikide turistide organisatsioonide dokumendid, materjalid, publikatsioonid ja perioodilised väljaanded.
6. NSV Iidüsilms ja ilmuvad perioodilised väljaanded ja raamatud.

Eespool toodu kõrval saadi üksikuid andmeid vestluses isikutega, kes propageerisid orienteerumismatkamist NSV Iidüsilms ja Eesti MSV-s; nendeks olid V.V.Dobkovitš Leningradist ja T.Mas-so Eesti MSV-st. Ühtlasi kasutasid autorid V.V.Dobkovitši ja E.Isopi isiklikus arhiivis olevaid materjale.

Käesolev töö puudutab orienteerumismatkamise arengut kuni 1. juulini 1968.a.

O R I E N T E E R U M I S M A T K A M I N E
V Ä L I S R I I K I D E S

I peatükk

O R I E N T E E R U M I S M A T K A M I N E K A P I T A L I S T L I K E S
R I I K I D E S

Käesolevas peatükis vaadeldakse orienteerumismatkamise olukorda ja arengut Rootsis, Soomes, Suurbritannias ning Saksamaal. Ülejäänud orienteerumissporti harrastavates kapitalistlikes riikides - Norra, Taani, Sveits, Austria, USA, Kanada, Prantsusmaa, Sotimaa jt. - tegelevad orienteerumismatkamisega vähesel määral orienteerumisspordi organisatsioonid algajate väljaõpetamise käigus ja skaudid. Seetõttu nimetatud riikide juures allpool ei peatuta.

R O O T S I

Orienteerumisspordile pandi alus Rootsi armees. Juba XIX saj. keskpaigast alates korraldati ohvitseridele nn. luurekatseid. Need seisnesid ohvitseride teadmiste ja oskuste kontrollimises liikumisel tundmatul maastikul antud liikumisteed mööda kaardi ja kompassi abil.

1895.a. kasvas taolistest orienteerumismatkadest välja uus spordiala - orienteerumissport. Samal aastal korraldati ohvitseridele esimesed ametlikud võistlused orienteerumisjooksus /86/.

1901.a. propageeriti orienteerumisjooksu spordiseltsides /89/ ning kolmekümnendateks aastateks kujunes sellest välja tõeline rahvaspordiala /56/. 1936.a. kevadel loodi kergetõustiku liidu juures orienteerumisspordi keskorgan. 1938.a. asutati juba iseseisev Rootsi Orienteerumisspordi Liit

(Svenska Orienteringsförbundet - SOFT) /150/.

Orienteerumisjooksu kõrval tegeldakse Rootsis arvukalt veel teateorienteerumisjooksu, orienteerumissuusatamise /56/, õise orienteerumisjooksu, orienteerumismaratoniga /94/ jne.

Pärast orienteerumise kujunemist iseseisvaks spordialaks läilitati orienteerumismatkamine algajate väljaoeppe programmi. Sellega ei piirduud. Orienteerumismatkamisest kujundati omaette võistlusalad. Võistlusi orienteerumismatkamises viiakse praegu Rootsis läbi riigi põhjaosas asuvatel tundraaladel. Võistluse kestus on 3 päeva ja raja pikkuseks on 80-100 km /76, 96/.

SOOME

Pärast Esimest maailmasõda tegelesid orienteerumismatkamisega Soome koolinoored. Matku tundmatul ja teetul maastikul korraldati nii suvel kui talvel. Orienteerumismatku kaardi ja kompassi kasutamisega viidi läbi nii õppevaheaegadel kui ka puhkepäeviti.

Asja innustajaks, nagu kirjutab Soome kehakultuuri ajaloolane K. U. S u o m e l a /150/, olid 1920-ndate aastate algul mõned matkamist harrastanud õpetajad, kes asutasid vastava juhtiva organi Koolimatkamise büroo (Koolunmatkailutoimisto) näol. Samal ajal moodustas haridusministeerium matkakomisjoni. Sellele allutati ka õpetajate poolt loodud büroo tegevuse järelevalve. Büroo põhiülesandeks sai aga matkamise õpetamine. Sel eesmärgil organiseeris büroo õpperinge ja rajas Soome Matkamise Õpperingide Liidu. Liidu ülesandeks sai matkamajade rajamine riigi erinevatesse kohtadesse. 1935.a. lõpus loodi jällegi uus keskorgan - Soome Matkamajade Organisatsioon (Suomen Retkeilymajajärjestö). Juba enne Teist maailmasõda kuulus sellesse organisatsiooni peale matkaliitude veel Soome Poiste Spordiliit, Akadeemiline Spordiliit, skautide organisatsioon jne.

1961.a. andmetel oli Soome Matkamajade Organisatsiooni käsutuses 130 matkamaja, mis mahutasid kokku 4500 inimest, ja 135 laagripaika /144/.

1930.a. keskpaiku hakkasid orienteerumismatkamisega te-

gelema koolinoorte kõrval ka täiskasvanud /150/. Selliseid matku asusid tol perioodil intensiivselt propageerima sõjaliste ajakirjade kõrval ka ajalehed, naiste- ja lasteorganisatsioonide häälkandjad jne. Uut hoogu orienteerumismatkade korraldamisele andis Thomas Vohlteni poolt konstrueeritud vedelikukompass /64/.

Kõige selle tulemusel kujunes orienteerumismatkamine Soomes, kui nii võib öelda, suurmoeks.

1937.a. koodanlikus Eestis avaldatud ajakirja veergudel kirjutab pealtnägija selle kohta järgmist: "Huvitavat pilti võib märgata Soome linnaäärtel pühapäeva ennelõunal jalutusajal. Seal kõnnib perekonnaisa ühes lastega kompassid käsivarrel või rinnal..., käes asinutide ja kauguste tabel ettemääratud matka kohta; siin jalutab paar noori sama ülesandega. Üksikult ja gruppides areneb kaarti ja kompassi kasutades oma kodumäbruse täppis tundmaõppimine ja orienteerumismeele arendamine"/85, lk. 180/.

Miks oli tarvis orienteerumismatkamist noorsoo hulgas, nagu üldse kehakultuuri harrastamist, ergutada? Sellele küsimusele leiame vastuse Soome omaaegse armees osalemisest ja 1918.a. asutatud vabatahtliku reaktsoonilise sõjalis-poliitilise organisatsiooni "Kaitseliit" (Suojeluskontajärjestö) /150/ kehalise kasvatus ülemajor Le v ä l a h t i sulest ilmunud artiklist. Autor väidab, et kõige selle peameesmärgiks on elanikkonna sõjaline ettevalmistus. Seda tingib omakorda sõjaväeteenistuse aja pidev lühendamine, mille tõttu pole võimalik sõduril ajateenistuse jooksul kõiki sõjalisi oskusi põhjalikult omandada ja kinnistada. Seetõttu on vaja teha seda väljaspool armeed. Eespool toodu kõrval kinnitab autor, et kehakultuuri levik rahva hulgas aitab arendada enesevalitsemist, hoida noorsugu eemal huligaanitsemisest - seiklusromaanide ja filmide mõjust. Ühtlasi on loomulikult selle eesmärgiks rahva tervise tugevdamine, karastamine ja kehaline arendamine.

Pärast Teist maailmasõda, nagu kirjutab O. M a n n o n e n /111/ on rahva huvi Soomes orienteerumismatkade vastu langenud. Jalgsimatku teetud maastikul korraldatakse vähe. Se-

da on põhjustanud matkamise motoriseerimine. Jalgsimatku peetakse igavaks.

Orienteerumismatkade pikkuseks teetul ja tundmatul maastikul kaardi ja kompassi kasutamisega on lastel 10-30 km ja täiskasvanutel 20-60 km /18/.

Võib oletada, et huvi orienteerumismatkade vastu aitas vähendada ka see, et 1945.a. Soomes loodud orienteerumisspordi liidud /89, 90/ ja TUL korraldasid /130/ aasta-aastalt üha rohkem puhtsportlike võistlusi paljudel orienteerumisspordi aladel. Need olid osavõtjatele kättesaadavamad, polnud tarvis aega kulutada marsruutide ettevalmistamisele, kaarte muretseda jne. Pealegi sisaldasid need noorsugu tõmbavat võistlusmomenti, samuti olid rajad lühemad.

Teisejärglise tähtsusega polnud siin ka see, et propaganda teravik oli pärast Teist maailmasõda suunatud Soomes just orienteerumisspordi puhtsportlikele aladele.

Eks seda väidet kinnita kas või seegi fakt, et Soome Orienteerumisspordi Liidu (Suomen Suunnistamisliito - SSL) poolt korraldatud orienteerumisspordi propagandanädalate ja -päevade kavas kuni kuuekümnendate aastateni polnud ette nähtud orienteerumismatkamist. Peaõhk oli pandud orienteerumisjooksule /90/.

1961.a. toimus murrang SSL suhtumises orienteerumismatkamisse kui orienteerumisspordi ühte alasse (SSL juhatab faktiliselt kogu nimetatud spordi alast tööd Soomes). Sama aasta kevadel Hämeenlinnas korraldatud SSL juhatusel koosolekul otsustati lülitada orienteerumismatkamine liidu tegevusprogrammi. Selleks loodi erialakomisjon - matkamise komisjon /106/. Viimase ülesandeks jäi ühtlasi ka matkasporti arendamine. Kuna matkamine arendab teadmisi orienteerumise valdkonnas, siis leiti, et matkamise edasise levitamise kaudu on võimalik ka orienteerumisspordi levikut seada edaspidi veelgi laiematele alustele /77/. 1961.a. lõpul toimunud SSL kongress kinnitas eespool mainitud juhatusel otsuse matkamise komisjoni ja selle ülesannete kohta ja alates 1962.a. asus nimetatud komisjon oma ülesannete täitmisele /105/. Selle tulemusel kuuekümnendatel aastatel

korraldatud orienteerumisspordi propagandapäevade raames viisid seltsid läbi erinevalt varematest aastatest laiadele rahvahulkadele ka orienteerumismatkamise alaseid üritusi. Näiteks 1964.a. oktoobris toimunud orienteerumisspordi päeva /152/ raames oli ette nähtud orienteerumismatkade korraldamine met-saradadel kaardi ja kompassi kasutamisega /151/. Sama viidi läbi ka 1966.a. /153, 154/.

Mis põhjustas SSL juhtide suhtumise muutumise orienteerumismatkamise ja üldse matkamise arendamisse? Varematel aastatel olid nad huvitatud ju ainult orienteerumisspordi puhtsportlike alade propageerimisest elanikkonna hulgas. Millest oli tingitud SSL juhatuse ja kongressi selline otsus?

Tutvudes algmaterjalidega võib kinnitada, et SSL selline otsus nimetatud küsimuses oli tagajärjeks hoopis olulisematele põhjustele kui eespool mainitud.

Nimelt Soome kodanliku spordi keskorgani - Soome Võimlemis- ja Spordiliidu (Suomen Voimistelu ja Urheiluliitto - SVUL) poolt kuulutati 1961.a. tervisespordi aastaks. Selleks töötas SVUL välja kõikide erialaliitude, sealhulgas ka SSL jaoks vastavad tegevusprogrammid. SVUL-i organiseeritud tervisespordiaasta väljakuulutamise oli tingitud omakorda asjaolust, et vastavad teaduslikud uurimistööd näitasid rahva, eeskätt koolinoorte kehaliste võimete pidevat langust. Tervisespordi aasta eesmärgiks seati taolise nähtuse tõkestamine ja olukorra parandamine nimetatud valdkonnas sel teel, et suunata elanikkonda tegelema senisest enam kehaliste harjutustega vabal ajal /129/, ning selle kaudu rajada tugev alusmüür rahva tervise tugevdamisele, igakülgele kehalisele arendamisele ja spordi muutmisele üldrahvalikuks. Taolise ürituse läbiviimist oli juba aastakümneid nõudnud Soome kehakultuuri spetsialist prof. Lauri Pihkala. Tervisespordialade hulka lülitas SVUL võimlemise, suusatamise, kõnni, jooksu, ujumise, jalgrattasõidu ja uisutamise kõrval ka orienteerumise. Nimetatud aladest koostati vastav kompleks ja seati sisse ühtsed normatiivid selliselt, et need sobiksid igale eale ja mistahes elukutse esindajale. Igaüks võis valida kompleksist ühe ala, millega

ta tegelesa hakkab. Orienteerumise normatiiviks seati vastavalt võimalustele 1-7 korda nädalas vähemalt 4 km pikkuse distantsi lähimine matkates, joostes, suusatades jne. /155/. Hiljem vähendati orienteerumise distantsi kolmele kilomeetrile. Mainitud ürituse läbiviimise üldjuhtimiseks moodustas SVUL tervisespordi komisjoni, kuhu kuulusid kõikide erialalaitude esindajad, SVUL-i piirkondades loodi tervisespordi osakonnad ja spordiseltsides vastavate juhtide ametikohad. 1961.a. kevadest alates korraldati juhtidele kursusi /100/.

Kõik see näitab veenvalt, et SSL juhtkonna otsus orienteerumismatkamise arendamise kohta oli tingitud peamiselt SVUL-i poolt korraldatud tervisespordi aastast ja orienteerumise läilitamisest laiade rahvabulkaade kehalise arengu tõstmise teenistusse.

Tervisespordi aasta läbiviimiseks töötas SSL 1961.a. kevadel välja juhendi terve rea orienteerumisalaste ürituste kohta, mille korraldamist nõuti seltsidelt juba sama aasta maikunst alates /99/.

Kuna nimetatud üritused pakuvad ka meile huvi, siis tuleb nende juures lähemalt peatuda.

SSL poolt peeti vajalikuks korraldada orienteerumise osas järgmisi üritusi, mida võib rühmitada kolmeks grupiks:

1. Orienteerujate massiline osavõtt piirkondlikest, lah-tistest jt. võistlustest orienteerumisspordi puhtsportlikel aladel.

2. Massiliste, nn. treeningvõistluste läbiviimine seltsi-des, seltside vahel, piirkondades jne. algajatele lühikestel ja lihtsatel radadel. Rajad tuli planeerida sellised, et osa-võtjad võiksid KP-st KP-sse liikuda ilma kompassita mööda teid, metsasihte jt. jeenorientiire.

3. Massilised orienteerumismatkad.

Viimast rühma loeti tervisespordi seisukohalt vaadatuna kõige tähtsamaks. Kuna orienteerumismatkadest võtab osa palju erinevast soost ja vanusest inimesi, kelle teadmised orienteerumise alustes on võib-olla napid, siis peeti tarvilikuks orienteerumismatkamise rajad planeerida sellised, et nende lä-

bimiseks pole kompassi vaja. Ühtlasi soovitati neile, kellel on kompassid olemas, planeerida eraldi rajad. Igale osavõtjale nähti ette anda stardis kaart (mõõtkavas 1:20 000). Kui aga ümbruskonna kohta kaart puudub, siis tuli see seltsidel enestel valmistada. Neile kanti teed, rajad, metsasihid, elektriliinid jne., ning lasti kohalike ajalehtede trükkikodades paljundada.

Orienteerumismatkasid soovitati seltsidel läbi viia järgmiselt:

1. Kuivale maastikule tähistatakse 2-4 km pikkune lihtne rada, mis kulgeks mööda joonorienteeri. Rajale paigutatakse hästi eristatavatesse kohtadesse KP-d, mille asukohad tuleb osavõtjail kanda kaardile. Järelikult on siin tegemist märkeorienteerumismatkamisega.

2. Kaardile kantakse lihtne liikumistee, mida mööda osavõtjad peavad maastikul liikuma. Maastikul paigutatakse raja äärde KP-d, mille asukohad peab osavõtja märkima kaardile. Raja pikkus 2-4 km. Seega kujutab see joonorienteerumis- ja märkeorienteerumismatkamise kombinatsiooni.

3. Osavõtjatele antakse liikumistee kohta kirjalikud juhendid. Seejuures on lubatud kasutada ka kaarti. Ühtlasi on samas ära toodud seletuseks juhendite näited: 1) liigu 400 m küla poole minevat teed mööda kuni KP-ni; 2) liigu 100 m jalgrada mööda, mis ristub metsasihiga, pööra vasakule ja mine mööda metsasihti 200 m kuni jõuad metsaservale jne. Samas rõhutatatakse, et juhendid peavad olema eksimise vältimiseks selged ja üksikasjalikud.

4. Orienteerumine fotode järgi. Kogunemiskohas (stardis) pannakse välja fotod hästituntud kohalikest esemetest (talud jt.) - KP asukohtadest. Maastikul pannakse KP-des üles paroolid. Üritus viiakse läbi valikorienteerumismatkamisena.

5. Harilikud matkad seostatult orienteerumisülesannete täimisega, nagu läbitud liikumistee pikkuse mõõtmine, kauguse määramine, asimuudi määramine (kella järgi) jne.

Lõpuks toonitatakse refereeritavas juhendis, et rajad ei tohi olla pikad ja paigutatud raskele maastikule ning ülesan-

ded peavad olema sellised, millega osavõtjad tuleksid kergesti toime /99/.

Tervisespordi aasta läbiviimine õigustas ennast igati. Loomalikult oli võimatu ühe aastaga tõsta märgatavalt rahva tervise ja kehalise arengu taset. Küll suudeti tunduvalt aktiveerida elanikkonda tööst vabal ajal regulaarselt tegelema kehakultuuriga. Et saavutada püstitatud eesmärki, tuli tööd samas suunas jätkata. Selleks loodi Soome presidendi algatusel 1962.a. erialaliit - Soome Tervisespordi Liit (Suomen Kuntourheilun Liitto).

Elanikkonna huvi tõstmiseks regulaarse kehakultuuri harastamise vastu kuulutas Soome Tervisespordi Liit välja aastaringse võistluse. Tulemusi arvestatakse punktides. Punktide arvestust peab iga osavõtja ise vastaval kaardil. Kui osavõtja tegeleb päevas aktiivselt näiteks orienteerumisega (orienteerumismatk, -treening, -võistlus) vähemalt pool tundi, siis võib ta selle eest kaardile märkida ühe punkti. Osavõtt aga ametlikust orienteerumismatkast jalgsi, suuskadel vms. annab 10 punkti. Iga osavõtja peab aasta jooksul koguma teatud arvu punkte (1963.a. oli see 70). Viimase saavutamisel on osavõtjal õigus lunastada nn. tervisemärk. Peale selle loositakse kõikide aasta punktinormide täitnute vahel hinnalisi auhindu /98/.

Taoliste ürituste korraldamine avaldas soodsat mõju ka orienteerumisspordi levikule. Kui 1958.a. oli Soomes kokku 680 orienteerumisspordiga tegelevat spordiseltsi 110 tuhande liikmega /124/, siis 1965.a. alguseks oli aimuksi SSL-is 599 seltsi, kuhu kuulus ligi 130 tuhat liiget /93/. 1957.a. rahvaloenduse andmetel oli Soomes 4,3 milj. elanikku /1/. Seega umbes iga 32. inimene - kaasa arvatud imikud, koolieelikud ja raugad - kuulus SSL liikmeskonda. Kui siia juurde lisada TUL-i liikmed ja need, kes ei kuulunud SSL-i liikmeskonda, kuid võtsid regulaarselt osa tervisespordi raames korraldatud orienteerumismatkadest, siis on see arv märgatavalt väiksem.

Orienteerumismatkamisega olid seotud ka orienteerumisvõistlused tundras. Esimesena viis taolise võistluse läbi 1950.a. Kilpisjärve "Saana-Veikko". Alates 1953.a. tuntakse seda

"Saariselä Nulikka" nimetuse all. Võistlus toimus kahes etapis kahe päeva jooksul. Esimesel päeval viidi läbi orienteerumismatk 2-liikmelistele patrullidele 30-50 km pikkusel distantsil KP-de läbimisega, kuid aega arvestamata. Teisel päeval toimus aga võistlus tavalises suundorienteerumises. Alates 1954.a. asuti võistlusi teisel etapil korraldama individuaalsetena. Nimetatud võistlusi organiseeriti M, M-35 ja N vanuserühmadele /91/.

Arvatavasti nõrga propaganda ja organisatsioonilise töö tulemusena eeskätt Soome põhjarajoonides oli osavõtt mainitud rahvuslikest ehk lahtistest võistlustest äärmiselt väike (10-25) /87, 95, 120, 140/. Ka Lõuna-Soome orienteerujad ei võtnud nendest osa /142/.

1958.a. "Saariselä Nulikka" ei korraldatud /165/. Alates 1959.a. hakati nimetatud võistlust läbi viima endiselt kahes etapis, kuid ühel päeval. Ühtlasi vähendati matka distantsi meestel 25 ja naistel 15 km-ni ja 10 % selle läbimiseks kulutatud ajast võeti arvesse lõpptulemuste kindlaksmääramisel /88, 102/. 1960.a. organiseeriti taoline võistlus viimast korda osavõtjate vähesuse tõttu. Sellele järgnes 7-aastane vaheaeg. 21. juunil 1967.a. korraldas Ivalo spordiselts "Lapin Sudet" "Saariselä Nulikka" unesti, kuid jälle teisiti kui varem. Võistlusest jäeti ära orienteerumismatkamise etapp, seega toimus võistlus ainult orienteerumisjooksus. Ka vanuserühmade arvu suurendati endiselt kolmelt üheksale. Võistlused orienteerumismatkamises viidi läbi eraldi, kusjuures võistlustulemuste arvestamisel ei võetud aega peamise näitajana /142/.

Kõigele vaatamata jäi osavõtjate arv jällegi kesiseks - neid oli ainult 45 /103/.

Kokkuvõttes võib öelda, et Soomes harrastatakse orienteerumismatkamist nii puhtkehakultuurilistel eesmärkidel kui ka võistluselena.

SUURBRITANNIA

Orienteerumismatkamisega tegelevad siin mõningal määral ülemaailmsed, enamasti kapitalistlike riikide noorsugu hõlmavad skautide ja gaidide organisatsioonid. Viimaste peamiseks eesmärgiks on noorsoo ettevalmistamine sõjaväeteenistuseks ja tema kasvatajane kodanliku moraali vaimus, et noored teetaksid valitseva klassi iga üritust /32/. 1920.a. loodud ülemaailmse skautide liidu staap ja kõrgem skaudijuhtide kool asuvad Inglismaal / 82 /. Nimetatud kooli õppeprogrammis on ette nähtud ka maastikul orienteerumise, kaardistamise, asinutude ja kaardi järgi liikumise õpetamine. Orienteerumismatku viiakse siin läbi õpitu kinnistamiseks / 82 /. Kuna keolis valmistatakse ette skaudijuhte kõikidele riikidele, siis selliste matkade, samuti orienteerumismängude ja -võistluste korraldamine levis sealt ka teistesse maadesse.

Nimetatud üritusi kasutatakse skautide organisatsioonides noorte töö huvitavamaks muutmiseks, nende salga- ja rühmakeondustel omandatud orienteerumisalaste teoreetiliste teadmiste ning praktiliste oskuste kontrollimiseks /82/.

SAKSAMAA

"Võimlemine ja sportimine on teenistus Saksamaa heaks" - sellise loosungi püstitasid fašistliku diktatuuri kehtestamise järel riigi spordijuht H. von Tschammer und Osten ja spordiliikumise teoreetiline juht Carl Diem. Säärase loosungi all toimus sõnakuulelike, kehaliselt tugevate, sõjalisi teadmisi omavate ja fašistlikult meelestatud noorte ettevalmistamine, kes pidid ellu viima Hitleri "eluruumi" vallutamise plaani.

Et neid eesmärke saavutada, hakati spordiseltsides, koolides ja mitmesugustes fašistlikes noorsoo-organisatsioonides kultiveerima sõjalis-rakenduslikku maastikusporti (Geländesport), mille üheks alaks oli orienteerumine, sealhulgas orienteerumisvõistlused, -matkad /51/ ja orienteerumisega seotud maastikumängud /149, 156/.

Taolistele üritustele omisati eriti tähtis koht matkelaagrites, millest osavõttu, nn. "tagasipöördumist loodusesse", lugesid natsid iga noore "pühaks kohustuseks".

Laialdaselt tegeldi maastikuspordiga, eeskätt orienteerumis- ja hariliku matkamisega veel massiorganisatsioonis "Kraft durch Freude".

Selleks et noorsugu tegeleks maastikuspordiga, seati sisse palju erinevaid ja mitmest astmest koosnevaid sõjalis-sportlikke märke /150/. Nende normatiivides olid ette nähtud ka teadsised ja oskused sõjatopograafiast - orienteerumine, kaardilugemine, kaardi ja kompassi kasutamine ning nende järgi liikumine jne. /82/.

Saksa Föderatiivsest Vabariigist puuduvad andmed orienteerumismatkamise kohta. Kuid võib arvata, et pärast SSV loomist hakati maastikusporti, sealhulgas orienteerumismatkamist kasutama noorsoo ettevalmistamiseks uuaks revanšistlikuks sõjaks nagu varengi. Anti ju spordiliikumise juhtimine eadiste hitlerlike spordijuhtide ja maastikuspordi juurutajate, nagu Carl Dien jt. kätte /66/.

X X

X

Käesolevas peatükis toodud andmetest ilaneb, et orienteerumismatkamisega tegeldakse kõige rohkem Soomes. Nimetatud ala harrastatakse seal puhtkehakultuurilistel eesmärkidel, samuti korraldatakse võistlusi orienteerumismatkamises. Ja seda mitmel alal (märke-, joon-, valikorienteerumismatkamises jne.).

ORIENTEERUMISMATKAMINE SOTSIALISTLIKES

RIIKIDES

Kapitalistlikest riikidest enam tegeldakse orienteerumismatkamisega sotsialistlikes riikides, eeskätt SDV, Ungari, Bulgaaria, Tšehhoslovakkia, Rumeenia matkaspordiorganisatsioonides. Pärast Teist maailmasõda kujunes sellest välja iseseisev spordiala, mis rakendati riigikaitse teenistusse. Allpool vaatlemegi orienteerumismatkamise arengut ja olukorda nimetatud riikides.

SAKSA DEMOKRAATLIK VABARIIK

Matkaspordi kõikide alade keskseks juhtimisorganiks on SDV-s Turismi ja Matkamise Komitee (das Komitee für Touristik und Wandern - KTW). See iseseisev üiskondlik organ loodi 1956.a. Analoogilised komiteed töötavad kõikides ringkondades ja rajoonides /160/.

Orienteerumisspordi juhiks on siin SDV Matkajate ja Alpinistide Liit (Deutscher Wanderer- und Bergsteiger Verband der DDE - DWBV).

Orienteerumisega hakati SDV-s tegelema riigikaitse eesmärgil, et olla valmis vääriliseks vastulöögiks SFV ja NATO riikide võimalikule relvastatud kallaletungile /51/.

Esimese suvise orienteerumisspordi alana võttis pioneeriorganisatsioon 1953.a. kasutusele nn. turistliku kolmevõistluse - orienteerumismatkamise lisäülesannete täitmisega KP-des. Järgmisel aastal hakkasid matkajad sel alal võistlusi korraldama ka noortele ja täiskasvanutele. 1956.a. toimusid Wiltheni ümbruses esimesed meistrivõistlused.

Turistliku kolmevõistluse sisu oli üldjoontes järgmine. 2-4-liikmelistel mees- ja naispatrullidel tuli kindlaksmää-

ratud kontrollaja jooksul (1959.a. meistri võistlustel 4 km tunnis) läbida 3-7,5 kg raskuse kandamiga seljas 10-13 km distantsile paigutatud 4-6 KP-d ja täita seejuures mitmesuguseid lisaülesandeid (kauguste ja kõrguste määramine silma järgi, skeemide valmistamine maastikust, takistuste ületamine, mitmesuguste geograafiliste, mineraloogiliste ning orienteerumisega seoses olevate ülesannete lahendamine, vastamine küsimustele topograafiast, matkatehnikast jne.). Võistluse tulemus määrati kindlaks plusspunktides ja need olenesid peamiselt just ülesannete lahendamise väärtusest. Ülesannete täitmisel tehtud vigade ja kontrollaja ületamise eest arvestati karistuspunkte, mis võeti maha saavutatud punktide summast. Võistlustel oli jooks keelatud /51/. Seega kujutas võistlus endast miniatuurset matka, mis oli seostatud orienteerumise ja lisaülesannete lahendamisega.

Alates 1958.a. nimetati need võistlused ümber "turistlikeks võistkonna mitmevõistlusteks" /58/. Selline võistlus viidi läbi ka 1959.a. Leipzigi korraldatud üleriikliku võimlemise ja spordipeo raames. Siin tuli patrullidel täiendavalt muude KP-des antavate ülesannete täitmise kõrval läbida maastikul lõik kaardile märgitud joone järgi ja määrata kindlaks oma asukoht /146/ - järelikult kasutati joon- ja märkeorienteerumise elemente.

Nii SDV kui ka teiste sotsialistlike riikide orienteerumisspordi suviste alade arengut mõjustas 1958.a. suvel Budapestis toimunud rahvusvaheline rahvademokraatiasade matka-sportlaste konverents. Sellest võtsid osa SDV, Rumeenia, Bulgaaria, Tšehhoslovakkia ja Ungari esindajad /51/. Konverentsi ülesandeks oli esialgsete võistlusmääruste väljatöötamine, et nende alusel korraldada rahvusvahelisi, nn. turistlike orienteerumisvõistlusi. Budapestis väljatöötatud võistlusmääruste kohaselt võis nimetatud võistlusi korraldada nii individuaal-, individuaal-võistkondlike kui ka patrullvõistlustena (igas patrullis 6 liiget) kahel alal - orienteerumismatkamises ja -jooksus. Mõlemal alal oli lubatud võistlusi korraldada päeval ja öösel või siis kahes etapis - üks öösel,

teine päeval. Võistlejad (mehed ja naised) jagati kolme vanuserühma: noored, täiskasvanud ja veteranid.

Raja pikkuse asemel määrati võistluste ajaline kestus. Olenevalt võistlejate soost ja vanusest ning etappide arvust kõikus see 2-4,5 tunni piires.

Võistlustel orienteerumismatkamises pidid võistlejad-patrullid ühest kontrolljaamast (KP, kus asus kohtunik) teise liikumisel kinni pidama ettenähtud sundajast, mis arvestati välja kaardi järgi järgmiselt: iga km läbimiseks päeval 15 min., öösel 20 min. pluss maapinna tõusu iga 10 m eest 1 minut.

Orienteerumisega seotud ülesannete lahendamiseks maastikul anti võistlejate käsutusse sundajale lisaks veel "otsimisaeg". Kui võistlejal-patrullil kulus aega üle antud normide, siis määrati selle eest karistuspunkte.

Kontrolljaamad jagunesid I ja II klassi jaamadeks.

Neis asuvad kohtunikud fikseerisid patrullide-võistlejate saabumise ja lahkumise aega, hindasid ülesannete täitmist, andsid uusi ülesandeid kuni järgmise I kl. jaamani ja lähetasid nad viimase suunas teele pärast sundaja mõõdukust.

Kontrolljaamade vahelistel lõikudel, mida võistlejad-patrullid pidid läbima kaardile märgitud joont mööda, paigutati maastikule KP-d. Viimastes kohtunikke polnud.

Nii kontrolljaamad kui ka KP-d tähistati maastikul 30 x 40 cm suuruste tahvlitega. KP-de vahelised kaugused maastikul ei tohtinud olla alla 300 m.

KP-de läbimist kontrolliti kas sel teel, et patrullid-võistlejad laaksid seal ülesseatud kasti stardis saadud kontrollmargi või rebisid KP-s ülespandud märkaikust lehe, kirjutasid sellele oma stardinumbri ja andsid ära I või II klassi jaamas viibinud kohtunikele.

Võistlustel nõuti horisontaalidega varustatud kaartide kasutamist, mille mõõtkava pole väiksem kui 1:50000.

Stardis antud võistluskaartidele pidid osavõtjad ise kandma kontrolljaamade asukohad seal või siis kontrolljaamas ülespandud näidiskaardilt. Viimaste asukohad tähistati

näidiskaardil sõõrikestega. Joon, mida mõõda tali patrullidel-
võistlejatel liikuda, oli kaardile kantud tušiga.

Kontrolljaamade ja KP-de arv päeval koos stardi ja fini-
šiga oli 10-20, öösel 10-15.

Seljakotis kaasaskantava kandami kaalu määrused ei mää-
ratlemud, näitasid aga, millised esemed ja riidevarustus pidi
igal võistlejal kaasas olema, kaasa arvatud teit ja joogivesi.

Päevase ja öise etapi vahel pidi määruste kohaselt olema
osavõtjatele kindlustatud vähemalt 4-tunniline puhkeaeg. Pea-
le selle võis kohtanikkekoogu kindlaks määrata nii päevasel kui
ka öisel etapil kontrolljaama, kus võistlejatel oli kohustus-
likus korras ette nähtud 20-minutiline puhkepeatus.

Võistlustulemused määrati kindlaks karistuspunktiide põh-
jal. Võitjaks loeti see, kellel neid vähem oli. Lisaks sund-
ja otsimisaja ületamisele arvestati karistuspunkte iga vahe-
lejäätnud kontrolljaama ja KP eest. Iga taolise KP eest arves-
tati 100, I ja II klassi kontrolljaama eest vastavalt 250 ja
150 karistuspunkti. Kui jäeti vahel üks kontrolljaam, siis
loeti vahelejäätnuks ka kõik KP-d ja kontrolljaamad, mis jäid
kahe läbitud kontrolljaama vahele /3, 46/.

Esialgsete rahvusvaheliste võistlusmääruste väljatöötä-
mine Budapestis toimunud rahvademokraatiamaade matkasport-
laste konverentsil soodustas orienteerumismatkamise arengut
nimetatud riikides, viies selle orienteerumisspordiala üht-
setele alustele, ja rajas tee rahvusvaheliste võistluste kor-
raldamisele. Kuid nagu eespool selgus, oli võistluste korral-
damine nende määruste järgi küllaltki keeruline.

Nimetatud võistlusmääruste järgi korraldasid SDV matka-
jad esmakordselt oma meistrivõistlused 1959.a. Need toimusid
2-liikmelistele patrullidele kahes etapis, päevasel oli ka-
vas orienteerumismatkamine, öisel aga -jooks /51/.

Orienteerumismatkamise levikut SDV-s ja meisterlikkuse
tõusu soodustas kahtlemata selle lülitamine ühtsesse spordi-
klassifikatsiooni 1956.a. Meistersportlase normatiive "tu-
ristlikus võistkonna mitmevõistluses" saadi esmakordselt
täita 1958.a. /51/.

Orienteerumismatkamise arengusse tõi pöörded 1959.a. kevadel Skandinaavia riike hõlmava Põhjamaade Orienteerumisspordi Nõukogu organiseeritud konverents Rootsisis, millest võtsid osa ka SDV esindajad. Konverentsi mõjul mindi 1960.a. orienteerumismatkamiselt üle -jooksule /70/. Seoses esimeste Euroopa meistrivõistlustega otsustas DWBV presiidium 1961.a. lõpul kehtestada uus spordiklassifikatsioon /97/, muuta võistlusmäärusi ja alates 1962.a. mindi meistrivõistluste korraldamises üle täielikult Skandinaavia riikide suunale (üksikstart kontrollkandami ja lisaülesannete kasutamiset) /59, 75, 119, 163/. Orienteerumisjooks kui sportlikum ala tõrjus välja orienteerumismatkamise.

Kuid sellega ei soikunud orienteerumismatkamine SDV-s, see lülitati nüüd nn. rahvavõistluste programmi ja 1956.a. loodud kolmeastmelise matkamärgi nõuetesse. Võistlus seisneb selles, et osavõtjad peavad kindlaksmääratud sundaja jooksul läbima kaardi ja kompassi abil rajale paigutatud KP-d ning täitma nendes mitmesuguseid lisaülesandeid, nagu taimede, kõrguse, kauguse, ilmakaarte määramine jms. Nimetatud lisaülesandeid võidakse lasta täita ka enne või pärast matka. Paremusjärjestuse määramisel kasutatakse punkttabelit /125/. Teiseks rahvavõistluste alaks on orienteerumisjooks patrullidele /72/. Et saada aga hõbe- ja kuldmatkamärgi omanikuks, tuleb osa võtta harilike matkade kõrval vähemalt ühest õisest orienteerumismatkast /159/.

Rahvavõistlusi organiseerib SDV Turismi ja Matkasporti Komitee. Rahvavõistluste korraldamiseks rajatakse vastavaid polügoone /126/.

SDV noorsoo organisatsioon "Vaba Saksa Noorus" ("Freie Deutsche Jugend" - FDJ) hakkas oma liikmete, pioneeride ja koolinoorte seas propageerima võistlusi orienteerumismängude ja -suusatamise kõrval ka orienteerumismatkamises juba alates 1953.a. /51/. Taolisi üritusi viidi läbi 1956. ja 1957.a. suvel puhke- /50/ ja pioneerilaagrites /71/ patrullvõistlustena lisaülesannete täitmisega KP-des.

1954.a. loodi pioneeridele matkaspordimärk. Sellest kas-

vas mõni aasta hiljem välja praegu kehtiv matkasporidi viievõistluse märk.

Alates 1956.a. hakkas FDJ Kesknõukogu pioneeri-osakond korraldama 12-14 aastastele pioneeridele ja õpilastele üleriiklikke korrespondents-viievõistlusi, kus ühe alana oli ette nähtud orienteerumismatkamine patrullidele (raja pikkus 8 km, kestus 2,5 tundi) lisaülesannete täitmisega KP-des /48, 161/.

1959.a. jõuti juba niikaugele, et mõned ringkonnad korraldasid pioneeridele viievõistluses meistrivõistlusi /107/. 1961.a. võeti see võistlusala SDV pioneeride IV kokkutuleku kavva /147, 164/.

Teadaolevatel andmetel organiseeriti enne kokkutulekut analoogilisi võistlusi üksikutes ringkondades /57/.

1961.a. alates korraldasid matkajad Skandinaavia riikide tavade järgi võistlusi ka pioneeridele /45, 53, 54, 143/.

1962.a. tegi DWBV presiidium E.Thälmanni nimelisele pioneerorganisatsioonile ettepaneku võtta turistliku viievõistluse kõrval oma tegevuskavva ka orienteerumisjooksu võistlused /49/.

Võistluste korraldamine pioneeridele tavalises ja teate-orienteerumisjooksus, kaasa arvatud meistri- ja karikavõistlused, on viimastel aastatel jäänud matkajate õlgadele /61, 157/. Pioneerorganisatsioon viib aga läbi oma liikmetele korrespondentsvõistlusi (Fernwettkampf). Nimetatud võistlustest võtavad osa 5 poisist ja 3 tüdrukust koosnevad võistkonnad. Üheks võistlusalaks on siin orienteerumismatkamine 8 km pikkusel 7 KP-ga rajal. Rada tuleb läbida ettenähtud aja, jooksul ja KP-des täita järgmisi ülesandeid: ronimine kõit mööda üle oja, granaadi märkivise, hüpe üle oja või kraavi, loodusliku takistuse või rõhtpalgi (purde) ületamine, esmasabi andmine ja õhupüssist laskmine. Teiseks võistlusalaks on õine orienteerumismatkamine üle 2 km pikkusel rajal ja kolmandaks tavaline orienteerumisjooks (võistkond jagatakse siin neljaks kaheliikmeliseks grupiks) kiirusele. Üldvõitja määratakse punktitableti alusel /125/.

Orienteerumisjooksu /118/ kõrval tegeleb SDV-s orienteerumismatkamisega ka meie AIMAVÜ-le vastav spordi ja tehnikaga Ühing (der Gesellschaft für Sport und Technik - GST). Nii on orienteerumismatkamine lülitatud GST kolmeastmelise (pronks-, hõbe- ja kuldmärk) mitmevõistluse märgi (Mehrkampf-abzeichen) nõuetise ühena viiest alast (takistusjooks, laskmine, esmaabi, ujumine). Mitmevõistluse märgi nõudeid saab täita alates 14 eluaastast. Kõikides varmses rühmades on matka pikkuseks 10 km. Igal orienteerumismatkast osavõtjal peab kaasas olema väikesekalibriline vintpüss ja seljakott kanda-riega. Talvel on lubatud orienteerumismatku korraldada suuska-del /104/.

Ülejäävad SDV kehalise kasvatusel lülides (kõrgemates õppeasutustes /69/, rahvaarmees /47, 64/) on praegu kasutusel orienteerumisjooks.

DWBV president U. S c h l o s s e r /145/ märkis 1963. a., et orienteerumisspordi muutmiseks üheks massilisemaks spordialaks SDV kehalise kasvatusel süsteemis on vaja arenda-da paljusid võistlusalasid, mis tol aja. omasid ainult kohalikku iseloomu ja ei kuulunud meistrivõistluste süsteemi. Ühtlasi rõhutas ta, et nende orienteerumisspordi alade, milles korraldati rahvusvahelisi võistlusi (s.o. orienteerumisspordi puhtsportlikud alad - tavaline ja teateorienteerumisspordi jt.), areng kulges küllaltki edukalt, kuid ainult taoline suund on selle eesmärgi taotlemisel ühekülgne.

On ju täiesti loomulik, et orienteerumismatkamise jt. orienteerumisspordi alade arendamine laiendab orienteerumisspordi levikut ja täiendab ühtlasi pidevalt ka orienteerumisele spetsialiseerunud sportlaste rida.

Mitte väiksema tähtsusega pole siin ka rahva tervise tu-gevdamine ja kehaline arendamine ning ettevalmistamine SDV kaitseks.

UNGARI

Ungaris, samuti nagu teisteski sotsialismimaades, harrastavad orienteerumissporti matkajad.

Ungari matkajad hakkasid orienteerumise kui spordialaga tegelema juba 1935.a. Tol ajal täideti KP-des mitmesuguseid lisaülesandeid (taimede ja silma järgi kauguse määramine, telgi püstitamine jms.). Kehaliste võimete arendamisele siinjuures erilist rõhku ei pandud. Seetõttu oli neil võistlustel rohkem orienteerumismatkamise iseloom.

Pärast Teist maailmasõda korraldati orienteerumisjookse patrullidele /51, 125/ ja Soome mõjul 1959.a. alates ka individuaalvõistlusi nimetatud alal. Kas matkasportlased rahvademokraatiamaaade esialgsete rahvusvaheliste orienteerumisvõistluste määruste järgi /134/ orienteerumismatkamises võistlesid, selle kohta puuduvad andmed.

BULGAARIA

Sakslaste E. B u g g e l i ja U. S c h l o s s e r i /51/ ning Bulgaaria Orienteerumisspordi Föderatsiooni esimehe N. S p a s s o v i /148/ andmetel korraldasid Bulgaarias esimese orienteerumisvõistluse Gabrovo linna matkajad 1946.a. Võisteldi orienteerumismatkamises ja mitte harilikus, vaid maratonmatkamises. Kuna see oli pühendatud Teise maailmasõja päevil oma kodumaa fašismist vabastamisel langenud partisanide mälestusele, siis anti võistlusele partisaniretke ilme. Umbes 100 km pikkune rada kulges mööda partisanide endisi lahingupaiku. Võistlustest võtsid osa 10-liikmelised patrullid (7 meest ja 3 naist), kes pidid 20 kg kontrollkandamit seljakottides kaasas kandes raja läbima 2-3 päevaga ja teel täitma mitmesuguseid sõjalise iseloomuga lisaülesandeid (laskmine, jõgede forsseerimine, "haavatute" kandmine 10 km kaugusele jms.). Võistluste koormus oli loomulikult suur. Seetõttu kujunes nendest osavõtt algul tagasihoidlikuks. Orienteerumisvõistluste organiseerimine maratonmatkamises muutus Gabrovos traditsiooniks ja matkajate hulgas populaar-

seks.

1954.a. augustis töötas grupp matkasporti instruktoreid välja esimesed orienteerumismatkamise võistlusmäärused ja kuu aega hiljem toimusid esimesed Bulgaaria meistrivõistlused Sofia lähedal. Võistluste korraldus ja sisu jäid enam-vähem samadeks, mis Gabroovski, kuid vähendati võistlusraja pikkust ja patrulli liikmete arvu (3 meest ja 3 naist). Võistlus võttis muid umbes 24 tundi. Sellele vaatamata oli entusiasm suur. Taolisi võistlusi arusid muid Gabrovo kõrval läbi viima ka Kolarovgradi, Trjani jt. linnade matkasportlased.

1954.a. alates asusid bulgaarlased Rootsi mõjul pisut suure võistlusi korraldama ka orienteerumisjooksus /148/.

Pärast 1959.a. Budapestis toimunud rahvademokraatiamaade matkasportlaste konverentsi viidi võistlusi orienteerumismatkamises läbi seal vastuvõetud määruste alusel.

1961.a. kinditati uued orienteerumissporti võistlusmäärused /30/. Nende järgi võis orienteerumisjooksu kõrval ka läbi viia individuaalseid ja patrullivõistlusi orienteerumismatkamises, loobuti kontrollkandamist. Ülejäänud osas olid orienteerumismatkamise võistlusmäärused samad, mis 1959.a. vastu võeti Budapesti konverentsil.

Alates 1960.a. läks Bulgaaria orienteerumisvõistluste korraldamisel järk-järgult üle Skandinaavia riikides juurdunud tavadele /148/.

Orienteerumissporti, sealhulgas orienteerumismatkamist juhib praegu Bulgaaria Matkasporti Liidu alluvuses töötav iseseisev orienteerumisspordiliit ja vastavad kohalikud organid. Ent viimased pole iseseisvad, vaid tegutsevad kohalike matkasportorganisatsioonide juures.

TŠEHOSLOVAKKIA

Orienteerumisharjutustega tegelemise juured tšehhi spordiseltsides ulatuvad XIX sajandi 60-ndatel aastatel Jindrich Fügneri ja Miroslaw Tyrši poolt rajatud sokolite liikumise algpäevadesse. Nimetatud liikumise eesmärgiks oli tšehhi noorsoo koondamine, tema kasvatamine patriotismi vaimis ja salajane ettevalmistamine võitluseks rahvusliku vabanemise eest Austria-Ungari ikkest /23/. Seepärast õpetati "Sokoli" seltsides noortele võimlemise kõrval ka luuramist, orienteerumist jt. sõjalis-rakenduslikke teadmisi ja oskusi /128/.

Hiljem täiendati sokolite liikumist sportlike harjutuste, mängude ja orienteerumisspordi alaseid teadmisi nõudva matkamise ning sõjaliste harjutustega /8/.

E. B u g g e l i ja U. S c h l o s s e r i /51/ andmetel korraldasid matkasporlased 1945.a. esimesed orienteerumisvõistlused Tšehhoslovakkias asinaut- ja märkeorienteerumisjooksus patrullidele kohustusliku kontrollkandami kaasaskandmisega.

Alates 1959.a. organiseerisid matkajad võistlusi Budapesti konverentsil kinnitatud määruste kohaselt orienteerumisjooksu kõrval ka orienteerumismatkamises.

Kaks aastat hiljem, pärast õppematka Rootsi, mindi orienteerumisvõistluste korraldamises üle Skandinaavia riikide suunale /166/.

Üheks suuremaks sündmuseks Tšehhoslovakkia matka- ja orienteerumisspordi arengus oli V vabariiklik matkajate kokkutulek Põhja-Böömis 1963.a. sügisel, mis oli pühendatud organiseeritud matkaspordiliikumise 75. aastapäevale. Tšehhoslovakkia meistrivõistluste kõrval orienteerumisjooksus oli siin teiseks tähtsamaks ürituseks nn. mikroorienteerumine. Sellel 3,5 km pikkusel rajal startis 1200 algajat. Et osavõtjad tutvusid samaaegselt orienteerumisjooksu taktikaga, kirjutab A. C e r n i k /52/, oli näidiskaartidele kantud rida liikumisteid ühest KP-st teise. Aega ei arvestatud. Järelikult oli siin tegemist orienteerumismatkamisega. Kuidas aga määrati kindlaks võitja

või ei tehtud seda üldse, pole kahjuks teada.

Orienteerumisspordi alast tõõd juhib Tšehhoslovakkias riiklik matkaspordi sektsioon /78/.

RUMEENIA

E. B u g g e l i ja U. S c h l o s s e r i /51/ andmetel korraldasid Rumeenia matkajad kuni 1959. aastani orienteerumisvõistlusi samuti nagu varem Ungaris.

Esimised võistlused orienteerumisjooksus Põhjamaade tavade järgi toimusid 1964.a. suvel /121, 137/.

Rumeenlase H. D e z s ö /55/ 1968.a. andmetel viidi 1967.a. läbi X karikavõistlused orienteerumises mägedes. Nimetatud individuaalvõistlused on Rumeenias ühed tähtsamad ja raskemad. 1967.a. tuli võistlejail läbida kola etappi kokku 32 tunni jooksul. Seejuures oli raja kõrgustevahe 2000 m. Arvestades raja pikkust, raskust ja võistlusaega, on nähtavasti tegemist võistlustega orienteerumismatkamises.

U.Dezsö artiklist ilmneb, et Rumeenia matkajatel on kujunenud terve rida traditsioonilisi orienteerumisvõistlusi, nagu Zarandi karikavõistlused (1967.a. olid need juba 20-ndad), 23. augusti karikavõistlused jne. Kuna autor võistlusi ei kirjelda, siis võib oletada, et osa neist on mitte orienteerumisjooksud, vaid -matkamised.

POOLA JA JUGOSLAAVIA

Orienteerumise olukorrast Poolas ja Jugoslaavias on andmeid äärmiselt napilt. On teada vaid nii palju, et sellega tegelevad seal mõningal määral matkajad. Viimased on alates 1960.a. osa võtnud rahvusvahelistest võistlustest orienteerumisjooksus, kuid ebaedukalt /73, 79/. Kas matkajad tegelevad nimetatud riikides võistluste korraldamisega ka orienteerumismatkamises, selle kohta puuduvad autoritel andmed täielikult. Kuna Poola astus 1966.a. IOF-i liikmeks /101/, siis võib oletada, et põhitähelepanu pööratakse seal orienteerumise puhtsportlikele aladele.

Nagu selles peatükis toodud andmetest nähtub, tegeldi enne IOF-i asutamist 1961.a. /108/ ja EM-võistluste alustamist 1962.a. /109/ reas sotsialistlikes riikides laialdaselt võistluste organiseerimisega orienteerumismatkamises. Ent ühtsete rahvusvaheliste võistlusmääruste väljatöötamine IOF-i poolt harilikus ja teateorienteerumisjooksus /134/, samuti rahvusvaheliste võistluste korraldamine nimetatud aladel, juhtis sotsialistlike riikide matkajate põhitähelepamu just nende orienteerumisspordi puhtsportlike alade arendamisele, et paremini esineda rahvusvahelisel areenil. Kuna IOF-i rahvusvahelistes võistlusmäärustes puudus orienteerumismatkamine, siis kõige selle tulemusel hakati aasta-aastalt orienteerumismatkamisele üha vähem ja vähem tähelepamu pöörama. Järelikult tõrjusid orienteerumisspordi puhtsportlikud alad sotsialistlikes riikides tagaplaanile orienteerumisspordi massiala - orienteerumismatkamise.

ORIENTEERUMISMATKAMINE
NSV LIIDUS

III peatük

ORIENTEERUMISMATKAMINE ESTI NSV-s

Praegu teadaolevatel andmetel organiseeriti esimesed võistlused orienteerumismatkamises 1952.a. juulis end. Rakvere Pedagoogilise Kooli algkooliõpetajate-vanempioneerijuhtide osakonna II kursuse õpilastele Võsul korraldatud telklaagris /81, 84/. Võistlus toimus salkade vahel silmamõõdukselt valmistatud skeemi järgi marsruudil: laagriplats - looduskaitse all olev Ojakivi. Viimane asus laagriplatsist umbes 3 km kaugusel metsas. Võistlus ei toimunud kiirusele, vaid oskusele skeemi järgi liikuda antud keskmise liikumiskiirusega. Start anti salkadele 15 min. tagant. Võitis salk, kes täitis ülesande täpsemini, s.t. sai vähem karistuspunkte. Iga algava hilinemis- ja varem kohalesaabumise minuti eest sai salk ühe karistuspunkti. Võistlus viidi läbi õpitu kinnistamisega eesmärgil.

Järgmise, kuid juba ametliku võistluse orienteerumismatkamises patrullidele korraldasid Tallinna matkajad 1953.a. mais Kloostrimetsas toimunud esimesel kokkutulekul. T.Masso andmetel võistlesid patrullid siin skeemile kantud asimutide ja orientiiride järgi. KP-des kohtunikke polnud. Kahe KP-ga raja pikkus oli umbes 2 km. Finiši asukohast iga kõrvalekaldunud meetri eest arvestati patrullile karistuspunkte. Raja läbimise kiirust ei arvestatud. Pärast raja läbimist pidi iga patrull finišis täitma veel mitmesuguseid ülesandeid, nagu põhjasuuna kindlaksmääramine kompassi abita, kauguse määramine silma järgi, telgi püstitamine ja liitri vee keema ajamine. Vigade eest ülesannete täitmisel arvestati patrullidele karistuspunkte. Võitis vähem karistuspunkte saanud patrull. Taolisel võistlusel orienteerumismatkamises viidi läbi ka järgneval

aastail Tallinna matkajate kokkutulekul ja matkasporidi ühiskondlike instruktorite seminaridel /112, 135/.

Seega toimusid võistlused asimuutmatkamises täpsusele lisaülesannete lahendamisega.

Kaart võeti esmakordselt kasutusele esimesel vabariiklikul matkajate kokkutulekul Pühajärvel 1955.a. Igaie patrullile oli stardis antud kaardile märgitud võrdse pikkusega, kuid erinev liikumistee. Üks lõik tuli läbida asimuudi järgi täpsusele. Patrullide paremusjärjestuse kindlaksmääramisel, nn. võistlusmatkas aega ei arvestatud, küll aga lisaülesannete täitmist (laagriks sobiva koha leidmine jms.), liikumise täpsust kaardil tähistatud rada mööda ja asimuudi järgi. Raja üldpikkus oli 20 km, osavõtjad olid varustatud seljakottidega. Viiest startinud matkagrupist tunnistati võitjaks "Kalevi" Viljandi turismibaasi esindus /112, 113/.

Järelikult toimusid võistlused jällegi orienteerumismatkamises, kuid juba keerulisemates tingimustes kui varem.

Seega oli tänapäeva mõistes tegemist asimuut- ja joon-orienteerumismatkamisega lisaülesannete täitmisega.

Täiendavaid andmeid võistlusmatkade korraldamise kohta võib leida 1956.a. ilmunud A. R e i n s a l u /136/ koostatud käsiraamatust "Matkamine". Võistlustest võtsid osa 5-8-liikmelised segapatrullid. Võistlusmatka raja läbis patrull koos. Liikumise täpsuse kõrval võeti arvesse ka antud aja-graafikust kinnipidamine. Tulemused määrati kindlaks kohtunikekogu istungil patrullide matkaaruannete ja rajakohtunike ettekannete põhjal. Aruandes pidi patrull ära näitama läbitud maastiku iseloomu, takistuste ületamiseks kasutatud viisid jms. Otsustavat osatähtsust neil võistlustel etendas mitte niivõrd orienteerumisoskus, kuivõrd matkagrupi-patrulli kehaline ettevalmistus.

Matkajad organiseerisid võistlusmatku seepärast, et nad tahtsid oma ala sportlikumaks muuta. Samal põhjusel anti neile miniatuurse matka iseloom ja seostati orienteerumisega. Taolisi võistlusi viidi läbi ainult matkajate kokkutulekul /135/. On loomulik, et võistlustulemuste kindlaksmääramine matkaaruannete ja kohtunike ettekannete põhjal kujunes kül-

laltki subjektiivseks.

Analoogilised võistlused toimusid ka 1956.a. ja 1957.a. matkasportlaste vabariiklikul kokkutulekul Taevaskojas /92, 110, 112/ ning Sinihallikul /63, 112, 114, 117/.

Alates 1957.e. hakkasid matkajad võistleva orienteerumisjooksus ja -suusatamises tänapäeva mõistes maratondistantsidel. Tõuke selleks andsid üleliidulise turismisektsiooni poolt kinnitatud matkasporti ajutised võistlusmäärused, kus ühe alana oli ette nähtud orienteerumine /116/. 1959.a. võeti omaks orienteerumisjooksu osas Skandinaavia riikide tavad. Eesti NSV Matkasporti Föderatsiooni juurde loodi orienteerumisspordi komitee, millest 1962.a. kasvas välja Eesti NSV Orienteerumisspordi Föderatsioon (EOF) /122, 133/. Ühtlasi asuti müüa organiseerima vabariigi meistrivõistlusi orienteerumisspordi puhtsportlikel aladel /81, 84/.

Ent kõigele sellele vaatamata korraldati võistlusi öises ja päevases orienteerumismatkamises edasi. Nii viidi need läbi 23. mail 1959.a. Elvas Tartu linna matkajate kokkutulekul /138, 170/.

Seejärel soikus orienteerumismatkamine ENSV-s mõneks aastaks, sest teistes organisatsioonides (komsomol, pioneeriorganisatsioon, koolid, spordiühingud) tegeldi algusest peale orienteerumisjooksu ja -suusatamisega.

1962.a. suvel ilmus ajakirjas "Kehakultuur" artikkel võistluste korraldamisest orienteerumismatkamises /83/, ent sellest oli vähe kasu, sest orienteerumisspordi puhtsportlikud alad olid tolleks ajaks võitnud üldise tunnustuse.

1962.a. anti matkasporti juhtimine NSV Liidu Spordiühingute ja -organisatsioonide Liidu Kesknõukogu poolt üle Üleliidulisele Ametühingute Kesknõukogule ning likvideeriti endine NSVL Matkasporti Föderatsioon. Vastavalt Üleliidulise Ametühingute Kesknõukogu määrusele 20. juulist 1962 moodustati matkasporti juhtimiseks kõikide liiduvabariikide, autonoomsete vabariikide jne. ametühingute nõukogude juurde turisminõukogud. Taoline nõukogu loodi ka Eesti NSV Ametühingute Vabariikliku Nõukogu juurde.

Matkamise populariseerimiseks asuti ENSV Turisminõukogu üldjuhtimisel korraldama nn. rahvamatku. Esimene taoline üle-riiklik matk viidi läbi 1964.a. algul, teine rahvusvahelise naistepäeva tähistamiseks 8. märtsil deviisi all "Olümpia-aasta kõigile!" /171/, kolmas 8. mail võidupüha tähistamiseks jne. Rahvamatkade populaarsust elanikkonna hulgas kinnitab fakt, et võidupüha rahvamatkal oli vabariigis väljas ligi 75 tuhat inimest /138/ ja 1966.a. võttis neist osa kokku üle 280 tuhande matkaja /167/. Taolisi üritusi on korraldatud regulaarselt tänaseni.

Ent matk-matkalt, aasta-aastalt hakkas vähenema osavõtjate arv. Nii näiteks 1967.a. võidupüha matkal oli väljas vaid 57 tuhat inimest. Kui algul anti kõikidele matkajatele ühine start teatud kindlast lähtepunktist, siis 1967.a. lubati juba startida kodunt, et tõsta osavõtjate arvu. Selle sammu kutsus esile arvamus, et võib-olla ei vaevu kõik need, kes kavatsevad matkama minna, koguneda kindlasse lähtepunkti. Selle sammu kasutegur oli väike. Ajalehes "Spordileht" 1967.a. lõpul avaldatud kriitilises artiklis põhjendati rahvamatkadest osavõtjate arvu vähenemist Tallinnas sellega, et kõikide rahvamatkade ajal jäid KP-d, kus osavõtjad pidid käima käiseemblemiga saamas, üheks ja samaks. Tee oli tuttav ja seetõttu ebahuvitav. Sama nähtus esines ka mujal. Loomulikult oli organiseerijatel vana "kulumud" KP-de süsteemi mugav kasutada rahvamatkade läbiviimiseks. Saarlased aga organiseerisid kindla suunitlusega retki põhimõttel: pigem vähem, aga paremini /115/.

P. S a a r e /139/ oma artiklis tõstab esile rahvamatkade negatiivsed küljed: 1) rahvamatkad sarnanevad rohkem jalutuskäigule kui matkale; 2) suur osavõtjate arv toob endaga kaasa looduse rüüstamise.

Käesoleva töö autorite /80/ tähelepanekute järgi need rahvamatkad, mille start anti Tallinnas teatud kindlas kohas, kujutasid endast mitte jalutuskäike, nagu P.Saare kirjutab, vaid rahvamasside rongkäike. Sellest siis ka looduserüüstamine (põõsaste ja väikeste puude mahatallamine, prahi mahajätmine loodusesse jne.). Ja veel üks puudus - looduse nautimine matkal,

mis oli matka üks eesmärke, jäi tahes-tahtmata tagaplaanile. Pealegi tuli inimestel rongkäigus, kui marsruut kulges mööda maanteed, kõndida tolmus.

Kõik need on rahvamatkade küllaltki olulised negatiivsed küljed.

Alates 1966.a. hakati otsima uusi vorme rahvamatkade korraldamiseks. Selleks võeti uuesti kasutusse orienteerumismatkamine /67/.

Esimene teoline üritus viidi läbi Tartu II talispordimängude raames suuskadel marsruudil Tartu-Vorbuse. Osavõtjaid oli üle 1800, s.o. kõige rohkem sel talvel korraldatud kuuest rahvamatkast /168/. Järgmisena toimus rahvaorienteerumismatk samal aastal Tallinnas võidupüha tähistamiseks. Üldse oli KP-sid 11, neist 3 lõpp-punkti (finišit). Igal matkajal tuli läbida vähemalt 2 KP-d vabal valikul, et saada lõpp-punktis käiseembleem. Raja skeem avaldati matkale eelnemud nädala lõpul "Ohtulehes". Nimetatud matk oli valikorienteerumismatk /62, 127/.

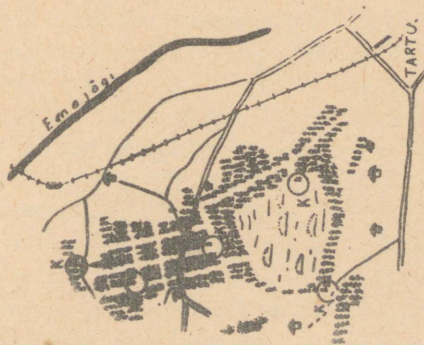
14. jaan. 1967.a. organiseerisid tartlased jällegi orienteerumismatka Vorbusel. Et saada embleem, tuli käia vähemalt ühes viiest KP-st või läbida need kõik. Ka siin avaldati raja skeem (joonis 1) kohalikus ajalehes "Edasi" /74/.

22. jaan. 1967.a. toimus jällegi valikorienteerumismatk Tallinnas, seekord suuskadel. Välja oli pandud 7 KP-d, neist 3 lõpp-punkti. Iga matkaja pidi jällegi läbima 2 KP-d, et saada käiseembleemi. Raja skeem avaldati varem "Ohtulehes" (vt. joonis 2) /131, 173/.

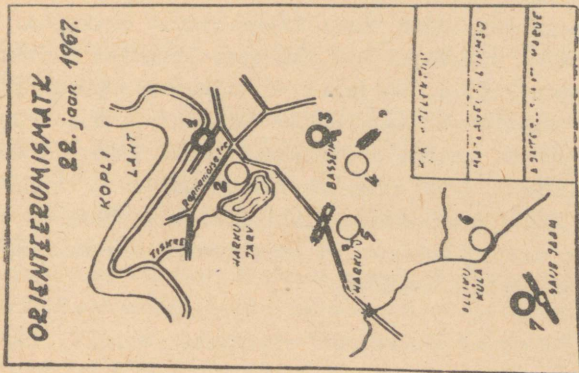
Sama aasta talvel korraldasid orienteerumismatka suuskadel ka saarlased. Matka finiš asus Kudjapäl /174/.

1967.a. võidupühale pühendatud rahvamatkad viidi läbi nii Tartus kui Tallinnas orienteerumismatkadena. Tartlastel oli rada paigutatud seekord Elva ümbrusse (5 KP-d, raja üldpikkus 16,5 km). Embleemi saamiseks tuli siin 5-st KP-st läbida 2 /141/. Tallinlased olid matkaraja maha pannud Pääsküla-Saku raudteejaama - Jälgimäe-Allika ümbrusse. Matk viidi läbi suundorienteerumismatkana kahel rajal. Algpunktides said matkajad raja skeemi, willele tuli neil näidiskaardilt kanda KP-

Honne Vorbusele!

Joonis 1.

Joonis 2.

de asukohad. KP-d olid paigutatud selliselt, et need teele ei paistaks. Embleemi said need, kes läbisid kõik rajale paigutatud KP-d ja märkisid skeemile nende paroolid. Finiš asus Saku raudteejaamas. Esimese raja start oli paigutatud Saku raudteejaama, teise oma aga Pääsküla jõe sillale /158/. Matk ebaõnnestus vihma tõttu.

Selles peatükis toodud andmetest nähtub, et orienteerumismatkamisega tegelesid Eesti NSV-s ainult matkajad, kes korraldasid selles võistlusi oma ala sportlikumaks muutmise eesmärgil. Alates 1957.a. tõrjusid orienteerumisspordi puhtsportlikud alad orienteerumismatkamise võistlused välja. Orienteerumismatku hakati uuesti korraldama alates 1966.a., kuid juba puht kehakultuurilistel eesmärkidel ja selleks, et otsida uusi vorme massiliste rahvamatkade läbiviimiseks. Ühtlasi võib eespool toodust teha järelduse, et orienteerumismatkad on Eesti NSV-s vähe kõlapinda leidnud.

ORIENTEERUMISMATKAMINE VENE NFSV-s JA TEISTESLIIDUVABARIIKIDES

Orienteerumisspordi prioriteet NSV Liidus kuulub Leningradi matkajatele.

G. U s ô š k i n i /41/ andmetel korraldasid Leningradi matkajad patrullvõistlusi orienteerumises nn. kinnisel marsruudil juba 1939.a. Kuidas neid võistlusi läbi viidi ja kus need toimusid - nendele küsimustele jätab G.Usôškin vastuse aga andmata.

Esimesed teadaolevad ülelinnalised võistlused orienteerumissuusatamises matkajatele ja suusatajatele toimusid 11.-12. jaanuaril 1941.a. Kovgolovo ümbruses V.V.Dobkovitši initsiatiivil.

Nendest võistlustest võtsid osa 10-liikmelised mees- ja naispatrullid lahingurakmes(vintpüss - ainult meestele, gaasitorbik ja 8 kg raskune kandam seljakotis).

Igale patrullile oli planeeritud erinev rada. Samuti startis iga patrull erinevast kohast, finiši asukoht oli seevastu kõikidele ühine. Pärast rongist mahatulekut sellele patrullile ettenähtud raudteejaamas 11. jaanuari hilisõhtul anti kaptenile kirjalik käsk, mille alusel tuli tal patrull viia stardiks ettenähtud kohta maastikul ja seal ööbida. Liikumine stardipaika toimus kaardi järgi. Raja läbimist pidid patrullid alustama 12. jaanuari hommikul käskkirjas ettenähtud ajal. Igal meespatrullil tuli läbida 26,5 ja naispatrullil 8,5 km pikkune erinev rada kaardi järgi, millele oli paigutatud 4 KP-d. Võistlus toimus ajale /12/. Järelikult etapp kogunemiskohast stardipaika kujutas endast orienteerumismatka suuskadel, võistlus ise aga harilikku suundorienteerumissuusatamist.

Võistluse seostamine ööbimisega talvisel maastikul, sa-

muti patrullide liikumine kaardi ja kompassi järgi rajatul lumel oli tingitud matkajate püüdest tasandada neid puudusi, mis ilmnesid sportlaste-luurajate ettevalmistuses Nõukogude-Soome sõja päevil /14/. Võistlused ebaõnnestusid, sest üks KP oli paigutatud maastikul valesse kohta /34/.

ÜK(b)P XVIII konverentsi ja Punaarmee XXII aastapäeva tähistamiseks korraldasid Leningradi linna kehakultuuri- ja spordikomitee ning turismiseksioon 22.-23. veebr. 1941.a. unesti võistlused kinnisel marsruudil /16/.

V.V.Dobkovitši arhiivis säilinud võistlusjuhendi kohaselt võisid nendest võistlustest osa võtta matkajad, alpinistid ja suusatajad. Võistluste eesmärgiks oli kehakultuurlaste kaitsealaste oskuste ja vilumuste kontrollimine praktikas.

Võistlused viidi läbi Kavgolovo, Peri ja Ragozinka ümbruses. Meestele toimus võistlus öösel ja päeval, naistele ainult päeval. Patrullid olid seekord viieliikmelised.

Selleks et vältida võistluste ebaõnnestumist, korraldati patrullide ülematele 5 päeva enne starti katsed mürdmaaja mäesuusatamise tehnikas rajatul lumel, kaardi järgi orienteerumises, liikumissuuna asimuudi määramises ning selle järgi liikumises, esmaabi andmise ja külmumise vältimise reeglite tundmises.

Iga patrull pidi omama suusavarustuse, abinõud suuskade remontimiseks, esmaabi apteegi, toidunained üheks öö-päevaks, 3 Adrianovi kompassi, 2 kella ja 2 taskulampi ning 5 viilet.

Iga patrull võistles eri marsruudil. Viimased loositi eelnevalt patrullide ülemate vahel välja. Kuna patrullid startisid erinevatest kohtadest, teatati nende ülematele pärast marsruutide loosimist lähetajatega kohtumise kuupäev, kellaaeg ja koht. Kohtumiskohas andis lähetaja igale patrulliliikmele pitseeritud kontrollkandami (meestele 15, naistele 6 kg) ja kontrollis nende varustust.

Stardipsaigas andis lähetaja patrulli ülemale pitseeritud ümbriku, mis sisaldas võistluskaardi, käskkirja patrullile määratud raja kohta ja meelespea liikumise reeglite ning käitumise kohta võistluste ajal. Ümbriku kätteandmise moment

loeti stardiks.

Käskkirjas teatati patrullile ettenähtud KP-de läbimise järjekord, nendesse saabumise ajad, ööbimise kestus ja koht maastikul. Ööbimine toimus esimeses KP-s. KP-sid oli paigutatud meeste rajale 4.

Pärast seda, kui patrull jõudis KP-sse ja ülem liikmed üles rivistas ning raporti esitas, kandis kohtunik saabumise aja käskkirja ning KP protokoll. Esimesele kirjutatakse alla kohtunik, teisele patrulli ülem. Sellele järgnes patrulli varustuse korrasoleku kontrollimine ja vastavate märkuste tegemine eespool nimetatud dokumentidesse. Kui see tehtud, võis patrull jätkata teekonda.

Patrulli saabumist KP-sse ja finišisse fikseeriti viimasena sinna jõudnud liikme järgi. Patrullid pidid saabuma Kavgolovos paiknevasse finišisse 23. veebruaril kell 13.00.

Patrullide paremusjärjestus määrati saavutatud üldaegade järgi. Üldaja saamiseks lisati patrullile raja läbimiseks ettenähtud ajale juurde KP-des ja finišis talle kohtunike poolt määratud karistuspunktid ümberarvestatult neile vastavaks karistusajaks. Karistuspunkt oli kaks protsenti raja läbimiseks määratud ajast.

Patrullile määrati karistuspunkte kõikides KP-des ja finišis selle eest, kui sinna saabumisel esimese ja viimase liikme vaheline kaugus ületas 20 m (5 punkti) ja kui patrull teel ei kõrvaldamud suusavarustuses tekkinud vigu (suuskade ja keppide murdumine, katkenud suusasidemed jms.). Iga kõrvaldamata vea eest arvestati patrullile 2 karistuspunkti. Kortsumud, katkine või niiskunud võistluskaart ja käskkiri tõi endaga kaasa 10 karistuspunkti.

Patrull, kes ei läbinud kõiki KP-sid, lülitati juhendi järgi võistlusest esikohtade pärast välja ja nende paremusjärjestus määrati kindlaks eraldi /25% Kas KP-desse ja finišisse varem saabumine või hilinemine karistuspunkte andis, see juhendist ei selgu.

Nagu toodust järeldub, toimusid võistlused täies ulatuses orienteerumismatkamises suuskadel.

Võistlustest võttis osa kokku 26 patrulli. Neist aimult viis suutsid öösel üles leida esimese, õõbimiseks määratud KP. See oli tingitud, nagu kirjutab võistluste peakohtunik V. D o b k o v i t š /7/, patrullide vähesest ettevalmistusest võistlusteks. Täielikku ettevalmistamatust võistlusteks demonstreerisid naispatrullid. Meestest saavutasid kaksikvõidu Leningradi Riikliku Ülikooli patrullid, kelle ülemateks olid vastavalt B. P. Ionov ja O. P. Serebrovski. Kolmandaks jäi VSÜ "Energia" patrull. Kuna naispatrullide paremusjärjestust ei avaldatud, siis võib arvata, et ükski neist ei suutnud rajale paigutatud kõiki KP-sid läbida.

Taolisi P naarmee aastapäevale pühendatud Leningradi meistrivõistlusi otsustati hakata korraldama regulaarselt igal aastal. Peale selle võeti vastu otsus analoogiliste võistluste läbiviimiseks lumetul perioodil jalgsi ja jalgrattastel /4, 5/.

30. märtsil 1941. a. Terijoki linna lähedal toimunud Leningradi matkajate talvisel kokkutuleku toimus jällegi patrullivõistlus orienteerumismatkamises su skadel. Seekord jagati rajad kolme raskuskategooriasse. Kõrgeima kategooria raja pikkus oli 50 km, sellest 25 km tuli patrullidel läbida öösel. Jällegi oli võistlus seotud maastikul õõbimisega. 50 km pikkusel rajal tuli võitjaks Leningradi Riikliku Ülikooli patrull (ülem Serebrovski). Spordiühingute arvestuses võitis VSÜ "Nauka". Võrreldes eelmiste võistlustega oli patrullide ettevalmistatus märgatavalt parem. Seda kinnitab fakt, et peaaegu kõik patrullid leidsid öösel üles neile õõbimiseks ettenähtud KP-d /13/.

Seda soodustas arvatavasti sõjaliste õppemetoodiliste kogunemiste korraldamine VSÜ-de esimeestele ja metoodikutele, kõrgemate õppeasutuste kehalise kasvatuse kateedrite õppejõududele ja üliõpilastele, mis lõppesid tavaliselt 50-60 km pikkuse matkaga kompassi järgi /15/. Taolisi suusamatku kaardi ja kompassi järgi viis sama aasta talvel läbi Leningradi kõrgemate koolide üliõpilaste /6, 24/ kõrval ka Ivanovo Keemia-Tehnoloogiline Instituut /2/.

1941.a. kujunes Leningradi kõrval teiseks orienteerumisspordi keskuseks NSV Liidus Rostov Doni ääres. Siin korraldati linna matkajate ning kehakultuuri- ja spordikomitee poolt leningradlaste eeskujul esmakordselt patrullvõistlused orienteerumismatkamises suuakadel ööl vastu 23. veebruari 1941.a. Erinevalt leningradlaste poolt läbiviidud võistlustest tuli patrullidel ületada täiendavalt "mürgitatud maa-ala" gaasitorbikutes jms. ning paremusjärjestuse määramisel kasutati punktisüsteemi. Võistlused toimusid tähematkana. Kõik patrullid pidid läbima kaardi ja kompassi järgi 25-30 km pikkuse raja /39/. Võistlustest võttis osa 8 patrulli. Esikohale tuli masinaehituse instituudi meespatrull, kes saavutas 30-st võimalikust 29 punkti. Kolmandaks jäi VSÜ "Selmaš" naispatrull /36/. Viimane näitab, et naispatrullide osas eraldi arvestust ei peetud.

23. märtsil viidi taolised võistlused läbi Rostovi linna Andrejevi rajooni vanemate klasside õpilastega. Raja pikkus oli 20 km (9 KP-d). Kahe kilomeetri pikkune rajalõik tuli patrullidel läbida gaasitorbikutes. Peale selle oli rajal ühes kohas ette nähtud granaatide heitmine "vaenlase" kaevikusse. Võistlustest võttis osa 100 õpilast. Võitis kooli nr. 37 patrull /35/.

Teine selline võistlus vanemate klasside õpilastele oli planeeritud 26.-27. märtsile. Seekord pidi võistluse kestus olema kaks päeva ja raja pikkuseks 50 km /27/. Kas need võistlused tegelikult toimusid, selle kohta puuduvad andmed.

Nagu selgub P. S r e d i n s k i /37/ artiklist, kasutati Rostovis korraldatud võistlustel rajast silmamõõdulisi skeeme, millele lisati juurde lühike raja kirjeldus. Liikumistee suund anti asimuutides ja kaugused meetrites või sammudes. Kohtunikke asendasid KP-des nn. kontrollmärkmed (контрольные записи). Viimased paigutati rajale (5-10) selle kaardistamise ajal. Nendega tähistati ühelt asimuudilt teisele ülemineku kohti. Samas soovitas autor võistlusi korraldada ka kõikidele patrullidele ühisel rajal, nagu seda tehakse tänapäeval. Iidsa-ülesannetena soovitas ta kasutada granaadiviske ja gaasitorbi-

kutes liikumise kõrval veel makeerumist, roomamist lahtiste maastikuosade ületamiseks (vaenlase poolt tulistatav maa-ala) või nendest möödumist. Üldiselt püüti võistlustele anda luureretke ilme.

Rostovis Doni ääres korraldatud võistlused toimusid tänapäeva mõistes orienteerumismatkamises suuskadel lisaülesannete täitmisega

1941.a. asusid rostovlased korraldama võistlusi "kinnisel marsruudil" jalgsi /28/, kuid mitte enam orienteerumismatkamises, vaid -jooksus /9, 26/.

Kuna võistlused orienteerumismatkamises ja asimuutjooksus võimaldasid kontrollida ja täiustada matkajate ning alpinistide tehnilist ettevalmistust, äratada paljudes huvi matkamise ja alpini mi vastu, arendada luurajale vajalikke oskusi ning teadmisi liikumises tundmatul maastikul, siis asus Üleliiduline Kehakultuuri- ja Spordikomitee sama aasta kevadel välja töötama orienteerumise võistluste tüüpjuhendit /40/. Ühtlasi tegi tolleaegne Üleliidulise Kehakultuuri- ja Spordikomitee esimees sm. Krjatško kohalike kehakultuurinõukogude turismi-alpinismi seksioonidele ülesandeks orienteerumise võistluste propageerimise noorte hulgas /21/. Kõige selle eesmärgiks oli orienteerumise võistluste viimine NSV Liidus ühtsetele alustele ning noorsoohulkade kaasatõmbamine nendest võistlustest osavõtuks, et valmistuda paremini kodumaa kaitseks.

Suure Isamaasõja algul kutsusid Kommunistlik Partei ja Nõukogude valitsus rahvast üles koondama kõiki jõude vaenlase purustamiseks. Reorganiseeriti kehakultuuri- ja spordialane töö, et igati abistada lahingutandritel võitlevat armeed. Kehakultuuriorganisatsioonide tähtsamaks ülesandeks sai Osoviahimiga /33/ koos kaadrite sõjalis-kehaline ettevalmistamine armee jaoks.

Suur osatähtsus selles töös omistati muuhulgas õppustele maastikul, sõjaliste ja turismimatkade läbiviimisele, mis oleksid võimalikult lähedased lahingutingimustele /42, 43/. Taoliste matkade korraldamine nähti ette koolide ja kõrgemate õppeasutuste sõjalis-kehalise ettevalmistuse programmides /38/.

Seega harrastasid orienteerumismatkamist enne Suurt Isamaasõda NSV Liidus eeskätt Leningradi ja Rostovi (Doni ääres) matkajad. Võistlusi korraldati patrullidele peasjalikult orienteerumismatkamises suuskadel lisaülesannete kasutamiseга. Nõukogude-Soome sõja ja alanud Teise maailmasõja mõjul oli võistlustele antud sõjastatud kallak, et kehakultuurilasi paremini ette valmistada kodumaa kaitseks.

Suure Isamaasõja puhkemise tõttu ei suudetud orienteerumismatkamist ja asimuutjooksu levitada kogu NSV Liidus ja toimunud võistlused kandsid kohaliku iselooma.

Päraat Suurt Isamaasõda olid Leningradi matkajad jällegi need, kes haarasid orienteerumisvõistluste korraldamise initsiatiivi enda kätte. Võistluste põhieesmärgiks seati matkagruppide ettevalmistatuse kontrollimine raskematest matkadest osavõtuks. Ent võistlusi ei organiseeritud muid enam orienteerumismatkamises, nagu enne Suurt Isamaasõda, vaid juba orienteerumisjooksus /11/.

Võistluste korraldamine orienteerumismatkamises Vene NFSV-s veel sellega ei lõppenud. Nüüd haarasid initsiatiivi taoliste võistluste organiseerimises enda kätte Sverdlovski matkajad.

Sverdlovskis viidi esimesed ülelinnalsed võistlused orienteerumisjooksus läbi juba 1952.a. Kuna matkajad leidsid, et jooksus kontrollkandamiga õlgadel pole midagi turistlikku, siis asendati see orienteerumismatkamisega. Ülemineku põhjus seisnes tegelikult selles, et võistlused kontrollkandamiga pikkadel radadel osutusid matkajatele üle jõu käivateks, pealegi ei treenitud süstemaatiliselt kehaliste võimete arendamiseks.

Kohustuslik kontrollkandam vahetati matkavarustusega, mis oli vajalik 1-2-päevaseks matkaks. Raja läbimiseks kohtunikekogu poolt antud suur kontrollaeg vältis jooksu. Kõik patrullid pidid läbitud liikumisteest valmistama kroki. Võistlustulemused määrati kindlaks punktides. Viiekümnendate aastate keskpaiku seostati need võistlused mitmesuguste kehaliste

harjutustega (hüpped, ronimine jms.). Raja üldpikkus oli 15-18 km. Võistlustingimuste raskendamiseks organiseeriti ka õiseid võistlusi /31/.

Kuni 1957. aastani korraldasid NSV Liidu matkajad orienteerumisvõistlusi igal pool erinevalt. Kuna puudusid ühtsed võistlusmäärused, esines suuri raskusi võistkondade ettevalmistamise osas. Ja ega arusaamatusedki olnud haruldased.

Selles suhtes tõid korra majja üleliidulise turismisektsiooni poolt väljatöötatud ja 1957.a. kehtestatud matkaspordi ajutised võistlusmäärused, kus orienteerumine võeti ühe alana matkajate kokkutulekul võistluste kavva. Kuna võistlusmäärustesse lülitati orienteerumisjooks patrullidele /116/, siis võistluste korraldamine orienteerumismatkamises Vene NFSV-s ja teistes liiduvabariikudes katkes.

1963.a. märtsis toimus Moskvas NSVL Turismi Kesknõukogu korraldusel üleliiduline nõupidamine matkaspordi võistluste küsimises. V. Ž u r o v i /17/ andmetel peeti vajalikuks välja töötada uued võistlusmäärused. 1963.a. need kinnitati turismi kesknõukogu presiidiumi poolt /29/. Kuna nende koostamisel võeti aluseks ENSV-s kehtinud vastavad võistlusmäärused, mis osakorda baseerusid Skandinaavia riikide võistlusmäärustele, siis lülitati neisse ainult puhtsportlikud orienteerumisspordi alad. Võistlusi korraldati nüüd individuaalse-tena ja individuaal-võistkondlikena.

Üheks tähtsamaks sündmuseks orienteerumismatkamise propageerimisel NSV Liidu matkajate hulgas oli 1964.a. augustis Haanjas Vaskna järve ääres toimunud Balti liiduvabariikide matkajate kokkutulek. Sellest võtsid lätlaste, leedulaste ja eestlaste kõrval osa ka Moskva, Leningradi, Kiievi, Minski, Sverdlovski, Petrozavodski ja Permi esindajad.

Paralleelselt traditsiooniliste võistlustega tavalises ja teateorienteerumisjooksus koondvõistkondadele organiseeriti esmakordselt nimetatud kokkutulekute raames massiline orienteerumismatk ülejäänud kokkutulekust osavõtmaile. Orienteerumismatk toimus õppe-eesmärgil. Peakohtunik oli A. Raukas /68/.

Taoline massiline orienteerumismatk oli tämväärseks ürituseks matkajate orienteerumiskoosse süvendamiseks ja kontrollimiseks. Positiivseks küljeks oli see, et üheaegselt sai tegevusse rakendada kokkutulekust osavõtmate põhimassi. See on aga eriti tähtis rohkearvuliste kokkutulekute puhul, kus väikesearvulised võistkonnad võistlevad omavahel, põhimass aga igavõet tegevuse puudumise tõttu.

X X

X

Kokku võttes eespool toodut tuleb märkida, et Vene NFSV-s ja teistes liiduvabariikides, eeskätt Ukraina NSV-s, alustati orienteerumisspordi võistluste korraldamisega orienteerumismatkamises suuskadel. Prioriteet selles kuulub Leningradi matkajatele. Võistlusi orienteerumismatkamises korraldati enne Suurt Isamaasõda. Pärast seda mindi üle juba võistluste korraldamisele orienteerumisjooksus. Aimalt Sverdlovski matkajad võistlesid sel perioodil veel rea aastate jooksul orienteerumismatkamises. Alates 1957.a. mindi Vene NFSV-s ja teistes liiduvabariikides üle orienteerumisjooksule ja -suusatamisele. Seega surusid orienteerumisspordi puhtsportlikud alad kõrvale orienteerumismatkamise.

O R I E N T E E R U M I S M A T K A M I S E   K A S U T A -
M I S E   V Õ I M A L U S T E S T   M A S S I L I S E
S P O R D I - J A   K E H A K U L T U U R I A L A N A
N S V   L I I D U S

V peatükk

O R I E N T E E R U M I S M A T K A M I N E   M A S S I L I S E   S P O R D I A L A N A

O R I E N T E E R U M I S M A T K A M I S E   K A S U T A M I S E   V Õ I M A L U S T E S T   M A T K A S P O R D I -
J A   T E I S T E   O R G A N I S A T S I O O N I D E   T Ö Ö S

Matkasportialases töös on NSV Liidus aastate jooksul kujunenud üheks tähtsamaks ürituseks mitmesuguses ulatuses matkajate kokkutulekud.

Matkajate kokkutulekute raames korraldatakse võistlusi orienteerumises ja matkatehnikas. Esimesel alal toimuvad võistlused praegu individuaalvõistkondlikena, teisel aga võistkondlikena.

Turistlikud võistlused, nagu kirjutavad V. K u d r - j a v t s e v ja A. K o l e s n i k o v /20/ oma 1965.a. ilmunud venekeelses raamatus "Turistlikud kokkutulekud ja võistlused", on eelkõige heaks vahendiks matkajate ettevalmistamisel nii kaug- kui ka puhkepäevamatkadeks, võistlustel täiustatakse maastikul liikumise tehnikat ja taktikat, orienteerumisoskust, s.o. kõike seda, mida matkajal on marsruudil tarvis. Edasi kirjutavad autorid, et võistlustel esinemiseks on matkajatel vaja süstemaatilise treeningu käigus tõsta oma spordimeisterlikkust ja üldkehalist ettevalmistust. Samuti väidavad nad, et kellelegi pole saladuseks, et paljud matkajad ei treeni mitte aastaringselt, vaid ka vahetult enne matka. Autorid kinnitavad, et sageli on matkadel õnnetuste põh-

juseks matkajate madal üldkehaline ettevalmistus.

Kuna võistlused matkatehnikas pole käesoleva töö uurimisobjektiks, siis nende juures allpool ei peatuta.

Mis puutub orienteerumisjooksu, siis nimetatud autorite andmetel polnud 1965.a. matkajate hulgas ühtset seisukohta selles, millise iseloomuga peavad sel alal võistlused olema - individuaalsed või patrullvõistlused. Patrullvõistluste pooldajad arvasid, et võistluste korraldamine sellisel kujul, välja arvatud raja läbimine joostes, sarnaneb teatud määral miniatuursele matkale. Kuna matkast võtavad osa matkagrupid, siis peab ka võistlus olema patrull- ehk võistkonnavõistlus. Sellisel juhul on ühtlasi võistluste käigus kindlustatud ohutus, individuaalvõistlustel pole see aga alati võimalik.

Lõpuks leiavad V.Kudrjajtsev ja A.Kolesnikov, et patrullvõistlusi orienteerumisjooksus tuleb läbi viia ainult õppetstarbel ja ka siis, kui võistlejate ettevalmistus pole vajalikul kõrgusel ja individuaalvõistlustel pole võimalik tagada ohutust. Ülejäänud juhtudel tuleb matkajate kokkutulekul kasutada individuaalset orienteerumisjooksu, -suusatamist ja -õitu.

Tõepoolest, orienteerumise puhtsportlikud alad on heaks vahendiks matkajate ettevalmistamisel peaaesjalikult just kaugmatkadeks, kus heast orienteerumisoskusest ja heast kehalisest ettevalmistatusest oleneb väga palju. Viimase arendamiseks on jooksu kasutamine võistlustel täiesti omal kohal, samuti aastaringne süstemaatiline treening.

Kuid kas puhkepäevamatkadest osavõtuks on vajalik aastaringne treening, sest iga taolise matka pikkuseks jalgsi on keskmiselt ainult 15 km. Sellise distantsi läbimine, kui jälgida rahvamatku ja puhkekodude praktikat, on jõukohane igale täiskasvanud inimesele, vaatamata tema vanusele, soole ning kehalisele ettevalmistusele. Just vastupidi, puhkepäevamatku kasutatakse ühe vahendina elanikkonna kehalise ettevalmistuse parandamiseks. Samuti on vaja rõhutada, et näiteks meeste 10-15 km pikkuse hariliku suundorienteerumisjooksu raja läbimine joostes aja peale pole jõukohane kõigile, eeskätt vane-

matele inimestele, kes varem pole kehakultuuriga nimetamis-
väärselt tegelema.

Teisest küljest on olemas ka selliseid inimesi, kes võib-
olla võtaksid osa võistlustest orienteerumisjooksus, kuid tea-
des, et samas vanuseklassis stardib terve rida hästi etteval-
mistatud spetsialiste-orienteerujaid, jäävad harilikult pealt-
vaataja ossa. Põhjuseks on siin asjaolu, et nad teavad ette
ära oma platseerumise viimastele kohtadele. Kui orienteerumis-
spordi praktikasse juurutamise algpäevil Eesti NSV-s võis
võitjaks tulla kehaliselt nõrgalt ettevalmistatud, kuid orien-
teerumise aluseid hästi tundev võistleja, siis müüd on olu-
kord muutunud. Reeglina võidab see, kes on nii kehaliselt kui
ka teoreetiliselt hästi ettevalmistatud.

Leidub ka selliseid matkajaid, kes vaatamata oma kehvale
kehalisele ettevalmistusele võistlustest orienteerumisjooksus
siiski osa võtavad, kuid, jäädes pidevalt viimastele kohtadele,
loobuvad orienteerumisspordist üldse või asuvad otsima mõnda
teist ala, mis neile enam sobib, s.o. kus on võimalus saavu-
tada edu. Seetõttu on ka spordis kehtiv sihtliku havitatuse
printsip, kus võimuli osa etendab edu. Kuid sellele võib
esitada vastuväite. Spordipraktikas on teada palju juhtusid,
kus algul sportlane oma vanuseklassis ei suutnud saavutada
edu, kuid hiljem visa tööga jõudis samal spordialal meis-
tersportlaste ridadesse. Ka see väide on õige. Ent selliseid
inimesi on suhteliselt vähe. Enamasti lööb pideva ebaedu korral
harilikult antud spordialale käega, paremal juhul asub tegut-
sena sel alal kohtunikuna.

Et varem spordi ja kehakultuuriga mittetegelmuud ning
elatanud inimesed, samuti need, kes ei saavutanud ühel või
teisel spordialal kiiresti edu, võita matka- ja orienteerumis-
spordile, on vaja populariseerida orienteerumisspordi algas-
tet - orienteerumismatkamist. Orienteerumismatkamise alad on
jõukohased kõigile, vaatamata nende kehalisele ettevalmistuse-
le - võistlustel osavõtjatele esitatav koormus on suhteliselt
väike. Võistlustel orienteerumismatkamises seatakse esiplaani-
le mitte kehalised võimed, vaid just kergesti omandatavad

orienteerumis- ja matkamisalased teadmised, mis kuuluvad elanikkonna sõjalis-patriootilise kasvatus valdkonda. Kuna võistlused kõnesoleval alal toimuvad maastikul, siis osavõtt võistlustest tugevdab inimeste tervist ja võimaldab neil aktiivse puhkuse kaudu koguda jõudu paremaks töötamiseks oma kutsealal. Ühtlasi võimaldavad nimetatud võistlused osavõtjaid paremini ette valmistada puhkepäevamatkadeks (orienteerumisoskus, matkasportialased teadmised).

Käesoleva töö esimeses ja teises osas nägime, et orienteerumisjooks kui sportlikum tõrjus välja vähemspordlikud orienteerumismatkamise alad. Seda põhjustas rahvusvahelise organisatsiooni loomine orienteerumisjooksus, kes asus korraldama rahvusvahelisi võistlusi, sealhulgas algul EM-, hiljem juba MM-võistlusi. Sotsialistlikes riikides, kus enne IOF-i loomist korraldasid matkajad laialdaselt võistlusi orienteerumismatkamises, läksid nad kõige selle tulemusena üle orienteerumisjooksu viljelemisele, et võtta osa rahvusvahelistest võistlustest. Võistluste korraldamine orienteerumismatkamises jäeti aga unarusse.

Teiselt poolt, just vastupidi sotsialistlikes riikides toimunule, võeti Soomes, kus orienteerumisspordi meisterlikkuse ja massilisuse tase on teatavasti Euroopa riikidest üks kõrgemaid, kasutusele orienteerumismatkamine. Seda sellepärast, et laiendada orienteerumisspordiga tegelejate rinnet ja tugevdada elanikkonna tervist kõigile jõukohase spordiala kaudu. Nimetatud nähtuse põhjuste seas pole viimasel kohal sõjalise kasvatustöö laiendamine elanikkonna hulgas, et paremini ette valmistada noormehi teenistuseks armees ja hiljem säilitada ning arendada ajateenistuses omandatud teadmisi ja oskusi.

Samale teele tuleb asuda ka meil. Mida me sellega saavutaksime?

a) täiendada matka- ja orienteerumissportlaste rida nende arvel, kes on veendunud, et orienteerumisjooks pole neile jõukohane;

b) laiendada sõjalis-patriootilist kasvatustööd elanik-

konna bulgas;

- c) anda võistlustele miniatuurse puhkepäevamatka ilme, mille vastu tunneb huvi küllaltki palju matkajaid;
- d) valmistada inimesi paremini ette puhkepäevamatkadeks;
- e) kontrollida matkajate matka- ja orienteerumisspordi-alaseid teadmisi.

Kuid see pole veel ammendav loetelu, mida võiksime saavutada võistlusve korraldamisega orienteerumismatkamises.

Nagu selgu: E. T r e i a l i /162/ poolt 1964.a. perioodikas avaldatud kriitilisest artiklist vabariiklike matkajate kokkutulekute läbiviimise kohta, on osavõtjate arv nimetatud üritustest pidevalt tõusnud. Anijal 1964.a. toimunud kokkutulekust võttis osa 3100 matkajat. Autor kritiseerib kokkutuleku organiseerijaid selles, et üritustega oli haaratud ainult mardosa kokkutulnud - ülejäänud kannatasid igavuse all.

Kui kokkutulekutel võtta võistluste kavva suundorienteerumisjooksu kõrval ka orienteerumismatkamine näiteks 5-10-liikmelistele patrullidele (matkagruppidele), siis sel teel oleks võimalik rakendada tuhandeid, eriti veel siis, kui näiteks iga rajooni esindab mitte üks, vaid mitu patrulli. Sellisel juhul viiakse analoogilisi võistlusi loomulikult läbi enne vabariiklikku kokkutulekut ka rajoonides ja kollektiivides. Võistluste kõrval võiks orienteerumismatku läbi viia ka puht õppe-eesmärgil, nagu see toimus 1964.a. Haanjas.

Matkaorganisatsioonide kõrval võivad võistlusi orienteerumismatkamises korraldada ka kohalikud orienteerumisspordi sektsioonid - eriti just orienteerumisspordi nädalate ja päevade raames. Kõrvale sellest ei tohiks jääda ka tervisespordi-, pioneeri- ja komsomoliorganisatsioonid. Orienteerumismatkamise juurutamisel praktikasse peaks juhtiv osa jääma matkaspordiorganisatsioonidele.

Lõpuks olgu märgitud, et orienteerumismatkamise tähtsus seisneb veel selles, et võistlusi sellel alal on võimalik kergesti siduda ühe või teise tähtpäevaga või organisatsiooni tööga, seda just KP-des antavate lisaülesannete kaudu. Näiteks Võidupüha tähistamiseks korraldatavatel võistlustel orienteerumismatkamises on otstarbekas võtta lisaülesanded

sõjandusest (laskmine, granaadivise, kauguse silmamõõduline määramine, esmaabi andmine jms.). Samuti on võimalik siduda võistlusi mõne teemaga (näiteks KP-des küsimustele vastamine kodulinna ajaloo, taimede määramine jne.). Võimalusi on siin palju.

ORIENTEERUMISMATKAMISE ALADE KLASSIFIKATSIOON

Esimeses ja teises osas toodud andmetest nähtub, et orienteerumismatkamise alad võib jaotada kahte suurde gruppi:

- a) vabaorienteerumismatkamine,
- b) rajaorienteerumismatkamine.

Vabaorienteerumismatkamise puhul valivad patrullid-matkagrupid liikumistee suvaliselt. Rajaorienteerumismatkamise alade juures on see kindlaks määratud kas võistluskaardil (jooorienteerumismatkamine), maastikul (märkeorienteerumismatkamine) või antud asimuutide ja kaugustega (asimuutorienteerumismatkamine).

Vabaorienteerumismatkamise alad

Vabaorienteerumismatkamise alad võib jaotada kaheks rühmaks: suund- ja valikorienteerumismatkamiseks. Kni suundorienteerumismatkamise aladele on iseloomulik kõikide KP-de läbimine numbrite tõusvas järjekorras, siis valikorienteerumismatkamise puhul pole esiteks tarvis kõiki KP-sid läbida; teiseks valivad patrullid-matkagrupid ise suvaliselt läbitavad KP-d.

Suundorienteerumismatkamise alad jagunevad esimeses ja teises osas toodud andmete alusel omakorda veel kaheks alla liigiks: tavaline orienteerumismatkamine (hariliku pikkusega radadel) ja maratonorienteerumismatkamine (harilikust pike-matel radadel).

Seni pole meil teadaolevatel andmetel üheski orienteerumissporti harrastavas riigis veel korraldatud võistlusi.

teateorienteerumismatkamises ja radade planeerimises. Siinjuures tuleb märkida, et viimati nimetatud alal on võistluste korraldamine võimalik. Kui võistluste organiseerimine orienteerumismatkamises juurdub praktikasse, siis on loomulik, et asutakse rajameistrite teadmiste ja oskuste kontrollimise ja kindistamise eesmärgil läbi viima võistlusi radade planeerimises.

Mis puutub teateorienteerumismatkamisse, siis nähtavasti sel alal pole mõtet võistlusi läbi viia, sest siin puudub teatavõistlustele omane ning kiirusel põhinev terav võistlusmoment. Kiiruse rakendamine matkamises tooks endaga kaasa aga jooksu, mis pole orienteerumismatkamise eesmärgiks.

Tavalise ja maratonorienteerumismatkamise puhul on kasutatud võistluste läbiviimiseks kahte meetodit: lisaülesannetega KP-des ja ilma nendeta.

Lisaülesannetena on olnud tarvilusel ülesanded matkaspori, topograafia, loodusteaduse, geoloogia, meditsiini, sõjanduse jt. valdkondadest.

Oma iseloomult on võistlused suundorienteerumismatkamise aladel võistkonna- ehk patrullvõistlused.

Kõikidel orienteerumismatkamise aladel võib võistlusi pidada nii päeval kui ka öösel. Liikumiseviisi järgi võib peaaegu kõiki orienteerumismatkamise alasid liigitada matkadeks jalgsi, suuskadel, jalgratastel ja mootorsõidukitel.

Raja-orienteerumismatkamise alad

Raja-orienteerumismatkamise alad võib liigitada orienteerumisspori klassifikatsiooni järgi kolme rühma: märke-, joon- ja asimuutorienteerumismatkamiseks. Ka nendel, nagu suundorienteerumismatkamise aladel võib võistlusi korraldada päeval ja öösel. Oma iseloomult on võistlused samuti patrull- ehk võistkonnavõistlused, et rohkem inimesi kaasa haarata, kindlustada ohutus ja anda võistlustele miniatuurse matka ilme.

Joon- ja asimuutorienteerumismatkamises pole võimalik

korraldada võistlusi suuskadel, sest esimestena startinud ajavad kaardile märgitud joone või antud asimutide järgi maastikul rajad sisse, mistõttu ülejäänud patrullidele kujuneks võistlus mitte orienteerumiseks, vaid harilikuks suusamatkaks.

Märkeorienteerumismatkamise alad jagunevad liikumisviisi järgi matkadeks jalgsi, suuskadel ja jalgratastel. Mootorsõidukitel on võistlusi sel alal raske korraldada, sest raja märkimine maastikul nõuab suurt tööd ja vaeva. Selle asemel on lihtsam võistlusi läbi viia orienteerumismatkamise mõnel teisel alal.

Joonorienteerumismatkamises võib võistlusi korraldada jalgsi, jalgratastel ja mootorsõidukeil, asimutorienteerumismatkamises aga ainult jalgsi.

Soome ja Eesti NSV eeskujul on otstarbekas võistlusi läbi viia märke-, asimut- ja joonorienteerumismatkamise kombinatsioonina. Seega rajaorienteerumismatkamise aladele lisandub veel neljas alaliik - kombineeritud orienteerumismatkamine.

ORIENTEERUMISMATKAMISE VÕISTLUSMÄÄRUSTE PROJEKTIST

Allpool peatatakse ruumi kokkuhoiu mõttes ainult orienteerumismatkamise võistlusmääruste projekti nendel sätetel, mis vajavad seletust ja põhjendust või on uudsed ning erinevad orienteerumisspordi teiste alade võistlusmäärustest.

Vanuseklassid

Orienteerumismatkamise alade füsioloogiline koormus on orienteerumisjooksuga võrreldes väike. Erandiks on maratonorienteerumismatkamine, mille koormus on keskmine. Seoses eestooduga pole mõtet jaotada võistlejaid, õigemini patrulle, paljudesse vanuseklassidesse, nagu seda tehakse orienteerumisspordi puhtsportlikel aladel, kus osavõtjailt nõutakse orienteerumisoskuse kõrval häid kehalisi võimeid, eeskätt vas-

tupidavust. Sellest tulenevalt on mainitud alade puhul täiesti põhjendatud võistlejate jaotamine paljudesse vanuseklassidesse, et arvestada võistlejate vanuselisi ja soolisi erinevusi.

Orienteerumismatkamise alade juures pole seda aga vaja teha, sest raja läbimine ei nõua võistlejatelt head kehalist ettevalmistust ega anna suurt füsioloogilist koormust. Seepärast pole vajadust eriti suurel määral arvestada ka vanuselisi ja soolisi erinevusi. Sellest tingituna on otstarbekohane jaotada võistlejad vanuseklassidesse matkasporidis laialdaselt kasutusel olevate matkamärkide "NSVL noor turist" ja "NSVL turist" nõuetes ettenähtud vanuserühmade järgi.

Seega tuleks võistlejad jaotada kahte vanuseklassi: 12-15 a. ning 16 a. ja vanemad.

Kuna aga vanematel on tõenäoliselt raske võistelda ka matkamises näiteks 16-19- või 20-30-aastastega koos, siis on otstarbekam luua nende jaoks eraldi vanuseklass 50 a. ja vanemad.

Sellisel saaksime kolm vanuseklassi: 1) 12-15 a., 2) 16-49 a. ja 3) 50 a. ning vanemad.

Erand tuleks teha jalgsi, suuskadel ja jalgratastel maratonorienteerumismatkamise osas ning lubada sel alal võistlusi korraldada ainult 16-49 a. vanuseklassis - rada on siiski ülejäänute jaoks liiga pikk ja koormus suur.

Patrull ja selle arvuline suurus

Et võistlused orienteerumismatkamises peavad endast kujutama miniatuurset matka, siis võtavad nendest osa mitte üksikvõistlejad, vaid patrullid-matkagrupid kapteni juhtimisel. Kuna matkamisel võivad matkagrupid koosneda erineva soo esindajatest, siis on loomulik, et ka võistlustel esinevad igas vanuseklassis segapatrullid.

Oluline on patrulli arvuline suurus. Matkade puhul on matkagrupi minimaalseks suuruseks 4 inimest /10, 22/. Järelikult ka patrulli liikmete minimaalarv peaks olema 4, maksimum

võiks olla 10.

V. Kudrjavitsev ja A. Kolesnikov /20/ väidavad oma raamatus "Turistlikud kokkutulekud ja võistlused", et kuna orienteerumisvõistlustel antakse igale patrullile ainult üks kaart, siis praktiliselt kujuneb välja olukord, kus patrulli juhib üks võistkonna liikmetest, nimelt see, kes paremini tunneb orienteerumisspordi aluseid. Ülejäänud võistkonna liikmed on aga võistlustel seatud "sputnikute", s.o. passiivselt võistlejate ossa. Selliselt võistlevad nimetatud autorite arvates orienteerumisvõistlustel omavahel üksnes võistkondade kaptenid.

Tegelikult pole see aga kaugeltki nii. Esiteks võib igale patrullile anda võistlustel kasutamiseks rohkem kaarte kui üks. Teiseks peab iga patrull oma liikmete vahel jaotama ülesanded, mille eest üks või teine vastutab. Egas aimuke ülesanne pole patrullil kaardi järgi liikuda ja seda ei pea juhtima mitte üks, vaid mitu liiget. Näiteks õige liikumistee valiku ja kaardi järgi patrulli liikumise juhtimine võib jääda kahe liikme ülesandeks, läbitud liikumistee pikkust peavad tingimata mõõtma paarissammude abil vähemalt kaks liiget (üks võib lugemisega segi minna), asimuutliikumise juhtimine võib olla pandud veel kahe liikme õlgadele, kontrollkaardi korrasoleku ja tembeldamise eest KP-des vastutab üks liige. Viimane vastutab ka patrulli õige liikumistempo eest (tempomeister). Edasi lisaülesannete lahendamine KP-des. Sel ajal kui osa patrulli liikmeid nendega tegeleb, valivad teised liikumistee järgmise KP-sse jne.

Seega tegeleb juba 7 liiget patrulli liikumisega seatud ülesannete täitmisega. Kui neile lisada veel kolm inimest lisaülesannete lahendamiseks, saamegi patrulli maksimaalseks suuruseks 10 liiget. Kui lisaülesandeid KP-des ei tarvitata, siis võib patrull olla arvuliselt väiksem. Ka lisaülesannete kasutamise korral võib patrullis olla vähem liikmeid kui 10, ent siis tuleb osale liikmetest anda juba kaks liikumisega seatud ülesannet.

Selliselt on patrulli suurus 4-10 inimest, kusjuures nimetatud arv täpsustatakse võistlusjuhendis.

Varustus

Mis puutub seljakottides kantavatesse kindla kaaluga pitsseeritud kontrollkandamitesse, nagu neid kasutati varem NSV Liidus ja teistes sotsialistlikes riikides matkajate võistlustel, siis sellega ei saa kuidagi nõustuda. Pole saladus, et seljakotid täideti liiva või kividega vastavalt võistlusmäärustes fikseeritud kaalule. Taoliste seljakottide kaasaskandmisel võistluste käigus pole mingisugust mõtet. Liiv ja kivid tuleb asendada kohustusliku matkavarustusega, nagu see oli fikseeritud rahvademokraatiamaade matkasportlaste konverentsil Budapestis hinnitatud ajutistes rahvusvahelistes orienteerumise võistlusmäärustes.

Varustusloetelu tuleb ette näha võistlusjuhendis, selle olemasolu kontrollida aga enne starti ja pärast patrulli finitseerimist.

Radade pikkused

Radade pikkuste osas on vaja lähtuda tavaliste orienteerumismatkade puhul puhkepäevamatka ja maratonorienteerumismatkade korral mitmepäeva matka marsruudi pikkustest.

Tavaliste orienteerumismatkade pikkused on järgmised:

Vanuseklass	Orienteerumismatk jalgsi		Orienteerumismatk suuskadel		Orienteerumismatk jalgratastel		Orienteerumismatk mootorsõidukeil	
	Raja pikkus (km)	KP-de arv	Raja pikkus (km)	KP-de arv	Raja pikkus (km)	KP-de arv	Raja pikkus (km)	KP-de arv
12-15(MN-15)	10-12	4-8	10-12	4-8	-	-	-	-
16-49(MN-49)	15-20	5-10	15-20	5-10	30-35	5-10	150-200	5-10
50 ja vanemad (MN-50)	15-20	5-10	15-20	5-10	30-35	5-10	150-200	5-10

Üiste võistluste rajad on 20-25% päevastest lühemad.

Maratonorienteerumismatkade radade pikkused ja KP-de arv

on tavaliste orienteerumismatkadega võrreldes kahekordne.

Kuna asimuutorienteerumismatkad annavad suurema koormuse kontuuride läbimise tõttu, siis on otstarbekas nende pikkust vähendada poole võrra. KP-de arv jäetakse aga endiseks.

Keskmine liikumiskiirus

Orienteerumismatkadel kasutatakse keskmist liikumiskiirust. Jalgsi- ja suusamatkade puhul on need orienteeruvalt järgmised:

Vanuse- klass	Keskmine liikumiskiirus	
	Päeval	Öösel
MN-15, MN-50	3-4 km/t	2-3 km/t
MN-49	4-5 km/t	3-4 km/t

Keskmine liikumiskiirus oleneb maastiku läbitavusest. Seetõttu on loomulik, et keskmine liikumiskiirus täpeustatakse kas võistlusjuhendis või teatab selle kohtunikekogu enne võistluse algust. Liikumiskiirust saab määrata pärast raja valmimist. Viimane on maksev samuti matkade kohta jalgrattastel ja mootorsõidukeil.

Jalgsimatkade korral peab keskmine liikumiskiirus olema selline, et õigesti liikudes oleks võimalik rada läbida rahulikult kõndides (arvestada ka puhkepeatustega). Keskmise liikumiskiiruse täpsustamiseks on vaja, eriti suundorienteerumisalade puhul, et enne võistlusi läbiks raja ratsionaalsemat liikumisteed mööda mõni asjatundlik patrull, kes võistlustest ise osa ei võta.

Suundorienteerumismatkamine

Võistlustel suundorienteerumismatkamise aladel saab võitja kindlaksmääramisel kasutada järgmisi mooduseid:

a) KP-desse ja finišisse saabumise keskmise liikumiskiiruse alusel kindlaksmääratud ajal. Patrullile arvestatakse karistuspunkte igasse KP-sse ja finišisse varem saabumise ning hilinemise eest. Seejuures esimest varem ja hiljem saabumise minutit ei arvestata. Iga järgnev algav minut annab patrullile ühe karistuspunkti.

b) Aimult KP-des antavate lisaülesannete lahendamise väärtuse alusel. Tehtud vigade eest arvestatakse patrullile karistuspunkte kohtunikekogu poolt kindlaksmääratud skaala järgi. Karistuspunktide suurus oleneb antava ülesande tähtsusest. Lisaülesannete valikul tuleb silmas pida, et need oleksid konkreetsed ja täitmist oleks võimalik täpselt fikseerida. Lisaülesanne antakse igale patrullile kirjalikult KP-sse saabumisel. Igas KP-s tuleb kõikidele patrullidele anda samad lisaülesanded. Vastasel korral muutuks võistlus ebavõrdseks.

Lisaülesannete kasutamise korral arvestatakse keskmist liikumiskiirust analoogiliselt esimesele moodusele, kuid aimult finišis. Lisaülesannete lahendamiseks antakse patrullide käsutusse lisa-aeg. Selle määrab kohtunikekogu ja teatatakse patrullidele kas võistlusjuhendis või enne võistluse algust kirjalikult KP-de kaupa.

c) Punktides a ja b antud mooduste kombinatsioon.

Võistlusi tavalises suundorienteerumismatkamises võib korraldada ühes või kahes etapis. Viimasel juhul toimub üks etapp öösel, teine päeval.

Õiste võistluste korraldamine on keelatud MN-15 vanuserühmas.

Maratonorienteerumismatkamise juures on vaja ülekoormuse vältimiseks määrata patrullidele keskmine liikumiskiirus väiksem kui tavalise orienteerumismatkamise puhul ja ette näha üks KP-dest puhkepeatuseks. Puhkepeatuseks määratav aeg teatatakse patrullidele selnevalt võistlusjuhendis, selleks ette

nähtud KP aga enne võistluste algust. Püikepeatuseks määratakse selline KP, mille lähemast ümbrusest on võimalik hankida kütet ja vett toidu valmistamiseks. Enne puhkepeatusest lahkumist kontrollib kohtunik patrulli laagripaiga korrasolekut. Puhkepeatusest antakse patrullidele uuesti sarnas samas järjekorras ja intervallidega, nagu võistluste alustamisel. Need patrullid, kelle laagripaik kontrollimisel polnud korras, võivad startida pärast puuduste kõrvaldamist. Antud juhul süüdlase patrulli startiaeg jääb muutmata. Kõikide mooduste puhul võidab vähem karistuspunkte omav patrull.

Valikorienteerumismatkamine

Valikorienteerumismatkamise juures pole võimalik kasutada võitja kindlaksmääramiseks kontrollaja jooksul patrulli kogutud punktide summat, sest see tooks endaga kaasa jooksu. Järelikult matkamise puhul pole võimalik hinnata üksikute KP-de läbimist punktides. Kuidas sel alal võistlusi korraldada, et säiliks läbitavate KP-de valiku mõte ja oleks välditud jooksmine?

Nähtavasti on kõige otstarbekam paigutada KP-d maastikule näiteks 3-5 grupina, kusjuures igas neist oleks 2-5 KP-d. Iga grupi KP-de asukohad märgitakse kaardile erinevalt (näiteks esimene KP-de grupp sõõrikestega, teine kahe kontsentrialse sõõrikesega, kolmas ruudukestega, neljas kolmnurkadega, viies rombikestega). Patrulli ülesandeks on läbida igast KP-de grupist suvaliselt üks KP ja jõuda finišisse (stardikohta) kindlaksmääratud, s.o. kontrollajaks. Keskmisele liikumiskiirusele võistlust siin rajada pole võimalik, sest raja pikkus pole kõikidele patrullidele võrdne.

Võitja kindlaksmääramisel saab kasutada antud juhul aimult üht moodust - lisaülesannete täitmise väärtuse järgi KP-des. Seega peab igas ühte KP-de gruppi kuuluvas KP-s kasutama üht ja sama lisaülesannet. Vastasel korral muutuks võistlus ebavõrdseks. Finišisse hiljem ja varem saabumise eest arvestatakse karistuspunkte.

KP-de ülekujamise vältiiseks on soovitatav kasutada üksikstarti.

See oleks valikorienteerumismatkamise üks moodus.

Teine on järgmine:

Kaardile märgitakse jällegi gruppidega KP-d, nagu esimese mooduse puhulgi. Kuid iga KP läheduses tähistatakse maastikul 2-4 pettekontrollpunkti, mis kõik kannavad õige KP numbrit. Kui patrull tembeldas oma kontrollkaardi õige KP asemel pettekontrollpunktis, arvestatakse talle selle eest juhendis ettenähtud a v karistuspunkte. Selle mooduse juures tuleb samuti arvestada karistuspunkte finišisse varem ja hiljem saabumise eest.

Nii esimese kui ka teise mooduse puhul võidab patrull, kes kogub vähem karistuspunkte.

Valikorienteerumismatkamises võib võistlusi korraldada kõikidele vammseklassidele.

Märkeorienteerumismatkamine

Võistlused märikeorienteerumismatkamises toimuvad analoogiliselt orienteerumisspordi puhtsportlikule märkesuusatamisele, kuid siin võetakse arvesse KP-de asukohtade kaardile kandmisel tehtud vigade kõrval ka kinnipidamist keskmisest liikumiskiirusest igasse KP-sse ja finišisse saabumise järgi.

Patrullide paremusjärjestuse arvestus toimub karistuspunktides.

Joonorienteerumismatkamine

Joonorienteerumismatkamise puhul läbivad patrullid raja maastikul kaardile märgitud joont mööda. KP-de asukohad on tähistatud ainult maastikul. Kaardile neid ei märgita. Kaardile märgitud rada ei tohi KP-de asukohtades teha järsku käänakuid. Liikumisteed tähistav joon peab olema samal rajal võistlevatele patrullidele antavatel kaartidel ühesugune.

KP-d maastikul nummerdatakse, kuid mitte tõusvas järje-

korras, vaid segamini. Rajale paigutatud KP-de täpset arvu patrullidele ei teatata.

Võistlus joonorienteerumismatkamises seisneb kohtunikekoogu poolt antud keskmisest liikumiskiirusest kinnipidamises, mida arvestatakse ainult finišis, ja võimalikult kõigi KP-de läbimises. Iga läbimata jäänud KP eest arvestatakse patrullile võistlusjuhendis ettenähtud arv karistuspunkte. Karistuspunkte saab patrull ka selle eest, kui ta saabub finišisse varem või hiljem.

Patrullide paremusjärjestus määratakse kindlaks nende poolt kogutud vähima arvu karistuspunktide järgi.

Võistlusi joonorienteerumismatkamises on lubatud korraldada kõikidele vanaeklassidele.

MN-15 rada planeeritakse nii, et patrullid liiguksid mööda kaardile märgitud teeradasid, metsasihte, metsa- ja põluteid ning teisi joonorientiire.

Võistlusi suuskadel joonorienteerumismatkamises ei korraldata.

Asimutorienteerumismatkamine

Võistlustel asimutorienteerumismatkamises kasutatakse keskmist liikumiskiirust.

Kaartide asemel antakse igale patrullile tabel KP-de ja finiši magnetiliste asimutidega ja kaugustega meetrites järgmise vormi kohaselt:

KP-d	A_m	Kaugus (m)
K-1	217°	570
1-2	354°	680
2-3	168°	420
3-4	96°	790
4-F	42°	620

Võistluse asimutorienteerumismatkamises võidab patrull, kes läbib kõik KP-d numbrite tõusvas järjekorras ja saab

seejuures kõige vähem karistuspunkte keskmisest liikumiskiirusest kinnipidamise eest kokku kõikidesse KP-desse ja finišisse tulekul.

Kombineeritud orienteerumismatkamine

Võistlused korraldatakse märke-, joon- ja asimuutorienteerumismatkamise kombinatsioonina: üks raja lõik lastakse patrullidel läbida märke-, teine joon- ja kolmas asimuutorienteerumismatkamisena.

Karistuspunkte arvestatakse patrullidele keskmisest liikumiskiirusest mittekinnipidamise eest, samuti märke- ja joon- orienteerumismatkamise lõikudel tehtud vigade eest. Võidab patrull, kellel on vähim arv karistuspunkte.

Võistlusi kombineeritud orienteerumismatkamises korraldatakse ainult lumetul perioodil. Võistlusi antud orienteerumismatkamise alal võib organiseerida kõikidele vanuseklassidele. Raja üldpikkus ei tohi ületada tavalise suundorienteerumismatkamise raja pikkust.

Kombineeritud orienteerumismatkamises võib korraldada võistlusi samuti maratonis. Kõnesoleval juhul pole lubatud võistlusi läbi viia MN-15 ja MN-50 vanuseklassile.

X X

X

Lõpuks tuleb märkida, et orienteerumismatkamise võistlusmääruste projekt on välja töötatud teoreetiliste andmete alusel. Seepärast on enne võistlusmääruste projekti kinnitamist vaja seda kontrollida praktikas võistluste läbiviimise teel orienteerumismatkamise erinevatel aladel.

Orienteerumismatkamise võistlusmääruste projekti vormistamisel võeti aluseks praegu NSV Liidus kehtivate orienteerumisspordi võistlusmääruste eestikeelne tõlge /123/. Nimetatud võistlusmäärustes jäeti kõikide nende sätete sõnastus samaks, mis on kehtivad ka orienteerumismatkamise kohta. Ülejäänud punkte kas täiendati vajalike klauslitega või töötati täiesti ümber ning osa punkte jäeti hoopis välja.

VALIKORIENTEERUMISRAHVAMATKA KELLISTAMISESTHARILIKULE RAHVAMATKALEHARILIKU RAHVAMATKA JA VALIKORIENTEERUMISRAHVAMATKAVÕRDIUSJOOINI

III peatükis peatusime põgusalt harilike rahvamatkade arengul Eesti NSV-s ja sealt selgus, et aasta-aastalt hakkas vähenema nende populaarsus rahva hulgas. See sundis vabariigi turismiorganisatsioon eesotsas ENSV Turisminõukoguga analüüsima mainitud nähtuse põhjusi ja otsima uusi teid ning vorme elanikkonna kehakultuurilisele tegevusele laiemaks kaasatõmbamiseks rahvamatkade abil. Uue vormina võeti 1966.a. kasutusse valikorienteerumismatkamine.

Orienteerumismatkamise aladest sobib nimetatud ala suurte rahvahulkade jaoks kõige paremini seepärast, et väldib harilike rahvamatkade juures esinemud puudusi. Ja nimelt:

- 1) hajutab inimesed maastikule, s.t. väldib rongkäigu tekkimise;
- 2) rongkäigu hajutamine väldib osakorda looduse rüüstamist, s.t. inimesed liiguvad mööda metsasihte, teid jt. joonorientiire ning neil pole vajadust kõndida teepervedel ega maha trampida põõsaid, taimi jne., nagu see esines harilike rahvamatkade puhul, kus rongkäik ei mahtunud teele või inimestel tekkis vajadus pääseda tuhandete jalgade alt õhku tõusnud tolmupilvest;
- 3) kuna valikorienteerumisrahvamatka (VO-rahvamatk) ajal on inimesed maastikule hajutatud ja liiguvad väikeste gruppidesena või üksikult, siis saavad nad loodust nautida, mis harilike rahvamatkade juures on välditud või raaskendatud;
- 4) väldib inimeste passiivset liikumist eeskäijate järel ja nõuab pidevalt orienteeritud skeemi järgi liikumist, õige

tee valikut, et jõuda KP-sse, s.t. VO-rahvamatkast edukas osavõtt eeldab nii vaimset kui füüsilist tööd;

5) VO-rahvamatk on seotud emotsioonidega: KP leidmise rõõm, eksimine maastikul, õige tee leidmine jne. Harilike rahvamatkade puhul need võimalused aga puuduvad;

6) VO-rahvamatkal on märgatavalt suurem sõjalis-rakenduslik väärtus kui harilikul rahvamatkal, sest see nõuab elementaarseid orienteerumisalaseid teadmisi ja nende praktilist kasutamist.

Võrreldes harilikku rahvamatka VO-rahvamatkaga on viimasel mõningaid puudusi. Nimelt on raske teha osavõtjate hulgas sõnalist sõjalis-patriootilist tööd - matka lõpp-punktis korraldada miitinguid, kohtumisi Suure Isamaasõja veteranidega jne. VO-rahvamatka ajal ei saabu osavõtjad finišisse üheaegselt. Seetõttu on eelnimetatud ürituste korraldamine keerukam, kuid see on ületatav - kohtumisi sõjaveteranidega võib korraldada näiteks finišisse saabunud gruppidele, organiseerida neile seal sõjatehnika näitusi jne. Pealegi on võimalik, et sõjaveteranid liiguvad koos üksikute matkagruppidega ja õpetavad inimestele orienteerumist ja liikumist maastikul kaardi järgi, selgitavad neile selle rakenduslikku tähtsust jne. Matka lõpp-punktis võiksid nad jutustada oma grupile sõjamälestusi. Kõik see nõuab sõjaveteranide osavõttu VO-rahvamatkast ja sõjalis-patriootilist tööd mitte enam suure, vaid väikese auditooriumiga. Viimane osakorda aga loob laiemaid võimalusi inimestele lähenemiseks ja sõjalis-patriootilise töö tõhustamiseks. Väheses tähtsusega pole siin ka asjaolu, et VO-rahvamatk eespool kirjeldatud kujul aitab aktiveerida endisi rindemehi, neid koondada ja organiseerida ning suunata vahetusse kontakti rahvahulkadega. Instruktoritena tegetsemine VO-rahvamatkade ajal nõuab endistelt rindemeestelt oma teadmiste ja oskuste värskendamist - piinlik oleks, kui instruktor eksib maastikul oma matkagruppiga ära. Kõik see tähendab, et kasu VO-rahvamatkadest on kahepoolne. Käesoleva töö autorid on veendunud, et kui korraldada VO-rahvamatku eespool kirjeldatud kujul, on mitte ainult täielikult kõrvaldatud VO-rahvamatkade aimus puudus võrreldes harilike rahva-

matkadega, vaid hoopis vastupidi - see aitab senisest enam tõhustada nii sõnalist kui ka praktilist sõjalis-patriootilist tööd elanikkonna hulgas.

Lõpuks küsimus, kust antud juhul matkagrupp saab endale instruktori. Need kohad (näiteks stardid) peaksid olema avaldatud kohalikes ajalehtedes. Endisi rindemehi-instruktooreid peaksid organiseerima eeskätt just kohalikud sõjakomissariaadid ja sõjaveteranide koondised.

Järelikult peaksid turismlorganisatsioonid töötama käsi-käes nimetatud organisatsioonidega ja looma nende esindajatest komisjoni. Viimastest ei tohiks puududa ka orienteerumisspordiorganisatsioonide esindajad. Ka nemad võivad välja panna instruktoreid - spordijärke omavaid orienteerujaid. Siinjuures tuleb rõhutada, et taolist VO-rahvamatka saab ju edukalt ära kasutada ka veel orienteerumisspordi propaganda eesmärgil. Seetõttu tuleks VO-rahvamatku planeerida orienteerumisspordinädalate ja -päevade programmi.

UURIMISTÖÖ ÜLESANDED, MEETODID JA ORGANISATSIOON

Käesolevas peatükis käsitletava uurimistöö peamiseks ülesandeks seadsid autorid välja selgitada harilike rahvamatkade või VO-rahvamatkade eelistatavus ning saadud andmete alusel koostada VO-rahvamatkade korraldamise juhend laiadele rahvanassidele.

Uurimistöös kasutati ankeetmeetodit. Ankeetküsimused trükiti andmete kiirema läbitöötamise huvides perfokaartidele (joonis 3).

VO-rahvamatka organiseeris Tallinna Turismiklubi koos E.Vilde nim. Tallinna Pedagoogilise Instituudi kehalise kasvatuse metoodika kateedriga. Esimese ülesandeks jäid puhtorganisatsioonilised küsimused, teise ülesandeks aga uurimistöö korraldamine, saadud andmete läbitöötamine ning üldistamine.

VO-rahvamatk toimus tallinlastele 22.mail 1966.a. Kustanõe ja Harku järve ümbruses.

8			1
7			2
6			1
5			2
4			1
3			2
2			3
1			4
9			5
8			1
7			2
6			3
5			4
4			5
3			1
2			2
1			3
9			4
8			5
7			1
6			2
5			3
4			4
3			5
2			1
1			2
9			3
8			4
7			5
6			1
5			2
4			3
3			4
2			5
1			1
9			2
8			3
7			4
6			5
5			1
4			2
3			3
2			4
1			5
9			1
8			2
7			3
6			4
5			5
4			1
3			2
2			3
1			4
9			5
8			1
7			2
6			3
5			4
4			5
3			1
2			2
1			3
9			4
8			5

skeddi tähtsusele sigole vastusele joon al'a
 tähta täht või punktiriga määratud kohale loetavalt
 juurde kirjutata s.

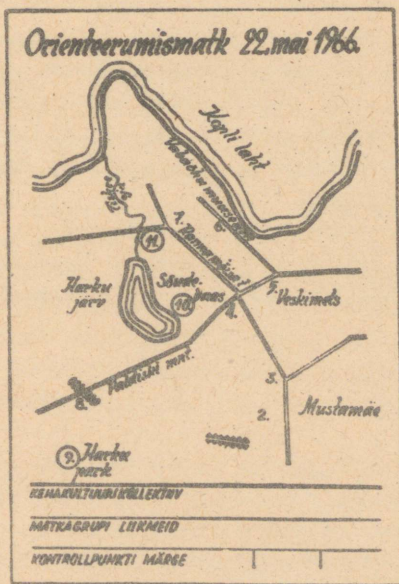
ANNET

- A. Ses : 1) mees, 2) naine. B. Vanus (aastates):.....
- C. Oluk: 1) õpilane, 2) õliõpilane, 3) töuline, 4) teenistaja,
 5) kodune või 6) .....
- D. Harid : 1) kuni 4 kl., 2) 4 kl., 3) kuni 8 kl., 4) 8 kl.,
 5) kuni 11 kl., 6) keskkoolis, 7) lõpetamata kõr-
 gen, 8) kõrge.
- E. Kas saavata raskearvult kehakultuuriga? 1) ja, 2) ei.
- F. Kas alata inimesorilane? 1) ja, 2) ei.
- G. Võitab kinnolevat orientatsioonikatkest osa:
 1) sportlikul osamängil, 2) et viibida looduses,
 3) et saada embleemi, 4) agiteerimise tulemusel või
 5) .....
- H. Võitab kinnolevat eri orientatsioonikatkest osa:
 1) üksinda, 2) koos perekonnaliikmetega, 3) tuttavatega.
- I. Matka kinnolevat läbimise määratud kontrollpunktid
 nr. ....
 ja lõpetasin füüsiliselt nr. ....
- J. Kas alata varem osa võtvad harilikult rahvasõpradest?
 1) ja, 2) ei.
- K. Kas Teie saavdate kinnolevat orientatsioonikatkest?
 1) ja, 2) ei oska vastata, 3) ei.
- L. Kas Teie saavdate kinnolevat orientatsioonikatkest rahvasõpradest
 1) ja, 2) ei oska vastata, 3) ei.
- M. Soovi: määrati osa võtta teostatav orientatsioonikatkest:
 1) 2 korda kuus, 2) 1 kord kuus, 3) 2 korda aastas,
 4) üks kord aastas, 5) ei soovi enam ühestki osa võt-
 ta ja järgmisel põhjusel .....

"....." ..... 196...a.

(Ankeeditähtsuse allkirj)

Kreatusnõu: n.EHSV R.R.P. T.47.T.15000.1966.

Joonis 4.

VO-rahvamatkaks paigutati maastikule erinevatesse kohtadesse kokku 11 KP-d, neist 3 matka lõpp-punkti (finišit). Kõikide KP-de asukohad olid kantud skeemile (joonis 4), mis avaldati "Õhtulehes" päev varem. Üldist starti teatud kindlal kellaajal ja kindlaksmääratud kohtadest polnud mõtet kasutada, sest siis oleksid osavõtjad kogunenud neisse ja sealt juba liikunud edasi rongkäigus või suurte gruppidena maastikule ning VO-rahvamatkast oleks kujunenud harilik rahvamatk. Seetõttu oli igale matkast osavõtjale ette nähtud start kodust.

Kõik kontrollpunktid ja matka lõpp-punktid olid avatud kella 10-15-ni. KP-d olid paigutatud suurte orientiiride juurde. Kuna taoline matk oli esmakordne, siis avaldati ajalehes ka nende asukohtade kirjeldused, et vältida ürituse ebaõnnestumist. Matkast osavõtnud pidid skeemi järgi läbima vähemalt 2 KP-d. Igas neist tuli matkajal või matkagrupil võtta kohtunikult KP läbimise kohta skeemile vastav märge. KP-de valik, läbimise järjekord, samuti matka lõpp-punkti valik oli vaba. Lõpp-punktis esitas matkaja või matkagrupp skeemi märkmetega KP-de läbimise kohta ja võis seejärel osandada traditsioonilise käise-embleemi.

Selline oli VO-rahvamatka korraldus /62/.

Matka lõpp-punktis pidi iga matkast osavõtmu vastama veel seal saadud ankeetküsimustele. Ankeedi tagastamisel müüdi osavõtmule embleem.

Analüüsi meetodid

Ankeetandmete läbitöötamiseks kasutati matemaatilise analüüsi meetodeid.

Kõikidele ankeetküsimustele, välja arvatud 11. ja 12. küsimis, saadud vastuste puhul arvutati välja nende osatähtsus protsentides vaatlusaluste arvust meeste ja naiste osas ning kokkuvõttes (kõik matkajad) eraldi. Kuna 13 ankeedi täitjat oli jätnud soo märkimata, siis nende vastuseid sai arvesse võtta ainult kokkuvõttes. Et nimetatud vaatlusalused moodustavad ainult 1,46 % vaatlusaluste üldarvust, siis nende vastused ei mõjuta oluliselt analüüsi tulemasi meeste ja naiste osas.

Üheteistkümnendale (K) ja kaheasteikümnendale (L) küsimisele töö seisukohalt kõige olulisemale küsimisele ("Kas teile meeldis käesolev orienteerumismatk rohkem kui eelmised rahvamatkad?") saadud vastuste läbitöötamisel tagati tulemasid tõenäosusega (P) 0,9545 ehk 95,45 %.

Kõigepealt arvutati siin välja VO-rahvamatika ja harilikku rahvamatika kindlalt eelistajate % sama vanuserühmas vaatlusaluste üldarvust. Seejuures need vaatlusalused, kes ei osanud küsimisele vastata või jätsid vastuse võlgu, loeti VO-rahvamatika puhul hariliku rahvamatika eelistajate hulka ja ümberpöörduvalt. Seetõttu VO-rahvamatika ja hariliku rahvamatika eelistajate protsentide summa samas vanuserühmas ei võrdu 100-ga.

Pärast seda arvutati välja võimalik vaatlusviga protsentides. Siinjuures lähtuti eeldusest, et vaatlusega hõlmatute kontingent on juhuslik. See võimaldab rakendada võimaliku vaatlusvea leidmiseks juhuväljavõtu esindus- ehk representatiivsuse valemit. Uurimise meetodika oli selline, et korduvate andmete esitamise võimalus oli välditud (igale VO-rahvamatika lõpetamale anti ainult üks ankeet). Seega oleks õigustatud käsitleda vaatlust kordumisteta juhuväljavõttuna ning arvutada vaatlusviga valemiga

$$\mu' = \sqrt{\frac{p(1-p)}{n}} \cdot \left(1 - \frac{n}{N}\right),$$

kus p on vastavalt VO-rahvamatka kindlalt eelistavate vastajate osatähtsus ankeeti täitnud finišeerijate üldarvust, n ankeeti täitnute arv ning N kõigi valikorienteerumismatkajate üldarv. Et aga viimane arv pole teada, kasutati selle asemel kordumistega juhuväljavõtuvea valemit, nagu seda väljavõtetelisel vaatlustel A. D o n d a ja E. H e r r d e /60/ jt. järgi praktiliseeritakse, s.o. valemit

$$\mu = \sqrt{\frac{p(1-p)}{n}}.$$

Kuna kordumistega väljavõtuviga on alati suurem, s.o.

$$\mu > \mu',$$

vaatlusega aga rakendati just kordumisteta väljavõttu, siis sellise asendamise tulemusel kujuneb arvutatav vaatlusviga alati suuremaks kui see võib olla tegelikult. Nii on kõik vearvutused tehtud täpsusevaruga: tegelik vaatlusviga võib olla arvutatust ainult väiksem, mitte kunagi suurem.

Väljavõttelise vaatluse teooria kehaselt kehtib μ tõenäosusega 0,6837, mis pole piisav. Tabelites ja diagrammides esitatud võimalikud vaatlusvead on arvutatud piirvea valemiga

$$\Delta = t \mu,$$

kus tõenäosuskordaja t väärtuseks on võetud 2, millega ongi tagatud tulemused tõenäosusega 0,9545. Võimaliku vaatlusvea piirid on diagrammides antud nii VO-rahvamatka kui ka hariliku rahvamatra kindlalt eelistajate protsente näitavate kõverate juures viirutatult.

Uurimise tulemused on toodud diagrammides ning lisas 1 ja tekstis antud tabelites nii kõikide vaatlusandmete kohta kokkuvõttes kui ka meeste ja naiste osas eraldi.

Diagrammide valmistamisel juhinausid autorid C.F.S c h s d i /44/ vastavasisulisel töös esitatud seisukohtadest ja nõuetest.

Vaatlusaluste koosseis soo järgi

(Küsimus A)

Ankeedid laekusid kokku 889-lt vaatlusaluselt. Meist oli mehi 571, s.o. 64,24 % ja naisi 305 - 34,31 %. Kuna meeste osatähtsus on naiste omast märgatavalt suurem, siis võib oletada, et ka edaspidi korraldatavatest taolistest VO-rahvatkadest võtab osa enam mehi kui naisi. Meeste sõjalise kasvatusse seisukohalt on see küllaltki oluline.

Vaatlusaluste koosseis vanuse järgi

(Küsimus B)

Vaatlusaluste koosseis vanuse järgi on toodud tabelis 1 ja joonisel 5.

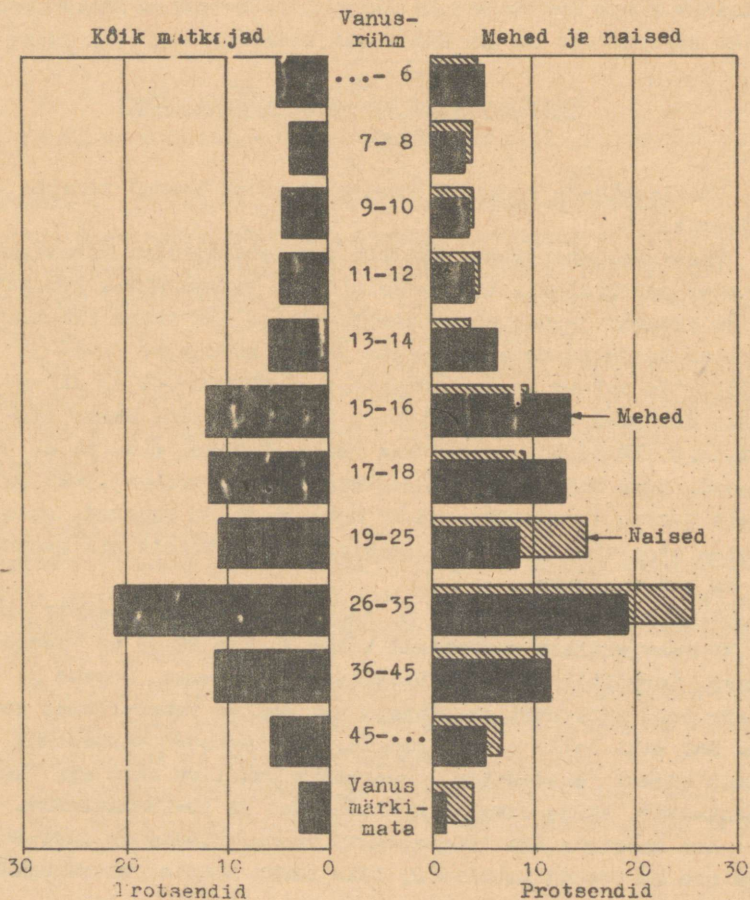
Vaatlusaluste grupeerimiseks vanuserühmadesse kasutasime kõikidel spordialadel tarvituselolevaid vanuserühmi. 19-aastased ja vanemad jaotasime vanuserühmadesse vastavalt VTK kompleksile. Erandiks on siin meeste jaotus rühmadeks 19-25 ja 26-35 a. ja naiste jaotus rühmadeks 36-45 ning 45 a. ja vanemad. Esimesed on VTK kompleksis /173/ liidetud üheks rühmaks, s.o. 19-35 a., teised aga üheks rühmaks, s.o. 36 a. ja vanemad. Kuna naiste puhul kasutatakse vanuserühma 19-25 ja meeste juures vanuserühma 36-45 ning 45 a. ja vanemad, siis võtsime need võrdlusandmete saamiseks tarvitusele nii meeste kui ka naiste juures.

Nagu nähtub tabelist 1 ja joonisel 5 toodud diagrammist, oli VO-rahvamatkast osavõtjaid kõige rohkem 26-35 a. vanuserühmas, tervelt 21,15 % vaatlusaluste üldarvust. Meeste ja naiste osas on samuti osavõtjate arv selles vanuserühmas suurim. Ent siin tuleb silmas pidada, et nimetatud vanuserühm hõlmab kümnet "aastakäiku", nooremate puhul on need aga "kaheaastased", välja arvatud koolieelikud ja 19-25-aastased.

Kui kasutada aga "õiglasemat" vanuserühmadesse jaotust, nagu see on toodud tabelis 2, siis näeme hoopis teistsugust pilti.

Kuigi tabelis 2 on 11-18 a. vanuserühmas kümnest aasta-

VAATLUSALUSTE KOOSSEIS VANUSRÜHMITI

Joonis 5.

käigust 2 vähem ja 19-35 a. vanuserühmas 2 rohkem, näeme, et meeste osas ja kokkuvõttes oli osavõtjate arv suurim 11-18 a. vanuserühmas, naiste osas aga 19-35 a. vanuserühmas. Seega VÕ-rahvamatkast osavõtjate põhimass oli vanusega 11-35 a., s.o. 66,48 % vaatlusaluste üldarvust. Huvitav on veel asjaolu, et naiste osas põhimassi moodustavad 19-35-aastased, meestel aga 11-18-aastased.

T a b e l 2.

Vaatlusaluste koosseis vanuserühmiti

Vanuserühm	Mehed		Naised		Sugu märkimata	Kõik matkajad	
	vaatlusega hõlmatute arv	% meeste arvust	vaatlusega hõlmatute arv	% naiste arvust		vaatlusega hõlmatute arv	% matkajate üldarvust
...-10	75	13,13	39	12,78	6	120	13,49
11-18	217	38,00	82	26,88	7	306	34,42
19-35	160	28,03	125	40,99	-	285	32,06
36-45	66	11,56	34	11,15	-	100	11,25
46-...	30	5,25	21	6,89	-	51	5,74
vanus märkimata	23	4,03	4	1,31	-	27	3,04
kokku	571	100,00	305	100,00	13	889	100,00

Vaatlusaluste koosseis sotsiaalse seisundi

järgi

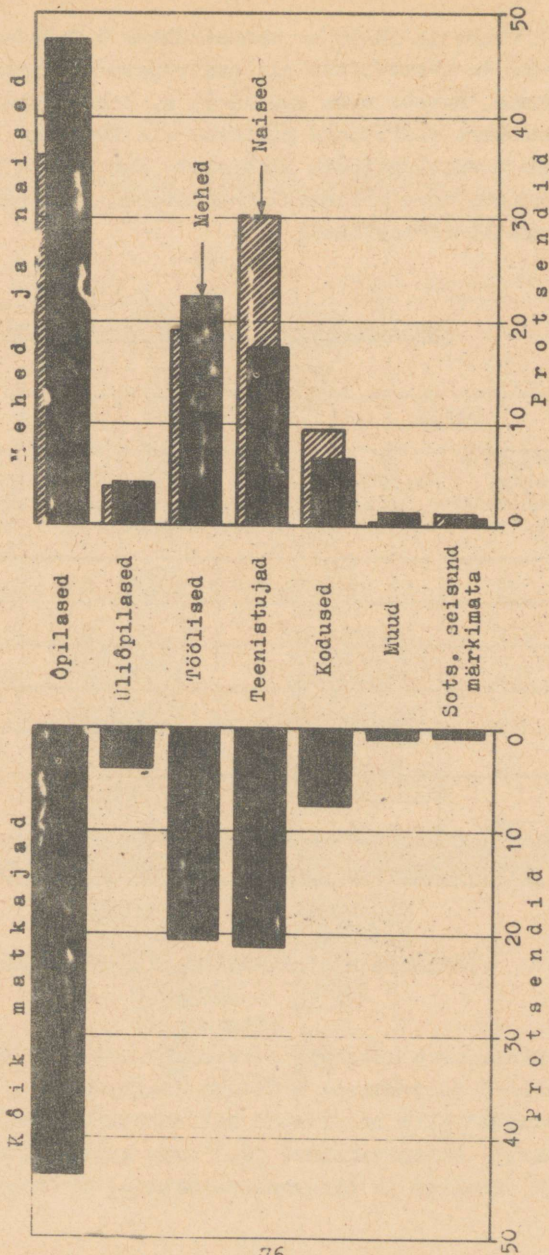
(Küsimus C)

Vaatlusaluste koosseis sotsiaalse seisundi järgi on antud tabelis 3 ja joonisel 6 toodud diagrammis.

"Koduste" alla on arvatud mittetöötavad teiskasvanud (pensionärid, koduperenaised jt.) ning koolieelikud.

Nagu tabelist ja diagrammist nähtub, on VÕ-rahvamatkast

VAATLUSALUSTE KOOSSEIS SOTSIAALSE SEISUNDI JÄRGI

Joonis 6.

osavõtjate osatähtsuse poolest nii kokkuvõttes kui ka meeste ja naiste osas ülekaalukalt esikohal kooliõpilased. Teisele ja kolmandale kohale jäävad enam-vähem võrdselt töölised ja teenistujad. Huvitav on märkida, et naiste osas on siinjuures tunduv ülekaal teenistujatel. Viimased jäävad naisõpilastest maha vaid umbes 6 % võrra. Järelikult naistest VO-rahvamatkast osavõtjate põhimass kuulub kooliõpilaste ja teenistujate hulka. Meeste osas aga kooliõpilaste ja tööliste hulka. Kui aga mitte vahet teha tööliste ja teenistujate vahel, siis nende osatähtsus üldkokkuvõttes on VO-rahvamatkast osavõtjate suhtes peaaegu sama, mis kooliõpilastelgi, naiste osas aga 13 % võrra suurem. Meeste juures on nimetatud % aga 7,5 võrra väiksem.

Järelikult tuleb edaspidi maikuus korraldatavate VO-rahvamatkade puhul oodata suurimat osavõttu kooliõpilaste, teenistujate ja tööliste hulgast.

Üliõpilaste osavõtt VO-rahvamatkast oli suhteliselt väike. See on seletatav asjaoluga, et mai lõpul algab kõrgemates õppeasutustes arvestuste ja eksamite sessioon.

Vaatlusaluste koosseis hariduse järgi

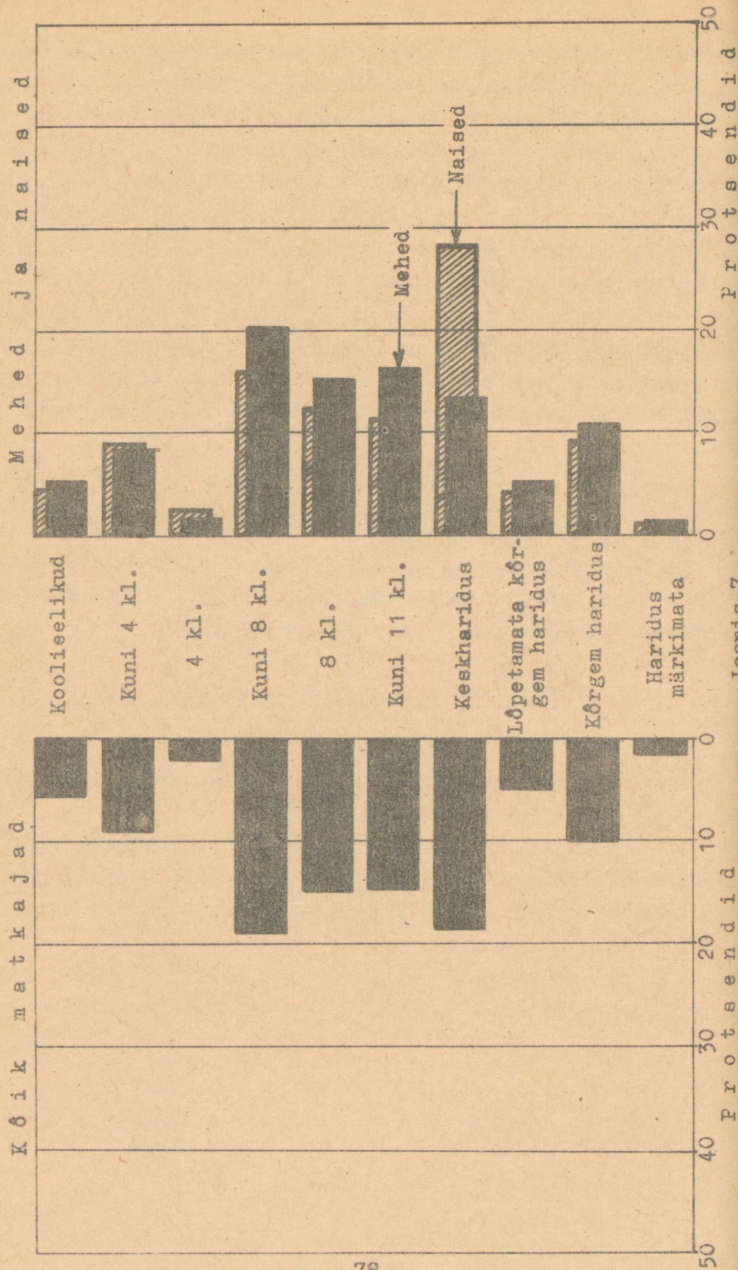
(Küsimus D)

Vaatlusaluste koosseis hariduse järgi selgub tabelist 4 ja joonisel 7 antud diagrammist.

VO-rahvamatkast osavõtjate hulgas oli kokkuvõttes kõige rohkem kuni 8-klassilise ja keskharidusega matkajaid. Meeste seas olid esikohal kuni 8-klassilise haridusega ja naiste osas keskharidusega matkajad.

Kui aga grupeerida vaatlusalused hariduse järgi, nagu see on toodud tabelis 5, siis saame teistsuguse pildi.

VAAATLUSALUSTE KOOSSEIS HARIDUSE JÄRGI

Joonis 7.

Vaatlusaluste koosseis hariduse järgi

Haridus	Mehed		Naised		Sugu märki- mata	Kõik matkajad	
	vaatluse- ga hõl- matute arv	% meeste arvust	vaatlu- sega hõlma- tute arv	% naiste arvust		vaatlu- sega hõlma- tute arv	% matka- jate üldar- vust
kooli- eelikud	31	5,43	14	4,59	-	45	5,06
1.-4.kl.	57	9,99	36	11,80	8	101	11,35
5.-8.kl.	212	37,13	88	28,85	1	301	33,86
9.-11.kl.	171	29,94	122	40,01	3	296	33,31
lõpeta- mata kõr- gem ja kõrgem haridus	92	16,11	41	13,44	-	133	14,96
haridus märki- mata	8	1,40	4	1,31	1	13	1,46
kokku	571	100,00	305	100,00	13	889	100,00

Siit selgub, et põhimassi haridus oli 5-11 kl. - 67,17 %.

Kui sellele lisada veel lõpetamata kõrgema ja kõrgema haridusega vaatlusalused, siis see protsent tõuseb 82,13-le.

Viimane arv näitab ühtlasi protsenti matkajate üldarvust, kes on saanud kõige elementaarsema ettevalmistuse orienteerumise osas. See on ette nähtud 5.-8.kl. maateaduse programmides.

Järelikult põhimass oli teatud määral ette valmistatud VO-rahvamatkast osavõtuks.

Kes vaatlusalustest tegelevad kehakultuuriga

(Küsimus E)

Vaatlusaluste koosseis kehakultuuriga tegelemise, õigeminini kehakultuuri harrastamise regulaarsuse järgi on antud tabelis 6 ja joonisel 8 toodud diagrammis. Neist nähtub, et kehakultuuriga regulaarselt tegelejate osatähtsus kokkuvõttes on 13,27 % võrra suurem kehakultuuriga mitteregulaarselt tegelejate omast; ühtlasi selgub seal ka, et meeste osas on nimetatud protsent veelgi kõrgem - 27,85. Naiste osas on pilt vastupidine. Siin on kehakultuuriga just mitteregulaarselt tegelejate protsent 14,76, võrra suurem kehakultuuriga regulaarselt tegelejate omast.

Üldistades saadud andmeid võib arvata, et VO-rahvamatkade pideva korraldamisega on võimalik tõmmata edaspidi kaasa kehakultuuri harrastamisele küllaltki laiu rahvahulki. Eriti kääib see naiste kohta.

Milline on vaatlusaluste spordikvalifikatsioon

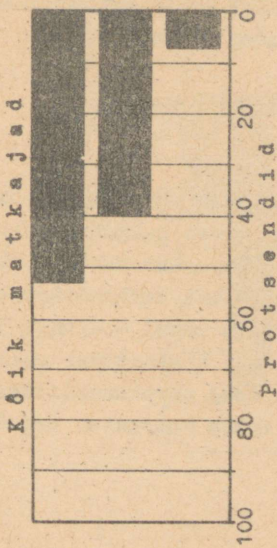
(Küsimus F)

Vaatlusaluste koosseis spordikvalifikatsiooni järgi on antud tabelis 7 ja joonisel 9 kujutatud diagrammis. Nagu neist nähtub, on järgusportlaste arv kokkuvõttes umbes 1/3 VO-rahvamatkast osavõtnute arvust. Naiste osas on nimetatu ainult 16%. Meeste puhul on pilt aga teine - järgusportlasi on võrreldes mittejärgusportlastega ainult umbes 5% võrra vähem.

Kui kõrvutada antud ja eelmise küsimuse andmeid, siis näeme meeste ja naiste osas analoogilist pilti: regulaarselt kehakultuuri harrastavate naiste osatähtsus on väiksem ja sellest omakorda tingitult on äärmiselt väike järgusportlaste osatähtsus.

VAATLUSALUSTE KOOSSEIS KEHAKULTUURIGA TEGELEMISE

REGULAARSUSE JÄRGI

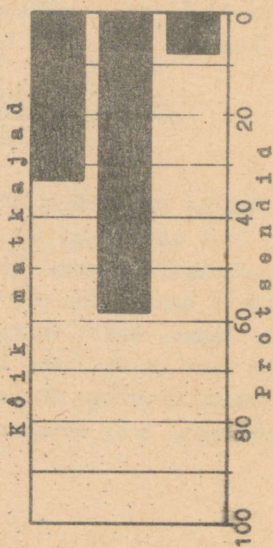
Tegelevad regulaarselt

Tegelevad mit-teregulaarselt

Vastus märkimata

Joonis 8.

VAATLUSALUSTE KOOSSEIS SPORDIKVALIFIKATSIOONI JÄRGI

Järgu-sportlased

Mittejärgu-sportlased

Vastus märkimata

Joonis 9.

Millisel eesmärgil võeti osa orienteerumismatkast

(Küsimus G)

Orienteerumismatkast osavõtu eesmärgid on antud tabelis 8 ja joonisel 10 toodud diagrammis. Kuna osa vaatlusalustest märkis VO-rahvamatkast osavõtase põhjusena mitut eesmärki, siis vastuste arv tabelis nii meeste kui naiste osas kui ka kokkuvõttes ületab vaatlusaluste arvu.

VO-rahvamatkast osavõtu eesmärkidest, nagu selgub tabelist 8 ja joonisel 10, on enamusel viibimine looduses. Teisel kohal on sportlik eesmärk ja kolmandal - embleemi saamine. Viimane ei näita aga kaugeltki seda, nagu poleks enam vaja embleemi üldse valmistada. Nagu käesoleva tSS autorite vaatlused harilike rahva- ja orienteerumismatcade ajal on näidanud, lahkuvad vaid vähesed mainitud üritusest osavõtnud embleemi lunastamata. Seega on embleem siiski üheks varjatud stiimuliks taolistest massilistest üritustest osavõtuks. Pealegi jääb see ilusaks mälestuseks. Samuti tuleb siinjuures arvestada märgikogujatega.

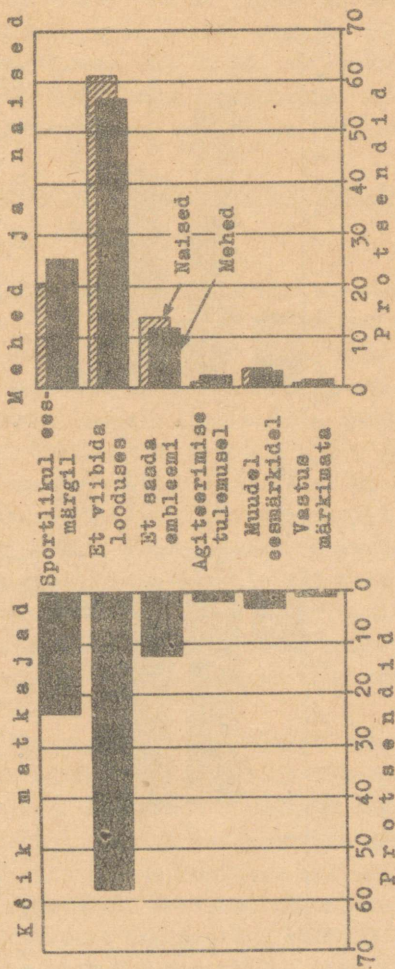
Muude eesmärkide seas oli ülekaalus kodumbruse uurimine ja sellega tutvumine. Sellest järeldub, et VO-rahvamatkade korraldamisel on vajalik paigutada KP-d alati erinevatesse kohtadesse ja viia need läbi erinevates rajoonides.

Kuidas grupeeruti orienteerumismatkal

(Küsimus H)

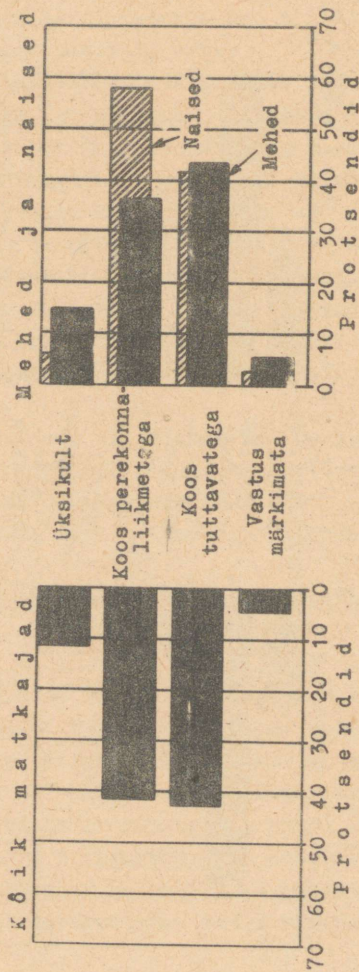
Kuidas vaatlusalused VO-rahvamatkast osa võtsid - üksikult, koos perekonna või tuttavatega - see selgub tabelist 9 ja joonisel 11 antud diagrammist. Viimasest nähtub, et üksik matkajate osatähtsus oli kõige väiksem nii kokkuvõttes kui ka sugude kaupa. Eriti väike on see naiste puhul - ainult 5%. Meeste osas on mainitud % ligikaudu 15. Kokkuvõttes eelistatunaks peeti osavõttu VO-rahvamatkast koos perekonnaliikmete ja tuttavatega, s.o. matkagrupidena. Kokku moodustab see 84,17%

ORIENTERUMISMATKAST OSAVÖTU EESMÄRGID

Joonis 10.

VAATLUSALUSTE GRUPEERINGUD ORIENTERUMISMATYAST OSAVÖTUL

Joonis 11.

matkajate üldarvust. Kui vaadelda saadud andmeid sugude kaupa, siis pooled naistest ja üle kolmandiku meestest eelistas matkast osa võtta koos perekonnaliikmetega. Koos tuttavatega viibisid matkal ligi 42 % vaatlusalustest naistest ja 43 % meestest.

Hagu toodud andmetest nähtub, tuleb ka edaspidi korraldada VO-rahvamatku matkagrupid. Olgugi et üksikult matkast osavõtnute osatähtsus oli väike, on otstarbekas keha- ja orienteerumisoskuse süvendamise huvides ka edaspidi lubada VO-rahvamatkadest osa võtta individuaalselt.

Mitu kontrollpunkti vaatlusalused läbisid

(Küsimus I)

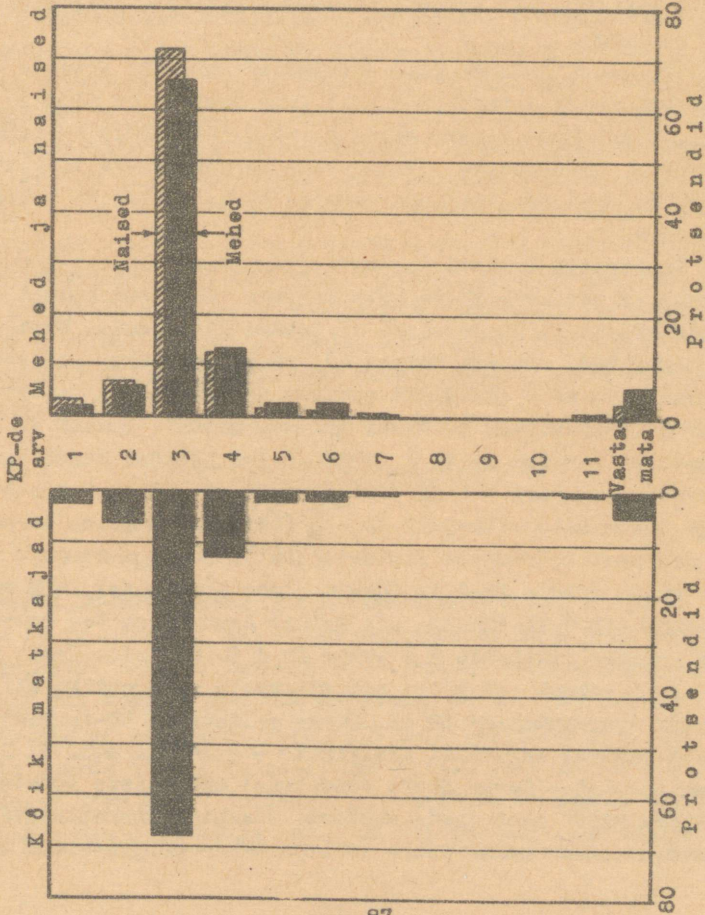
Iga vaatlusaluse läbitud KP-de arv 11-st võimalikust on toodud tabelis 10 ja joonisel 12 kujutatud diagrammis. Hagu nendest nähtub, läbis enamuse 3 KP-d. Miks põhimass läbis just 3 KP-d? Miks see ei jaotunud enam-vähem võrdselt 2-7 KP vahel? Vastuse neudele, küsimustele leiame ajalehes "Õhtuleht" 20. mail 1966. a. O. E. n. s. a. l. u /62, lk. 3/ avaldatud VO-rahvamatka tingimustest. Seal on öeldud järgmist: "... orienteerumismatkal peavad matkajad läbima vähemalt kaks kontrollpunkti. Nendes kahes kontrollpunktis tuleb ajalehest väljalõigatud matkaskeemile või kontrollpunktist saadud lehele kontrollpunkti märgi võtta... Lõpp-punktis esitab matkaja (või ka matkagrupp) matkaskeemi koos kontrollpunktide märkmete ja andmetega ning võib omandada käiseembleemi (5 kop.)."

Järelikult VO-rahvamatkast osavõtnute põhimass läbis 3 KP-d (neist üks matka lõpp-punkt) just seepärast, et omandada käiseembleem. Küsimuses G matkast osavõtu eesmärkide kohta antud vastustest, millel me peatusime eespool, nähtus, et rõhuv enamuse võttis VO-rahvamatkast osa looduses viibimise ja sportlikul eesmärgil. Embleemi saamise ajend oli kolmandal kohal ja moodustas kokkuvõttes vaid 12,5 % vastustest nimetatud punktis esitatud küsimustele. Siit järeldus: loo-

duses viibimise ja sportliku eesmärgi kõrval oli VO-rahvamat-
kast osavõtv peamiseks põhjuseks embleemi saamine, ehkki vaat-
lusalused neile otseselt esitatud küsimusele vastates seda ei
märkinud. Seega embleem, olgugi lunastatud oma rahaga, on tea-
tud tasu tehtud töö eest - VO-rahvamatkast osavõtu tingimuste
täitmise eest. Siit järeldus: iga VO-rahvamatka jaoks tuleb
tingimata lasta selle organiseerijatel trükkida embleem. Tei-
seks võib järeldada, et embleemi abil on võimalik pikendada
või lühendada looduses viibimise ja aktiivse edasiliikumise
kestust ehk koormust. Näitaks võib tingimustes püstitada nõude,
et embleem müüakse lõpp-punktis neile, kes on läbinud 3-5 KP-d
jne. Samal ajal on võimalik koormust reguleerida loomulikult
veel KP-de paigutamisega maastikule (vahekaugused, ligipääseta-
vus, KP asukoha raskusaste jne.). Kõige sellega tuleb edas-
pidi arvestada. Kuid siinjuures tuleb meie arvates kinni pidada
järk-järgulisuse ja jõukohasuse printsiibist, embleemi saamise
tingimusi tuleb järk-järgult raskendada eespool nimetatud võ-
tete kasutamisega. Teisest küljest on vaja ette näha kerged
KP-d algajatele, noorematele ja vanadele. Nähtavasti on ots-
tarbekas igaks VO-rahvamatkaks planeerida rajad eraldi alga-
jatele, noortele ja vanadele ning edasijõudnutele (kes eelmis-
test VO-rahvamatkadest on osa võtnud) kas siis ühele ja samale
maastikuosale või eraldi. Kui rajad planeeriti ühele ja samale
maastikuosale, siis tuleks ajalehes eelnevalt teatada, millised
KP-d on ette nähtud edasijõudnutele, millised ülejäänutele.
VO-rahvamatka korraldamise puhul edasijõudnutele ja ülejäänu-
tele erinevatel maastikuosadel on vajalik ka osavõtjaid infor-
meerida.

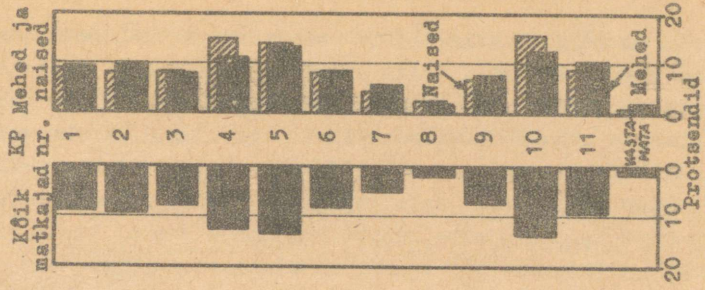
Lõpuks veel üks probleem. Nagu nähtub tabelist 10 ja
joonisel 12 toodud diagrammist, läbis 4 ja rohkem KP-d 18 %
matkajate üldarvust. Nende hulgas läbis 5. meest ehk 0,56 %
matkast osavõtnute üldarvust kõik 11 KP-d. Eespool mainitust
kerkib üles nende töö "tasustamise" küsimus. Keesoleva töö
autorite arvates on vajalik edaspidi korraldatavate VO-rahva-
matkade puhul hinnata ka neid, kes läbisid rohkem KP-aid, kui
on tingimustes ette nähtud tavalise embleemi omandamiseks.

IGA VAATLUSALUSE POOLT LÄBITUD KONTROLLPUNKTIDE ARV
(11-st võimalikust)

Joonis 12.

KONTROLLPUNKTIDE
KÜLASTATAVUS

Joonis 13.

Selleks on kõige lihtsam lasta trükkida sama käiseembleemi mitmes värvis või siis selle asemel kasutada harilikule embleemile värvilisi pealetrükke. Antud juhul on näiteks kahe KP läbimise eest matkast osavõtnud õigus omandada üht värvi (või ilma pealetrükita), 5 KP läbimise korral lisaks sellele veel teist värvi (või pealetrükiga) embleem. Kolmandat värvi embleem peaks olema ette nähtud aga nende jaoks, kes läbivad kõik kas algajatele või edasijõudnutele ettenähtud KP-d. Sellisel juhul oleks lahendatud tehtud töö "tasustamise" küsimus. Samuti ergutaks see inimesi pikendama aktiivse liikumise kestust looduses.

Vähema tähtsusega pole siinjuures autorite arvates ka käiseembleemide esteetiline külg. Kui embleem on ilus ja maitsekas, tahab teda igatks omandada ning järelikult ka matkast osa võtta. Seetõttu on vaja koos VO-rahvamotka tingimustega kohalikus ajalehes avaldada enne matka toimumist ka embleemi kujutised.

Küsimusele I antud vastuste järgi oli võimalik kindlaks määrata ka üksikute KP-de külastatavus. Mainitud andmed on antud tabelis 11 ja joonisel 13 toodud diagrammis. Nende järgi selgub (vt. ühtlasi joonis 4), et kõige rohkem külastatud KP-deks olid KP 4 (Paldiski maantee ja Rannamõisa tee ristil) ja KP 5 (Veskimetsas Paldiski maantee ääres), samuti KP 2 (Tihetorni pargis) ja KP 1 (ETKVL-1 lae lähedal Hiul Harku mägedesse suunduva tee ja endise raudteetammi ristumiskohal). Kõige vähem käis matkajaid KP 8-s (Paldiski maantee ja endise kitsarööpmelise raudtee ristumiskohal). Lõpp-punktidest külastati kõige rohkem KP-d 10 (Harku järve sõudebaas), 4 % vähem külastati KP-d 11 (Tiskre oja kaldal Rannamõisa tee juures) ning sellest ligikaudu 2 % vähem KP-d 9, mis asus Harku pargis.

Siit selgub, et kõige eelistatumaks marsruudiks oli KP 5, KP 4 ja lõpp-punktina KP 10. Seega eelistasid VO-matkast osavõtnud lühimat marsruuti (Veskimets - Paldiski mnt. ja Rannamõisa teerist - Harku järve sõudebaas) ehk teiste sõnadega - vähima "töö" eest saada embleem. Edaspidi korraldatavate VO-rahvamatkade puhul tuleb sellega KP-de paigutamisel arves-

tada: see võimaldab reguleerida koormust.

Kes vaatlusalustest on osa võtnud varem korraldatud harilikest rahvamatkadest

(Küsimus J)

Andmed vaatlusaluste osavõtu kohta varem korraldatud harilikest rahvamatkadest on toodud tabelis 12 ja joonisel 14 kujutatud diagrammis.

Küsimus "Kas olete varem osa võtnud harilikest rahvamatkadest?" esitati vaatlusalustele, et punktis L toodud küsimusele "Kas teile meeldis käesolev orienteerumismatk rohkem kui eelmised rahvamatkad?" antud vastuseid objektiivselt analüüsida. Selge on ju asjaolu, et kõige objektiivsemalt võivad võrrelda harilikku rahvamatka VO-rahvamatkaga ainult need vaatlusalused, kes on varem harilikust rahvamatkast ise osa võtnud.

Nagu tabelist 12 ja joonisel 14 toodud diagrammist selgub, on rõhuv enamus vaatlusalustest varem osa võtnud harilikest rahvamatkadest. Ainult 9,11 % polenud seda teinud. Kui siia juurde arvata ka veel need, kes jätsid küsimusele vastamata, siis see protsent tõuseb 13,72-le. Järelikult unustumukaid osavõtuks järjekordsest massilisest matka-alasest üritusest oli suhteliselt vähe.

Kuidas meeldib orienteerumis-

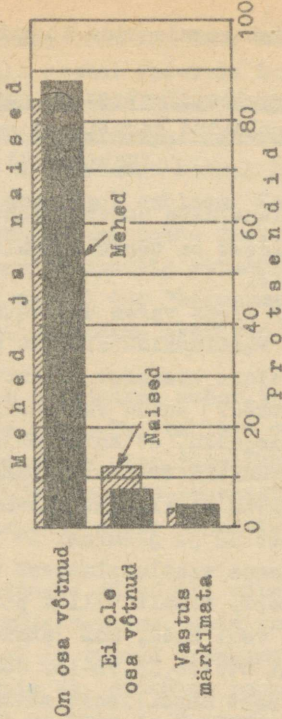
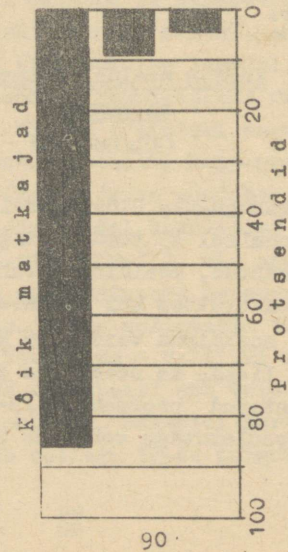
matkamine

(Küsimus K)

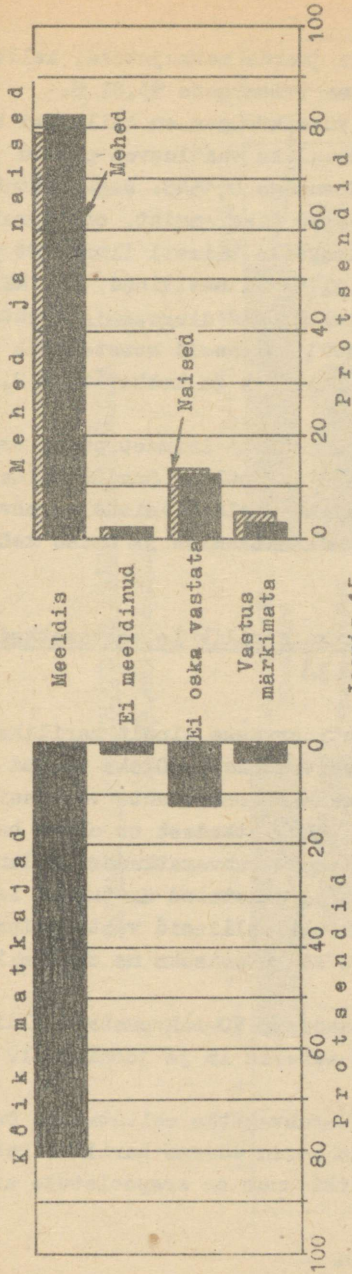
Andmed VO-rahvamatka üldise meeldivuse kohta on antud tabelis 13 ja joonisel 15 toodud diagrammis. Nagu tabelist ja diagrammist nähtub, meeldis VO-rahvamatk vaatlusaluste põhimassile nii kokkuvõttes kui ka meeste ja naiste lõikes.

VO-rahvamatk ei meeldinud vaid 2,25 %-le vaatlusaluste üldarvust. Kui siia juurde lisada ka need, kes jätsid vastuse märkimata, siis tõuseb nimetatud protsent 6,19-le, mis on samuti märksa väike. Erapooletutega kokku on see protsent aga 18,90.

VAATLUSALUSTE OSAVÕTT VAREM
KORRALDATUD HARILIKEST RAHVAMATKAKEST

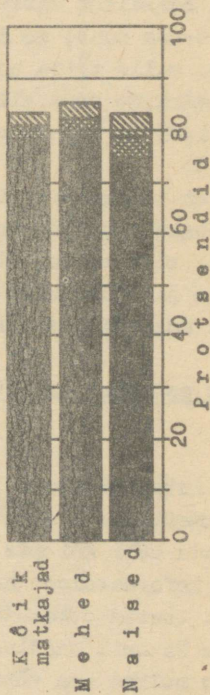
Joonis 14.

Joonis 15.

ORIENTEERUMISMATKAMISE MEELDIVUS

($\pm \Delta$ P = 0,9545)

Joonis 16.

Kui erapooletud lisada aga juurde matkajatele, kellele VO-rahvamatk meeldis, siis saame tulemuseks 93,81 %.

Kuna VO-rahvamatika meeldivuse küsimus on küllaltki oluline, siis arvutasime välja võimaliku vaatlusvea piirid (diagrammis viirutatult) tõenäosusega 0,9545. Nagu nähtub tabelist 14 ja joonisel 16 kujutatud diagrammist, on VO-rahvamatika meeldivus matkajate põhimassile täiesti ilmne. Et protsent nende osas, kellele matk üldse ei meeldinud, oli äärmiselt väike, mille tõttu polnud võimalik neid diagrammis kujutada, siis märgime need siin. Nimetatud tulemused meeste osas olid $2,28 \pm 1,25$ %, naiste osas $2,29 \pm 1,71$ % ja kokkuvõttes $2,25 \pm 0,99$ %.

On tõsiasi, et vägisi ei saa ühtki inimest panna tegelema kehakultuuriga, kui see talle ei meeldi. Saadud tulemuste põhjal võib väita, et VO-matkamine meeldib laiaadele rahvakadele ja seda tuleb ära kasutada matkamise ja üldse kehakultuuri massilisuse tõstmiseks.

Kes eelistab orienteerumismatku harilikole rahvamatkadele

(Küsimus L)

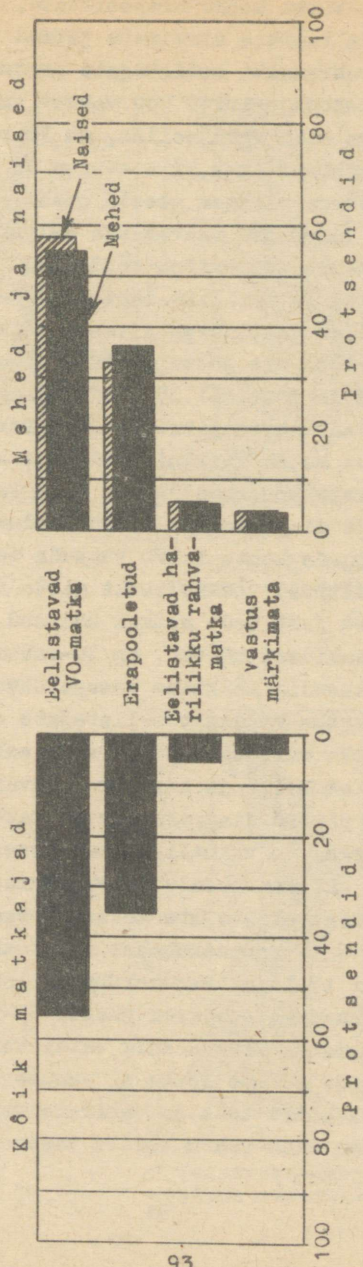
Antud küsimuse juures võeti arvesse ainult harilikest rahvamatkadest varem osavõtnute vastuseid. Oleks võinud arvestada küll kõikide VO-rahvamatkast osavõtnute vastuseid, kuna informatsioon harilikest rahvamatkadest on olnud hea. Seega teatud ettekujutus harilikest rahvamatkadest pidanuks olema ka neil vaatlusalustel, kes nimetatud üritusest ise varem polnud osa võtnud. Kokku oli selliseid vaatlusaluseid 122. Ent suurema objektiivsuse saavutamiseks me seda siiski ei teinud.

Andmed harilike rahvamatkade ja VO-rahvamatika üldise eelistatavuse kohta on toodud tabelis 15 ja joonisel 17 kujutatud diagrammis.

Diagrammist nähtub, et VO-rahvamatika eelistavate vaatlusaluste osatähtsus on üle lo korra suurem harilike rahvamatkade eelistajatest. Küllaltki suur on erapooletute arv.

HARILISE RAHVAMATKADE JA ORIENTEERUMISMATKA

ÜLDINE EELISTATAVUS

Joonis 17.

Ent ka siis, kui võtta kokku erapooletute, harilikke rahvamatku eelistajate ja vastuse märkimata jätnud vaatlusaluste osatähtsus, on VO-rahvamatka eelistajate protsent ikkagi 11,34 võrra kõrgem. Kespool mainitu on maksev samuti meeste ja naiste kohta. Vahe on siin vaid selles, et VO-rahvamatka eelistavate naiste osatähtsus on 2,72 % suurem ja erapooletute osatähtsus 3,11 % võrra väiksem meeste omast - s.t. erinevused on minimaalsed. Hariliku rahvamatka eelistajaid on nii meeste kui ka naiste juures enam-vähem võrdselt.

VO-rahvamatka ja harilike rahvamatkade eelistatavus vanuserühmiti võimaliku vaatlusvea arvesse võtmisega tõenäosusega 0,9545, nagu sellest oli juttu peatüki alguses, on antud tabelites 16,17,18 ja joonisel 18 toodud diagrammides.

Võimaliku vaatlusvea piirid, on diagrammides antud nii VO-rahvamatka kui ka harilikku rahvamatka kindlalt eelistajate protsente näitavate kõverate juures viirutatult.

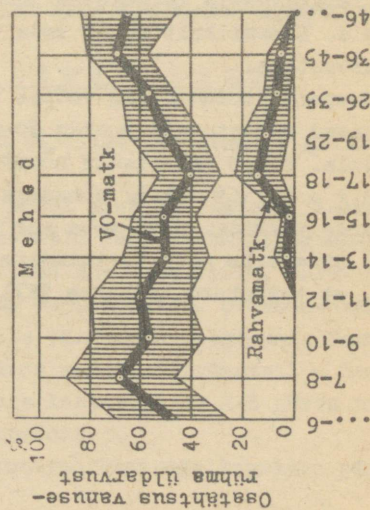
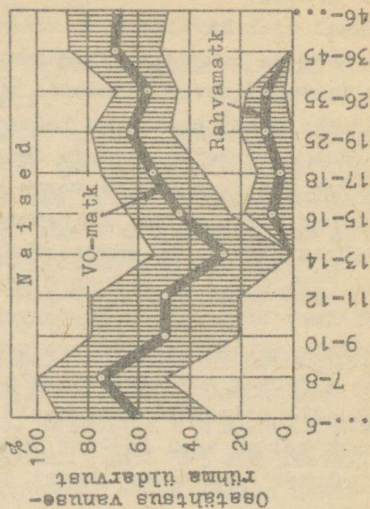
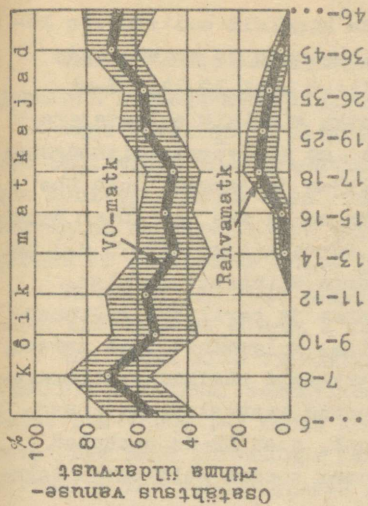
Tabelites ja diagrammides toodud andmetesse kuni 6 ja ka 7-8 a. vanuserühmade kohta tuleb suhtuda teatud kahtlusega, sest vastused näitavad tõenäoliselt mitte niivõrd vaatlusaluse enese, kui võrd just teda matkal saatnud vanemate arvamusi.

Nagu diagrammidest nähtub, on VO-rahvamatka kindlalt eelistajate protsendid kõikides vanuserühmades märksa suuremad harilikku rahvamatka kindlalt eelistajate omadest.

VO-rahvamatka märgatavalt suuremat eelistatavust näitab samuti asjaolu, et selle ja hariliku rahvamatka puhul võimaliku vaatlusvea piirid diagrammides ei kattu. Naiste puhul, võrreldes meestega, on võimaliku vaatlusvea piirid suuremad. See on tingitud naisvaatlusaluste väiksemast üldarvust.

VO-rahvamatka eelistajate kõveraid vaadeldes torkab silma, et alates 7-8 a. vanuserühmast nii kokkuvõttes kui ka meeste osas kuni 17-18 a. vanuserühmani langevad need umbes 25 % võrra ja tõusevad seejärel uuesti 65-70 %-ni. Naiste osas on VO-rahvamatka kõvera kulg, veidi teine. Langus, järesem kui meeste juures, toimub 13-14 a. vanuserühmani, millest alates algab kõvera pidev tõus ja vanimate vanuserühmade juures saavutab meestega enam-vähem võrdse taseme. Väikest langust

HARILIKE RAHVAMATKADE JA ORIENTEERUMATKA
EELISTATAVUS VANUSRÜHMITI

Joonis 18.

VO-rahvatka eelistatavuse osas võib täheldada 26-35 a. vanuserühma juures.

Samal ajal harilikku rahvatka kindlalt eelistajate kõverate tõus ja langus kõikide vaatlusaluste ja meeste osas kulgeb vastupidisetes suundades nullist kuni 12-14,5 %-ni.

Naiste puhul harilikku rahvatka kindlalt eelistajate kõvera kulg, võrreldes meeste omaga, on mõnevõrra teistsugune: tõus algab ühe vanuserühma võrra hiljem ja langus lõpeb ühe vanuserühma võrra varem. Erinevuseks on ka see, et kõver saavutab kulminatsiooni ühe vanuserühma võrra hiljem (19-25 a.) kui meestel (17-18 a.) ja see on 4 % võrra viimasest madalam.

Millest on tingitud VO-rahvatka ja harilikku rahvatka kindlalt eelistajate kõvera selline kulgmine? Võib arvata, et seda mõjustas asjaolu, millele viitasid üksikud vaatlusalused ankeedis viimasele küsimusele antud vastustes, et kõneolev matk polnud veel tõeline VO-matk, sest KP-de asukohad olid ajalehes avaldatud skeemi juures toodud selgitavas tekstis antud.

Ngib, et matka korraldajate kartus ürituse läbikukkumise suhtes oli asjatu ja see avaldas negatiivset mõju VO-rahvatka eelistatavusele keskmisest ja vanemast koolieast vaatlusalustele. Loomulikult tuleb seda VO-rahvatkade puhul edaspidi arvestada.

Eespool toodut kokku võttes võib väita, et vaatlusalused eelistavad märgatavalt rohkem VO-rahvatku harilikele rahvatkadele. Tuleb täielikult nõustuda spordiajakirjanik O. T u r n i /169, lk.4/ sõnadega: "Kotis ei saa kedagi spordi juurde tassida. Olgu vaba aja sisustamise vorm milline tahes, ennekõike peab ta inimestele meeldima. Alles siis võib loota, et teinekord tullakse jälle."

Kui tihti soovitakse osa võtta edaspidi korraldata-
vaist orienteerumismatkadest

(Küsimus M)

Andmed nimetatud küsimuse kohta on antud tabelis 19 ja joonisel 19 kujutatud diagrammis.

Nagu tabelist ja diagrammist nähtub, soovivad vaatlusalused taolistest VO-rahvamatkadest osa võtta küllaltki tihti: üks kuni kaks korda kuus. Soov osa võtta VO-rahvamatkadest harvemini on suhteliselt väike. Nende osatähtsus, kes millegipärast ei soovi enam üldse VO-rahvamatku kaasa teha, on tühine.

Naistest eelistab enamus VO-rahvamatku kaasa teha 1 kord kuus, meestest on enamus 2 korra poolt.

Kui tihti siis VO-rahvamatku laiadele rahvahulkadele kehakultuurilistel eesmärkidel korraldada? Enamuse soov on neist osa võtta 1-2 korda kuus. Kõneoleva tõe autorid soovivad aga neid korraldada harvemini: kord 2-3 kuu kestel, s.t. harvemini kui vaatlusalused soovivad, et säilitada nende huvi VO-rahvamatkade vastu. Kui neid korraldada tihedamini, võib osavõtjate arv kord-korralt hakata langema huvi kadumise tõttu - VO-rahvamatkad muutuvad n.ö. igapäevaseks asjaks. Üldiselt oleks otstarbekas neid läbi viia 4-6 korda aastas.

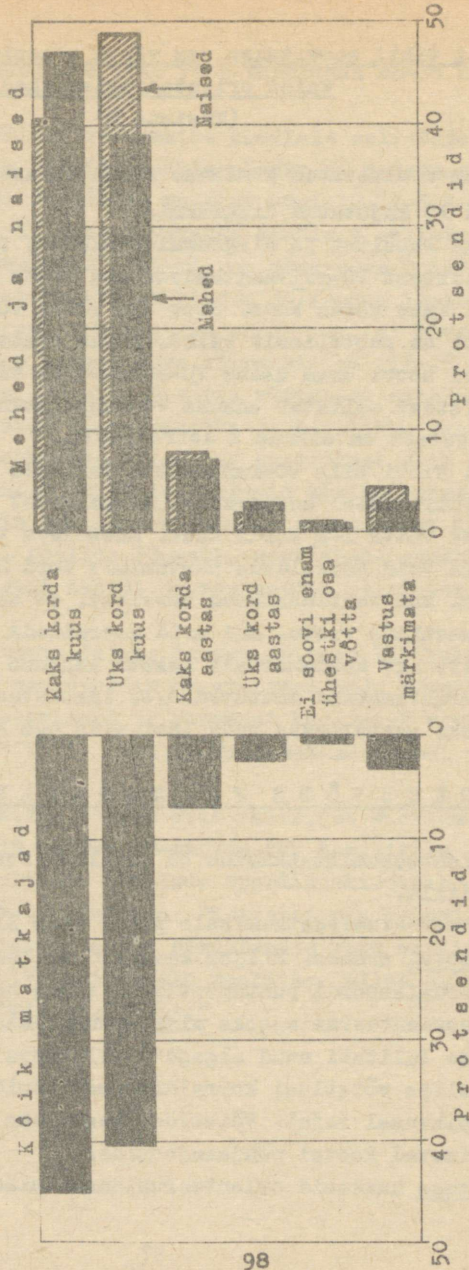
KOKKUVÕTE JA ETTEPANEKUD

Orienteerumismatkamine on sõjalise iseloomu ja päritoluga spordiala.

Orienteerumismatkamisele pandi alus XIX sajandi keskpaiku Rootsi armees. Hiljem kasvasid sellest välja tänapäeva orienteerumisspordi puhtsportlikud alad: harilik-, maraton- ja teateorienteerumisjooks -suusatamine. Orienteerumismatkamine lülitati nüüd algajate väljaõppe programmi. Samuti asuti selles võistlusi korraldama maratonidistantsil - 80-100 km pikkusel rajal. Võistluse kestuseks on 2-3 päeva ning need toimuvad Rootsi põhjarajoonides.

Soomes hakkasid orienteerumismatkamisega tegelema pärast

EDASPIDI KORRALDATAVATEST ORIENTEERUMISMATKADEST
OSAVÖTU SAGEDUSE SOOV

Joonis 19.

Esimest maailmasõda koolinoored. 930-ndate aastate keskpaika asuti analoogilisi matku korraldama täiskasvanutele. Ja seda eeskätt sõjaliste ajakirjade ning ajalehtede veergudel avaldatud propaganda-artiklite mõjutusel. Eesmärgiks oli elanikkonna sõjalise ettevalmistuse tõhustamine, võimaluste loomine ajateenistuse lühendamiseks armees, noorsoo eesalehoidmine hulganitsemisest, inimeste tervise tugevdamine ja organismi karastamine. Järelikult, eesmärgid olid sõjalist, pedagoogilist ja hügieenilist laadi. Orienteerumismatkamise edasisele arendamisele mõjus negatiivselt matkamise motoriseerumine ja pearõhu asetamine orienteerumisspordi puhtsportlike alade propageerimisele ja arendamisele. Viimast mõjustas vajadus edukalt esineda rahvusvahelisel areenil. Seoses elanikkonna tervisliku seisundi taseme languse tendentside ilmnemisega asuti Soomes 1961.a. propageerima tervisesporti. Ühe alana võeti siin uuesti kasutusele orienteerumismatkamine ja Soome Orienteerumisspordi Liit lülitas selle ala oma programmi. Praegu korraldatakse võistlusi orienteerumismatkamises ka orienteerumisspordi põlvade raames, et sellealaseid teadmisi levitada elanikkonna hulgas ja luua laiemat kandepinda nimetatud spordialale.

Sotsialistlikes riikides oli orienteerumismatkamine matkajate spordialaks, milles korraldati mitmesuguse ulatusega võistlusi, sealhulgas ka rahvusvahelisi. Seoses Rahvusvahelise Orienteerumisjooksu Föderatsiooni loomisega ja sotsialistlike riikide matkasportorganisatsioonide astumisega nimetatud organisatsiooni liikmeks mindi järk-järgult üle orienteerumisspordi puhtsportlike alade harrastamisele. Tõuke selleks andis algul EM-, hiljem MM-võistluste korraldamine mainitud aladel. Selle tulemusel orienteerumismatkamine matkasportorganisatsioonides soikus. Erandi moodustab SDV, kus praegugi veel jätkub mõningal määral võistluste korraldamine mainitud alal lisaülesannete kasutamisega KP-des.

Nagu sotsialistlikes riikides nii ka Nõukogude Liidus sai orienteerumissport alguse orienteerumismatkamisest. Esimesed võistlused toimusid Leningradi ja Rostovi (Doni ääres) matkajate initsiatiivil 1941.a. Võistlustele anti puhtsõjaline

ilme, mis oli tingitud matkajate püüdest kõrvaldada neid puudusi, mis ilmanesid sportlaste-luurajate ettevalmistuses Nõukogude-Soome sõja päevil. Kõikidel nendel võistlustel oli kohalik iseloom ja sellega lõppeski orienteerumismatkamisega tegelemine NSV Liidus. Pärast Suurt Isamaasõda võeti kasutusele juba orienteerumismatka jaoks ja -suusatamine.

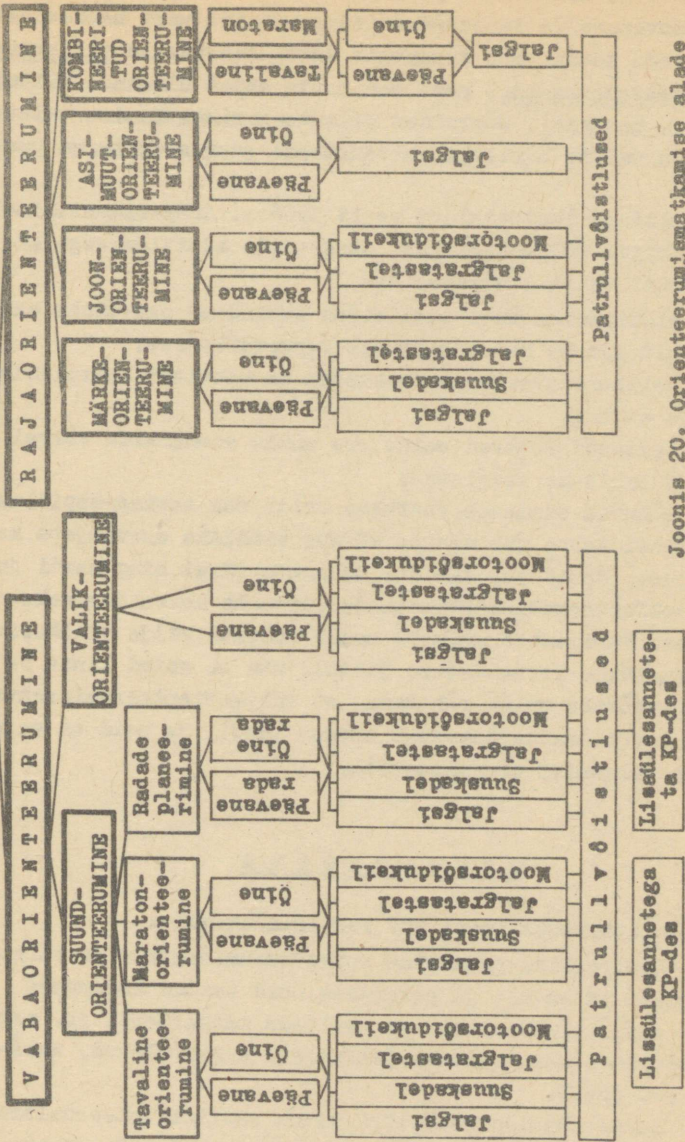
Analoogiline rühtus esines sellel spordialal ka Eesti NSV. Orienteerumismatkamises korraldasid matkajad võistlusi alates 1953.a. ja juba 1957.a. hakkas seda välja tõrjuma orienteerumismatka jaoks ja -suusatamine. See lõppes viimaste täieliku võidu-ga 1960.a.

Kõikides riikides korraldati orienteerumismatkamises võistlusi patrullidele matkagruppide tegeliku tegevuse hindamiseks-võrdlemiseks. Samal eesmärgil kasutati KP-des ka lisa-ülesandeid, tõsi, mõningatel juhtudel matkadele sõjalise ilme andmiseks.

Kuna orienteerumismatkamise alade liigitusel peatusime põhjalikult V peatükis, siis siinjuures piirdume vastava klassifikatsiooniga äratoomisega, mis on antud jooalal 20.

Orienteerumismatkamine oma suhteliselt väikese koormuse tõttu on jõukohane kõigile, vaatamata eale, soole ja kehali-sele ettevalmistusele. Samuti võimaldab see tõhustada elanik-konna seas tehtavat sõjalis-patriootilist kasvatustööd, tugev-dada inimeste tervist, sisustada vaba aja veetmist jne. See-pärast on vaja vnustusehõlma vajunud orienteerumismatkami-ne uuesti kasutusele võtta ja hakata selles võistlusi korral-dama. Et see oleks aga võimalik, tuleb välja töötada vastavad võistlusmäärused. Viimane oligi käesoleva töö üheks eesmär-giks. Enne kui antud töö lisades toodud võistlusmäärused kinnitada, on vaja neid praktikas kontrollida, et kõrvaldada neis esinevad vead ja puudused. Võistlusmäärused on antud projektina, kuna need on välja töötatud ainult teoreetilis-tele materjalidele tuginedes.

Matkamise populariseerimise eesmärgil asuti ENSV Turis-minõukogu üldisel juhtimisel korraldama alates 1964.a. nn. rahvamatka. Ent aasta-aastalt hakkas vähenema nendest osa-

Joonis 20. Orienteerumismatkamise alade klassifikatsioon.

võtjate arv ja seetõttu asuti alates 1966. a. otsima uusi võimalikke rahvamasside kaasatõmbamiseks kehakultuuri harrastamiseksle matkade kaudu. Sel eesmärgil võeti kasutusele valikorienteerumisrahvamatkamine, sest see sobis antud ülesande täitmiseks kõige paremini, võrreldes orienteerumismatkamise teiste aladega ja vältis harilike rahvamatkade juures esinenud puudusi.

Tallinna Turismiklubi poolt 1966. a. eksperimentaalselt organiseeritud VO-rahvamatkast osavõtnute küsitlemisega ankeetmeetodil tehti kindlaks, et:

- 1) elanikkonna huvi taolistest matkadest osavõtuks on märgatavalt suurem kui harilikest rahvamatkadest;
  - 2) valikorienteerumisrahvamatku on soovitatav korraldada 4-6 korda aastas;
  - 3) inimesed võtavad neist osa muude eesmärkide kõrval peamiselt embleemi saamiseks;
  - 4) rõhuvas enamuses võetakse neist osa matkagrupidena.
- Uhtlasi tehti uurimistöö käigus kindlaks osavõtjate koosseis vanuse, hariduse, soo jt. tunnuste järgi ning saadi juhendeid orienteerumisrahvamatkade paremaks korraldamiseks tulevikus. Uurimistöö andmete najal töötati välja valikorienteerumismatkade korraldamise juhendi, mis on antud lisa 3.
- Kokkuvõttes tuleb rõhutada, et valikorienteerumisrahvamatkade korraldamine õigustab ennast igati, ja neid on vaja senisest julgemini organiseerida.

E t t e p a n e k u d

Teha ettepanek Eesti NSV Turisminõukogule: -

1. Kontrollida praktikas orienteerumismatkamise võistlusmääruisi, täiendada ja parandada neid saadud kogemuste alusel, seejärel kinnitada ja avaldada matkaspordi jt. organisatsioonides kasutamiseks (matkajate kokkutulekud, matškohtumised jne.).
2. Asuda regulaarselt läbi viima valikorienteerumisrahvamatku kehakultuurilistel eesmärkidel uurimistöö andmete

alusel väljatõstatud juhendi järgi.

L I S A D

Lisa 1

TABELID

Tabel 1.

Vaatlusaluste koosseis vanuserühmiti

Vanuse- rühm	Mehed		Naised		Sugu märki- mata	Kõik matka- jad	
	vaatlu- sega hõlmatu- te arv	% meeste arvust	vaatlu- sega hõlmatu- te arv	% naiste arvust		vaat- luse- ga hõlma- tute üld- arv	% mat- ka- ja- te üld- ar- vust
...-6	31	5,43	14	4,59	1	46	5,17
7-8	20	3,50	13	4,26	1	34	3,82
9-10	24	4,20	12	3,93	4	40	4,50
11-12	28	4,90	13	4,26	1	42	4,72
13-14	37	6,48	12	3,93	3	52	5,85
15-16	77	13,49	29	9,51	1	107	12,04
17-18	75	13,13	28	9,18	2	105	11,81
19-25	50	8,76	47	15,4	-	97	10,91
26-35	110	19,27	78	25,51	-	188	21,15
36-45	66	11,56	34	11,15	-	100	11,25
46-...	30	5,25	21	6,89	-	51	5,74
vanus märkimata	23	4,03	4	1,31	-	27	3,04
kokku	571	100,00	305	100,00	13	889	100,00

Tabel 3.

Vaatlusaluste koosseis sotsiaalse seisundi järgi

	Mehed		Naised		Sugu mär- ki- mata	Kõik matka- jad	
	vaatlu- sega hoima- tute arv	% meeste arvust	vaatlu- sega hoima- tute arv	% naiste arvust		vaatlu- sega hol- matute üld- arv	% matka- jate üld- arvust
õpilased	270	47,28	110	36,07	12	392	44,09
üliõpi- lased	24	4,20	12	3,93	-	36	4,05
töölised	128	22,42	58	19,02	-	186	20,92
teenistujad	99	17,34	92	30,16	-	191	21,49
kodused	38	6,66	29	9,51	1	68	7,65
muud	8	1,40	1	0,33	-	9	1,01
sots. seisund märkimata	4	0,70	3	0,98	-	7	0,79
kokka	571	100,00	305	100,00	13	889	100,00

Tabel 4.

Vaatlusaluste koosseis hariduse järgi

Haridus	Mehed		Naised		Sugu määrkimata	Kõik matkajad	
	Vaatlusega hõlmatud meeste arv	% meeste arvust	Vaatlusega hõlmatud naiste arv	% naiste arvust		Vaatlusega hõlmatud tildarv	% matkajate tildarvust
Koolieelikud	31	5,43	14	4,59	-	45	5,06
kuni 4 kl.	48	8,41	28	9,18	6	82	9,22
4 kl.	9	1,58	8	2,62	2	19	2,13
kuni 8 kl.	116	20,32	50	16,39	1	167	18,79
8 kl.	96	16,81	38	12,46	-	134	15,07
kuni 11 kl.	94	16,46	35	11,48	2	131	14,74
Keskharidus	77	13,48	87	28,53	1	165	18,57
lõpetamata kõrgem haridus	30	5,25	13	4,26	-	43	4,84
kõrgem haridus	62	10,86	28	9,18	-	90	10,12
haridus määrkimata	8	1,40	4	1,31	1	13	1,46
kokku	571	100,00	305	100,00	13	889	100,00

Tabel 6.

Vaatlusaluste koosseis kehakultuuriga tegelemisejärgi

	Mehed		Naised		Sugu määr- ki- mata	Kõik matkajad	
	vaatlu- sega holma- tud meeste arv	% meeste arvust	vaatlu- sega holma- tud naiste arv .	% naiste arvust		vaatlu- sega holma- tute uld- arv	% matkajate uld- arvust
kehakultu- riga regu- laarselt tegelejad	339	59,37	125	40,98	7	471	52,98
kehakultu- riga mitte- regulaar- selt tege- lejad	180	31,52	170	55,74	3	353	39,71
vastus märkimata	52	9,11	10	3,28	3	65	7,31
kokku	571	100,00	305	100,00	13	889	100,00

Tabel 7.

Vaatlusaluste koosseis spordikvalifikatsiooni järgi

	Mehed		Naised		Sugu mär- ki- ma- ta	Kõik matkajad	
	vaatlu- sega holma- tud meeste arv	% meeste arvust	vaatlu- sega holma- tud naiste arv	% naiste arvust		vaatlu- sega holma- tute üld- arv	% matka- jate üld- arvust
Järg- spertlased	245	42,91	49	16,07	1	295	33,18
Mittejär- gusportla- sed	275	48,16	240	78,69	5	520	58,50
Spordikva- lifikatsioon märkinata	51	8,93	16	5,24	7	74	8,32
kokku	571	100,00	305	100,00	13	889	100,00

T a b e l 8.

VO-matkast osavõtu eesmärgid

Eesmärgi nimetus	Mehed		Naised		Sugu määr-mata	Kõik matkajad	
	saadud vastuste arv	% saadud vastuste arvust	saadud vastuste arv	% saadud vastuste arvust		saadud vastuste üld-arv	% saadud vastuste üld-arvust
Sportlikul eesmärgil	173	25,18	74	20,39	4	251	23,59
Et viibida looduses	389	56,62	221	60,88	5	615	57,80
Et saada embleemi	80	11,64	50	13,77	3	133	12,50
Agiteerimise tulemusel	15	2,18	4	1,10	-	19	1,79
Muudel eesmärkidel	21	3,07	12	3,31	2	35	3,29
Vastus märkimata	9	1,31	2	0,55	-	11	1,03
Kokku	687	100,00	363	100,00	14	1064	100,00

Tabel 9.

Vaatlusaluste grupeeritud VO-matkast osavõtul

Grupeeritud	Mehed		Naised		Sugu mär- kima	Kõik matkajad	
	saadud vastus- te arv	% saadud vastus- te arv- vust	saadud vastus- te arv	% saadud vastus- te arv- vust		saadud vastus- te üld- arv	% saadud vastus- te üld- arvust
Üksikult	87	14,70	16	5,08	2	105	11,41
Koos pere- konnaliik- metega	215	36,32	160	50,79	5	380	41,30
Koos tut- tavatega	257	43,41	131	41,59	6	394	42,83
Vastus märkimata	33	5,57	8	2,54	-	41	4,46
Kokku	592	100,00	315	100,00	13	920	100,00

T a b e l 10.

Iga vaatlusaluse läbitud kontrollpunktide arv
(11-st võimalikust)

Matkajate läbitud KP-de arv	Mehed		Naised		Sugu määr- kima	Kõik matkajad	
	vaatlu- sega hoimatute arv	% meeste arvust	vaatlu- sega hoima- tute arv	% naiste arvust		vaatlu- sega hoima- tute arv	% matka- jate üld- arvust
1	12	2,10	9	2,95	—	21	2,36
2	35	6,13	20	6,56	2	57	6,41
3	377	66,09	220	72,13	10	607	68,28
4	77	13,48	38	12,46	—	115	12,94
5	15	2,63	4	1,31	—	19	2,14
6	13	2,28	4	1,31	—	17	1,91
7	2	0,35	2	0,66	—	4	0,45
8	0	0,00	0	0,00	—	0	0,00
9	0	0,00	0	0,00	—	0	0,00
10	0	0,00	0	0,00	—	0	0,00
11	5	0,88	0	0,00	—	5	0,56
Vastus määrkimata	35	6,13	8	2,62	—	44	4,95
Kokku	571	100,00	305	100,00	13	889	100,00

Kontrollpunktide külastatavus

Kontroll- punkti nr.	Mehed		Naised		Sugu märki- mata	Kõik matkajad	
	vaatluse- ga hõlma- tute arv	% meeste arvust	vaatluse- ga hõlma- tute arv	% naiste arvust		vaatluse- ga hõlma- tute üld- arv	% matkaj- te üld- arvust
1	165	9,31	81	8,94	2	248	9,14
2	179	10,10	74	8,17	2	255	9,40
3	137	7,73	74	8,17	3	214	7,89
4	201	11,34	133	14,68	8	342	12,61
5	235	13,25	126	13,91	5	366	13,49
6	150	8,46	72	7,95	2	224	8,26
7	100	5,64	40	4,41	-	140	5,16
8	34	1,92	19	2,10	-	53	1,95
9	136	7,67	62	6,84	1	199	7,33
10	219	12,35	139	15,34	9	367	13,53
11	182	10,26	78	8,61	1	261	9,62
KP mär- kimata	35	1,97	8	0,88	1	44	1,62
Kokku	1773	100,00	906	100,00	34	2713	100,00

T a b e l 12.

Vaatlusaluste osavõtt varem korraldatud harlikest
rahvamatkadest

	Mehed		Naised		Sugu määr- mata	Kõik matkajad	
	vaatluse- ga hõlma- tute arv	% meeste arvust	vaatlu- sega hõlma- tute arv	% nais- te ar- vust		vaatlu- sega hõlma- tute üld- arv	% matkaja- te üld- arvust
Mehe osa võtnud	503	88,09	257	84,27	7	767	86,28
Naise osa võtnud	43	7,53	36	11,80	2	81	9,11
Osastus märkimata	25	4,38	12	3,93	4	41	4,61
Kokku	571	100,00	305	100,00	13	889	100,00

Tabel 13.

VO-ahv. matka üldine meeldivus

	Mehed		Naised		Sugu- mär- ki- mata	Kõik matka- jad	
	vaatlu- sega hõlma- tute arv	% meeste arvust	vaatlu- sega hõlma- tute arv	% naiste arvust		vaatlu- sega hõlma- tute üld- arv	% matka- jate üld- arvust
Meeldis	470	82,31	241	79,02	10	721	81,10
Ei meeldi- nud	13	2,28	7	2,29	--	20	2,25
Ei oska vastata	71	12,43	41	13,44	1	113	12,71
Vastus märkimata	17	2,98	16	5,25	2	35	3,94
Kokku	571	100,00	305	100,00	13	889	100,00

Tabel 14.

VO-rahvamatta meeldivus

Sugu	Vaatlusega hõlmata arv	Meeldis kindlalt VO-rahvamatk			Ei meeldinud kindlalt VO-rahvamatk		
		absol. arv	% vaatlusega hõlmata arvust	$\pm \Delta$ P=0,9545 (%)	absol. arv	% vaatlusega hõlmata arvust	$\pm \Delta$ P=0,9545 (%)
Mehed	571	470	82,31	3,19	13	2,28	1,25
Naised	305	241	79,02	4,66	7	2,29	1,71
Kokku	889	721	81,10	2,62	20	2,25	0,99

Harilike rahvamätkade ja VO-rahvamätkade üldine eelistatavus

T a b e l 15.

Võime- rühm	Mehed				Naised				Sugu määrkimata				Kõik matkamajad						
	ja ei	oska vae- tata	el vae- tata	oska vae- tata	ja ei	oska vae- tata	el vae- tata	oska vae- tata	ja ei	oska vae- tata	el vae- tata	oska vae- tata	ja ei	oska vae- tata	el vae- tata	oska vae- tata			
-6	10	7	-	4	21	6	3	-	1	10	1	-	-	1	17	10	-	5	32
7-8	13	5	-	1	19	9	3	-	-	12	-	-	-	-	22	8	-	1	31
9-10	12	9	-	-	21	6	6	-	-	12	1	1	-	1	19	16	-	1	36
11-12	16	11	-	-	27	6	5	-	1	12	-	-	-	-	22	16	-	1	39
13-14	18	15	1	2	36	3	8	-	-	11	1	1	-	2	22	24	1	2	49
15-16	35	30	1	3	69	11	9	2	3	25	-	-	-	-	46	39	3	6	94
17-18	30	28	10	1	69	12	9	1	-	22	-	1	-	1	42	38	11	1	92
19-25	23	16	5	2	46	24	9	4	1	38	-	-	-	-	47	25	9	3	84
26-35	52	32	6	1	91	38	20	7	2	67	-	-	-	-	90	52	13	3	158
36-45	41	14	3	1	59	18	8	-	-	26	-	-	-	-	59	22	3	1	85
46 ja van.	17	7	-	2	26	13	4	-	2	19	-	-	-	-	30	11	-	4	45
vanus märki- mata	9	8	1	1	19	2	1	-	-	3	-	-	-	-	11	9	1	1	22
Kokku	276	182	27	18	503	148	85	14	10	257	3	3	-	1	427	270	41	29	767
%																			
vaat- lus- aluste arvust	5487	3518	537	358	100,0057593307545	389	10004286	4286	0,001428	100,00	5567	3520	533378	100,00					

Tabel 16.

Harilike rahvatkade ja VO-rahvatkade eelistatavus
vanuserühmiti

Kõik matkajad

Vanuse- rühm	Vaatluse- ga hõlma- tute arv	Kindlalt eelistavad ha- rilikku rahvatka			Kindlalt eelistavad VO-rahvatka		
		absol. arv	%vanuse- rühma üld arvust	$\pm \Delta$ P=0,9545 (%)	absol. arv	%vanuse- rühma üldar- vust	$\pm \Delta$ P=0,9545 (%)
...6	32	0	0,00	0,00	17	53,12	17,64
7-8	31	0	0,00	0,00	22	70,97	16,31
9-10	36	0	0,00	0,00	19	52,78	16,64
11-12	39	0	0,00	0,00	22	56,41	15,88
13-14	49	1	2,04	4,04	22	44,90	14,21
15-16	94	3	3,19	3,63	46	48,93	10,31
17-18	92	11	11,96	6,76	42	45,65	10,39
19-25	84	9	10,71	6,75	47	55,95	10,83
26-35	158	13	8,23	4,37	90	56,96	7,88
36-45	85	3	3,53	4,00	59	69,41	10,00
46-...	45	0	0,00	0,00	30	66,67	14,05
vanus märki- mata	22	1	4,54	8,88	11	50,00	21,02
kokku	767	41	5,35	1,62	427	55,67	3,48

Tabel 17.

Harilike rahvatkede ja VO-rahvatka eelis-
tatavus vanuserühmiti

M e h e d

Vanuse- rühm	Vaatu- sega hõlma- tute arv	Eelistavad kindlalt ha- rilikku rahvatka			Eelistavad kindlalt VO- rahvatka		
		absol. arv	% sama vanuse- rühma üld- arvust	$\pm \Delta$ P=0,9545 (%)	absol. arv	% sama vanuse- rühma üld- arvust	$\pm \Delta$ P=0,9545 (%)
...-6	21	0	0,00	0,00	10	47,62	21,80
7-8	19	0	0,00	0,00	13	68,42	21,32
9-10	21	0	0,00	0,00	12	57,14	21,60
11-12	27	0	0,00	0,00	16	59,26	18,91
13-14	36	1	2,78	5,48	18	50,00	16,67
15-16	69	1	1,45	2,83	35	50,72	12,04
17-18	69	10	14,49	8,48	30	43,48	11,94
19-25	46	5	10,87	9,18	23	50,00	14,74
26-35	91	6	6,59	5,20	52	57,14	10,38
36-45	59	3	5,08	5,72	41	69,49	11,99
46-...	26	0	0,00	0,00	17	65,38	18,66
vanus märki- mata	19	1	5,26	10,24	9	47,37	22,92
kokku	503	27	5,37	2,01	276	54,87	4,44

Tabel 18.

Harilike rahvatatade ja VO-rahvamatka eelis-
tatus vanuserühmiti

Naised

Vanuse- rühm	Vaatlus- sega hõlma- tute arv	Eelistavad kindlalt ha- rilikku rahvatatka			Eelistavad kindlalt VO- rahvatatka		
		absol. arv	% sama vanuse- rühma üld- arvust	$\pm \Delta$ P=0,9545 (%)	absol. arv	% sama vanuse- rühma üld- arvust	$\pm \Delta$ P=0,9545 (%)
...-6	10	0	0,00	0,00	6	60,00	30,98
7-8	12	0	0,00	0,00	9	75,00	25,00
9-10	12	0	0,00	0,00	6	50,00	28,86
11-12	12	0	0,00	0,00	6	50,00	28,86
13-14	11	0	0,00	0,00	3	27,27	26,86
15-16	25	2	8,00	10,85	11	44,00	19,86
17-18	22	1	4,54	8,88	12	54,54	21,22
19-25	38	4	10,53	9,96	24	63,16	15,65
26-35	67	7	10,45	7,46	38	56,72	12,11
36-45	26	0	0,00	0,00	18	69,23	18,10
46-...	19	0	0,00	0,00	13	68,42	21,32
vanus märki- mata	3	0	0,00	0,00	2	66,67	54,52
kokku	257	14	5,45	2,83	148	57,59	6,16

T a b e l 19.

Edaspidi korraldatavatest VO-rahvanatkadest
osavõtu sageduse soov

	Mehed		Naised		Sugu mär- ki- mata	Kõik matkajad	
	vaatli- sega hõlma- tute arv	% meeste arvust	vaatli- sega hõlma- tute arv	% nais- te ar- vust		vaatli- sega hõlma- tute üldarv	% matka- jate üld- arvust
2 x kuus	269	47,11	124	40,66	9	402	45,22
1 x kuus	222	38,88	134	43,93	3	359	40,38
2 x aastas	41	7,18	24	7,87	-	65	7,31
1 x aastas	17	2,98	6	1,97	1	24	2,70
ei soovi ühestki osa võtta	5	0,87	3	0,98	-	8	0,90
vastus märkinata	17	2,98	14	4,59	-	31	3,49
kokku	571	100,00	305	100,00	13	889	100,00

L i s a 2

ORIENTEERUMISMATKANINE

VÕISTLUSMÄRUSED

(Projekt)

VÕISTLUSMÄÄRUSED

I. VÕISTLUSTE OLEMUS, ALAD JA ISELOOM

1. Võistluste olemus

1. Orienteerumismatkamise võistluste all mõistetakse maastikule asetatud kontrollpunktide (KP) läbimist orienteerumisvahendite (kaart, kompass jne.) kasutamisega vabas või kindlaksmääratud järjekorras jalgsi, suuskadel, jalgratastel või mootorsõidukel antud keskmise liikumiskiirusega. Tulemisi arvestatakse antud keskmisest liikumiskiirusest mittekinnipidamise või lisatülesannete täitmisel tehtud vigade eest määratud karistuspunktide järgi. Võistlustest võtavad osa patrullid, kes kannavad kaasas võistlusjuhendi märgitud matkavarustust.

2. Võistlusalad

2. Orienteerumismatkamise võistluste alad on:

- a) suundorienteerumine;
- b) valikorienteerumine;
- c) märkeorienteerumine;
- d) joonorienteerumine;
- e) asimuutorienteerumine;
- f) kombineeritud orienteerumine.

3. Võistluste iseloom

3. Iseloomult on võistlused orienteerumismatkamises võistkonna- ehk patrullvõistlused.

4. Läbiviimise aja järgi jagunevad võistlused päevasteks ja öisteks.

5. Liikumisviisi järgi jagunevad võistlused:

- a) jalgsi orienteerumismatkamiseks;
- b) suuskadel orienteerumismatkamiseks;
- c) jalgratastel orienteerumismatkamiseks;
- d) mootorsõidukeil orienteerumismatkamiseks.

Raja pikkuse järgi jagatakse rajad tavalisteks ja maratonsradadeks.

II. VÕISTLUSTE ORGANISEERIMINE

4. Üldjuhend

6. Orienteerumismatkamise võistlused viiakse läbi käesolevate võistlusmääruste ja võistlust korraldava organisatsiooniga poolt kinnitatud võistlusjuhendi järgi.

7. Võistlust korraldav organisatsioon moodustab võistluste ettevalmistamiseks ja läbiviimiseks organiseerimiskomitee.

8. Võistlust korraldab organisatsioon:

- a) komplekteerib kohtunikekogu;
- b) lahendab kõik majanduslikud ja meditsiinilise teenindamise küsimused;
- c) hangib maavaldajalt loa võistluste läbiviimiseks;
- d) kindlustab patrullid kaartidega (skeemidega).

9. Kui võistluste jätkamine on võistlejatele ohtlik, tuleb võistlused edasi lükata, alanud võistlused aga katkestada. Kui katkestatud võistlusi pole võimalik samal päeval jätkata, tuleb juba võistluse lõpetanud patrullide tulemused tühistada.

10. Võistluste tulemused kinnitab peakohtunikekogu.

5. Võistlusjuhend

11. Juhend on põhidokument, millest juhenduvad võistluste kohtunikekogu ja võistlejad-patrullid.

12. Juhendi koostab võistlust korraldav organisatsioon. Juhendis ei tohi olla vasturääkivusi võistlusmäärustega.

13. Juhend tuleb välja saata osavõtivatele organisatsioonidele mitte hiljem kui 1 kuu enne võistlusi, üleliidulistel ja vabariiklikel võistlustel - 3 kuud enne võistlusi.

14. Juhend olgu sõnastatud täpselt ja vastaku järgmistele küsimustele:

- a) võistluste eesmärk ja ülesanded;
- b) läbiviimise aeg ja koht;
- c) võistluste juhtimine;
- d) osavõtjad ja nende varustus;
- e) võistluskava ja tingimused;
- f) tulemuste arvestamine;
- g) autasustamine;
- h) osavõtjate vastuvõtu tingimused ja kulutused;
- i) eelregistreerimise kord ja tähtaeg;
- j) registreerimise kord, tähtaeg ja dokumentatsioon;
- k) esindajate nõupidamise aeg ja koht.

15. Muudatusi ja täiendusi võib juhendis teha ainult juhendi kinnitanud organisatsioon, kuid mitte pärast esimese ala loosimise algust.

6. Võistlusteks registreerimine

16. Võistlustest osavõtu avaldus esitatakse võistlust korraldavale organisatsioonile. Avaldusel peab olema lähitava organisatsiooni juhataja allkiri ja pitsar, samuti võistkonna esindaja nimi.

17. Avalduse vorm vt. lisa 2.

18. Muudatuste avaldus esitatakse enne antud ala algust. Muudatusteks loetakse varuvõistleja arvamine põhikoosseisu, samuti võistlustest osavõtu avalduses märgitud patrullide ümberlülitamist ühelt alalt teisele. Muudatuste avalduse vorm vt. lisa 3.

7. Ajakava, võistlusalad ja stardi järjekord. Loosimine

19. Ajakava koostab peakohtunik vastavalt juhendile ja patrullide arvule. Vastavalt vajadusele võib peakohtunik

stardikava muuta, kuid sellest tuleb patrullidele õigeaegselt teatada.

20. Võistlustel kasutatakse üksikstarti, kus patrullid lähetatakse rajale ühekaupa intervallidega vähemalt 1 minut.

21. Patrullide stardijärjekord määratakse loosiga. Iga võistlusala loositakse eraldi. Loosimise juures on õigus viibida kõigi võistkondade esindajail.

22. Loosimisprotokolli vorm vt. lisa 4.

23. Orienteerumismatkamise võistluste loosimine tuleb läbi viia nii, et sama võistkonna patrullid ei stardiks kõrvuti. Selle vältimiseks soovitatakse kaht viisi:

a) kui on võrdse suurusega võistkonnad, siis määratakse esmalt loosiga võistkondade stardijärjekord ja seejärel loosiga või võistkonna enda poolt võistkonna patrullide stardijärjekord;

b) kui on ebavõrdse suurusega võistkonnad ning mitu ühe võistkonna patrulli on saanud loosinumbrid järjestikku, siis paigutatakse loosiga järjest sattunud sama võistkonna patrullide vahele järgmisele kohale sattunud teise võistkonna patrull.

24. Pärast loosimist koostatakse stardiprotokollid, kus on näidatud stardijärjekord, stardiaeg ja patrulli number. Stardiprotokollid tuleb võistluspaigas välja panna mitte hiljem kui 1 tund enne starti.

25. Loosiga määratud numbril võib esineda ainult nimetatud patrull.

8. Protestid

26. Võistluste läbiviimist või tulemusi puudutavad protestid esitab võistkonna esindaja või kapten kirjalikult hiljemalt 1 tund pärast tulemuste avaldamist.

27. Protest tuleb lahendada enne tulemuste kinnitamist. Erandjuhtumil, kui on vajalik protestis märgitud faktide kontrollimine, võib otsuse langetamise edasi lükata kuni üheks ööpäevaks, kuid protest tuleb lahendada tingimata enne võistlejate ärasõitu.

9. Meditsiiniline teenindamine

28. Võistluste meditsiiniliseks teenindamiseks peab olema võistluspaigas:

- a) arst, velker või meditsiiniõde;
- b) esmaabiapteek;
- c) vahendid kannatamute transpordiks.

29. Suurtel võistlustel, samuti raske raja puhul peab lisaks p. 28 loetletule olema igal patrullil kaasas esmaabipaun.

30. Võistlusi teenindavad meditsiinitöötajad peavad kandma hõlpsasti märgatavaid eraldusmärke.

III. OSAVÕTJAD

10. Vanuserühmad

31. Võistlused orienteerumismatkamises viiakse läbi patrullidele sugu arvestamata järgmistes vanuserühmades:

- a) 12 - 15 a. (MN-15), b) 16 - 49 a. (MN-49); c) üle 50 a. (MN-50).

32. Patrull koosneb 4 - 10 võistlejast. Patrulli juhib kapten. Patrulli koosseisu täpne suurus määratakse kindlaks võistlusjuhendis.

33. Võistlejail lubatakse võistelda ainult oma vanuserühma patrullis.

34. Vanus määratakse sünniaasta järgi.

35. Erandina lubatakse ühendada MN-15 vanuserühma MN-49 ja MN-50 vanuserühmaga. Sel juhul peab reda vastama MN-15 vanuserühma nõuetele.

36. Koolinoorte võistlustel võib vanuserühmad moodustada klasside kaupa:

- a) V-VI klass; d) VII-VIII klass; c) IX-X klass; d) XI klass.

11. Võistlustele lubamine ja võistlustelt eemaldamine

37. Orienteerumismatkamise võistlustele lubatakse isikuid, kes on märgitud võistlustest osavõtu avalduses.

38. Ühel päeval võib võistleja esineda ainult ühel võistlusosalal.

39. Patrulli võib võistlustelt eemaldada:

- ebavõõrika käitumise pärast;
- ilmselt nõrga ettevalmistuse pärast;
- võistlusmääruste rikkumise pärast.

12. Patrulli kohustused

40. Patrull on kohustatud:

a) rangelt käituma nõukogude sportlase vääriliselt nii võistlustel kui ka väljaspool neid;

b) tundma võistlusmäärusi ja neid kõrvalekaldumatult täitma;

c) tundma võistluse juhendit ja standardkava;

d) õigeaegselt ilmuma starti;

e) hoidma kontrollkaarti ja võistluskaarti;

f) kontrollima, kas ta saabus õigesse kontrollpunkti, hoolitsema selle eest, et KP kohtunik teeks kaardile või kontrollkaardile märkuse;

g) aitama võistluste ajal vigastada saanud kaasvõistlejat ja toimetama ta lähimasse kontrollpunkti.

41. Võistluse katkestamisel peab patrull kapteni või esindaja kaudu sellest teatama finiši vanemkohtunikule.

42. Patrullidel on keelatud:

a) liikuda maastikul pärast võistluskoha avaldamist kuni startimiseni ja pärast raja läbimist kuni võistluste lõpuni;

b) kasutada võistlemisel mistahes muud kaarti peale kaardijaotuspunkti saadu;

c) ületada metsaistandikke, põllu- ja heinakultuure ning läbida juur- ja puuviljaaedu;

- d) tegutseda rajal koostöös teiste patrullidega;
- e) kasutada võistlemisel võõrast abi;
- f) kasutada antud võistlustel mitte ettenähtud liiklemisvahendeid;

g) muuta kontrollpunkti tähistust ja sisustust.

43. Kaardi või kontrollkaardi kaotanud patrull langeb võistlustest välja.

44. Patrullil pole õigust sekkuda kohtunikekogu töösse ja segada kohtunikke.

45. Kõik teated võistluste ja tulemuste kohta saab patrull ainult oma esindaja kaudu.

13. Võistlejate riietus ja varustus

46. Starti võivad patrullid ilauda vabalt valitud, kuid puhtas ja korralikus esibleemiga varustatud riietuses.

47. Vastavalt loosimisele saavad patrullid rinnanumbrid. Nende kõrgus peab olema vähemalt 15 cm.

48. Võistlustel on lubatud kasutada igat liiki kompassi ja abivahendeid (mallid, sammulugejad jne.). Orienteerumisvahendite piiramise korral peab see olema võistlusjuhendis märgitud.

49. Juhendis nõutud matkavarustust mitteomavaid patrulle võistlustele ei lubata. Matkavarustuse olemasolu kontrollitakse enne starti ja finišis.

14. Võistkonna esindaja

50. Igal võistkonnal on juht, kes on võistkonna esindaja.

51. Võistkonna esindaja on kohustatud:

- a) tundma võistlusmäärusi ja võistlusjuhendit;
- b) andma patrullidele edasi kõik peakohtunikekogult saadud teated;
- c) viibima võistluspaigas, kuni on veendunud, et kõik tema võistkonna patrullid on võistluse lõpetanud;
- d) kindlustama oma patrullide õigeaegse ilmumise starti;

- e) võistlusala lõpul teatama peakohtunikule kõigi oma võistkonna patrullide rajalt tagasipöördumisest;
- f) teatama finiši vanekohtunikule katkestanud ja kontrollajaks saabumata patrullidest;
- g) rajameistri juhtimisel osa võtma kadunud patrullide otsimisest.

52. Esindajal on õigus:

- a) viibida kohtunikekogu ja esindajate ühisel nõupidamisel;
- b) saada peakohtunikekogult teateid kõigi võistluse puutuvate küsimuste kohta;
- e) teha muudatusi võistlustest esavõtu avalduses.

Esindaja puudumisel täidab tema kohustusi ühe patrulli kapten.

IV. KOHTUNIKEKOGU

15. Kohtunikekogu komplekteerimine

53. Võistluste peakohtunikekogu kinnitab võistlust korraldav organisatsioon vähemalt 30 päeva enne võistlusi.

Kohtunike ja kohtunikebrigaadide arv määratakse sõltuvalt võistluste ulatusest.

16. Kohtunike üldised kohustused

54. Kohtunik on kohustatud:

- a) põhjalikult tundma ja vääramatult teitma võistlusmäärusi, olema organiseeritud, distsiplineeritud ja erapooletu;
- b) hoidma raja ja kontrollpunktide asetuse saladuses;
- c) jälgima, et patrullid täidaksid võistlusmäärusi ja teitaksid korralikult;
- d) kandma vastavat kohtuniku eraldusmärki.

55. Kohtunikel ei ole õigust:

- a) lahkuda võistluspaigast ilma oma brigaadi vanemkohtuniku, peakohtuniku või tema asetäitja loata;
- b) osutada võistlejale mistahes abi peale meditsiinilise;

e) olla võistlustel üheaegselt osavõtja või esindaja ja kohtunik.

17. Peakohtunikekogu koosseis

56. Peakohtunikekogu koosseis:

- a) peakohtunik;
- b) peakohtuniku asetäitja;
- c) peasekretär;
- d) peasekretäri asetäitja;
- e) rajameisvrid;
- f) võistluste arst (või teda asendav isik).

57. Peakohtuniku käsutuses on võistluste komandant, meditsiiniline ja teenindav personal.

18. Peakohtunik

58. Peakohtunik juhib kohtunike tööd vastavalt võistlusmäärustele ja võistlusjuhendile.

59. Peakohtunik:

- a) viib läbi kohtunikekogu istungeid vastavalt vajadusele;
- b) koos rajameistriga valib välja võistluspaiga;
- c) on kohustatud tutvuma võistlusmaastikuga;
- d) kinnitab rajad vastavalt rajameistrite raja üleandmise aktile (vt. lisa 11);
- e) määrab vastavalt rajameistrite esildisele keskmise liikumiskiiruse ja kontrollaja, mille möödumisel loetakse hilinenud patrull võistluse mittelõpetamks;
- f) jaotab ülesanded kohtunike vahel või vajaduse korral teeb selle ülesandeks ühele oma abilistest;
- g) määrab patrullide stardiintervallid;
- h) annab esindajatele ja patrullidele vajalikku informatsiooni võistlusrajooni ja raja iseärasustest, võistlusrajooni piiravatest joonorientiiridest, tagasipöördumisteest katkestanud patrullidele, keskmisest liikumiskiirusest, kont-

rollajast, tutvustab patrullidele kaarti või skeemi, mis oma tehnilise vormistamise ning sellel kujutatud maastiku poolest sarnaneb võistluskaardiga;

i) annab stardi vanakohtunikule korralduse võistluste alustamiseks;

j) vaatab läbi protestid ja avaldused ning lahendab need võistluste ajal koos peakohtunikekoguga;

k) organiseerib kontrollaja lõpuks saabumata patrullide otsimist;

l) esitab lo päeva jooksul võistlusi korraldavale organisatsioonile protokollid ja kirjaliku aruande koos kohtunike töö hinnanguga (vt. lisa 1).

60. Peakohtunikul on õigus:

a) katkestada võistlused (koos jätkamisega samal päeval) või nad täiesti ära jätta, kui tekivad võistlejaid ohustavad tingimused; rada muutub kõlbmatuks, puudub meditsiiniline teenindamine või pealtvaatajad segavad võistluste normaalset kulgu;

b) muuta ajakava ja võistlusalade järjekorda;

M ä r k u s. Peakohtunikul ei ole õigust muuta juhendiga määratud tulemuste arvestamise korda.

c) eemaldada võistlustest võistlusmäärustikku või juhendit rikkunud või ebaväärikalt käitunud patrull;

d) muuta iga kohtuniku otsust, kui ta on veendunud selle otsuse ekslikkuses;

e) kõrvaldada tööst kohtunikke, kes ei tule oma ülesannetega toime.

19. Peakohtuniku asetäitja

61. Olenevalt võistluse ulatusest määratakse peakohtunikule abiks üks või mitu asetäitjat. Peakohtuniku eemaloleku ajal tekitab üks neist tema kohustusi ja omab kõiki tema õigusi.

62. Peasekretär juhib sekretariaadi tööd ja vastutab kogu võistlustesse puutuva dokumentatsiooni ettevalmistamise ja vormistamise ning tulemuste õige arvestamise eest.

63. Peasekretär:

- a) võtab vastu võistlustest osavõtu avaldused;
  - b) viib läbi loosimise;
  - c) keestab stardiprotokollid;
  - d) annab patrullidele rinnamumbrid ja esinõuajale eraldusmärgid;
  - e) võistluspäeval registreerib kohtunikud, annab neile eraldusmärgid ja protokollide blanketid;
  - f) organiseerib sekretariaadis tulemuste arvestust ja esitab tulemused kinnitamiseks peakohtunikekogule;
  - g) pärast võistluste lõppemist teatab esinõuajale võistlustulemused;
  - h) annab peakohtunikele aruandeks vajalikud andmed.
- M ä r k u s. Vabariiklikel jt. suurema ulatusega võistlustel tegeleb võistlustest osavõtu avaldustega mandaatkomisjon.

64. Peasekretärile määratakse abiks peasekretäri asetäitja ja sekretärid.

65. Peasekretärile allub informatsiooni vanekohtunik, kes juhib informatsioonikohtunike tööd ja vastutab informatsiooni eest võistluspaikades.

Informatsiooni vanekohtunik organiseerib teadete avaldamist võistluste kulgemise ja tulemuste kohta raadio, informatsioonitabelite jms. abil.

Informatsiooni vanekohtunik korraldab patrullide antisüstamist.

66. Informatsioonikohtunike tööd jaotab informatsiooni vanekohtunik.

67. Informatsiooni vanekohtunikul on keelatud teatada raja asukohta enne kõigi patrullide startimist.

21. Võistluste arst

68. Arst kuulub peakohtunikekogu koosseisu peakohtuniku asetäitja õigustes.

69. Võistluste arst:

- a) jälgib sanitaar-hügieeniliste nõuete täitmist;
- b) juhib meditsiinipersonali tööd;
- c) organiseerib kannatanute abistamist ja nende transportimist;
- d) võistluste lõppedes esitab peakohtunikule aruande.

22. Võistluste komandant

70. Võistluste komandant:

- a) juhib teenindava personali tööd;
- b) kindlustab stardi ja finiši ettevalmistamist, sisustamist ja kujundamist, samuti muretseb side- ja informatsioonivahendid;
- c) valmistab ette ruumid võistlejaille, kohtunikele ja personalile;
- d) annab kohtunikele inventari;
- e) vastutab korra eest stardis ja finišis.

23. Rajameister ja tema abid

71. Rajameister vastutab raja õige ettevalmistamise eest.

72. Rajameister ja tema abid määratakse igale võistlusalale.

73. Rajameistri käsutuses on rajakohtunikud, s.o. kaardi- jaotuspunkti ja kontrollpunktide kohtunikud.

74. Rajameister:

- a) valib võistlusmaastiku kaardi (skeemi), kooskõlastab selle peakohtunikuga;
- b) planeerib kaardil (skeemil) raja, koostab KP-des kasutatavad lisäülesanded ning kooskõlastab need peakohtunikuga;
- c) määrab ja tähistab maastikul kontrollpunktide asukohad, vajaduse korral korrigeerib kaarti;

d) koos inspektoriga või peakohtunikuga kontrollib maastikul rada, esitab peakohtunikule kinnitamiseks pidekaardi, millel on märgitud stardi, finiši, kaardijaotuspunkti ja kontrollpunktide asukohtad ning pidedused, annab raja peakohtunikule aktiga üle (vt. lisa 11);

e) organiseerib raja tähistamist stardist kaardijaotuspunkti;

f) märkeorienteerumises juhib raja tähistamist maastikul;

g) instrueerib rajakohtunikke, varustab neid vajalike materjalidega, viib nad õigeaegselt rajale ja teatab, millise signaali või aja järgi on lubatud lahkuda kontrollpunktist;

h) varustab kohtuniketa kontrollpunktid vajalike kontrollvahenditega;

i) teatab peasekretärile kontrollsüsteemi kontrollpunktide läbimise, patrullidele antud keskmisest liikumiskiirusest kinnipidamise ja lisäülesannete täitmise ning karistuspunktide skaala lisäülesannete täitmisel tehtud vigade eest;

j) lõpetab raja ettevalmistamise ja sisustamise hiljemalt 30 min. enne starti ja kannab peakohtunikule ette raja valmisolekust;

k) kindlustab kontrollpunktide õige tähistuse maastikul ja õige märkimise kaardile, valmistab vahekaardid;

l) võistluste ajal jälgib raja tähistust, sisustust ja õigsust ning parandab tekkinud vead, vastutab korra eest rajal;

m) koostab raja mahavõtmise plaani;

n) vajaduse korral juhib koos peakohtunikuga kadunud patrulli otsimist.

75. Rajameistril on õigus võistlustelt eemaldada ilmselt ettevalmistamata patrulli, teatades sellest kirjalikult peasekretärile.

76. Võistluste lõppedes, veendunud, et kõik patrullid on raja läbimud, võtab rajad maha.

77. Rajameistri abid teidavad rajameistri korraldusi. Igatks neist teidab rajameistriga analoogilisi ülesandeid ning on rajameistriga võrdsetes õigustes.

24. Inspektor

78. Inspektor kontrollib kontrollpunktide asetuse täpsust ja lisaülesandeid.

79. Inspektori määrab peakohtunik (mitte üle kahe igale rajale).

80. Inspekteerimine tuleb läbi viia mitte hiljem kui üks kuu enne võistlust.

25. Rajakohtunikud

81. Kaardijaotuspunktide ja kontrollpunktide vanemkohtunikud:

a) organiseerivad punkti tšüüd ja jaotavad ülesanded kohtunike vahel;

b) kontrollivad oma punkti õiget tähistust.

82. Kaardijaotuspunkti kohtunike ülesandeks on punkti saabunud patrullidele võistluskaartide andmine. Kontrollkaardile märget ei tehta.

83. Pärast stardi sulgemist annab kaardijaotuspunkti vanemkohtunik ülejäänud kaardid peasekretärile.

84. Kontrollpunkti kohtunik:

a) määrab üles punkti läbinud patrullide numbrid ja läbimise aja sekundilise täpsusega. Aeg võetakse patrulli viimasena saabunud liikme järgi.

M ä r k u s. Kui mitu patrulli saabuvad kontrollpunkti üheaegselt, tuleb neile märkida loogelise sulu abil üks aeg.

N ä i d e:

127	}	61.14
101		
139		

b) teeb patrulli kontrollkaardile märkme kontrollpunkti läbimise kohta;

c) lisaülesannete kasutamise korral KP-des annab patrullile pärast kontrollkaardi saamist kirjalikult lisaülesande ja pärast selle täitmist teeb kontrollkaardile lahtri "Karristuspunktid" diagonaaljoone peale vastava märkme ülesande

tähtsuse kohta (märkimisviisi teatab rajameister);

d) märgib kontrollpunkti protokollis koostööjuhud ning teised võistlusmääruste rikkumised, mille puhul ta on kohustatud patrullile tegema sellekohase märkuse;

e) võtab osa kaardid patrulli otsimisest;

f) võtab osa raja ettevalmistamisest ja sisustamisest võistluse eel ning mahavõtmisest peale võistlusi;

g) jälgib oma rajalõigu korrasolekut ja sisustust.

85. Kaardijaotuspunkti ja kontrollpunktide kohtunikel on keelatud:

a) anda patrullidele nõu ja neid abistada;

b) valjusti kõnelda;

c) lahkuda punktist enne selleks määratud aja möödumist või enne vastavat signaali;

d) lubada punktis viibida kõrvalistel isikutel (välja arvatud neil, kellel on selleks peakohtuniku luba);

e) süüdata lõket, kui selleks puudub peakohtuniku või rajameistri luba;

f) maha võtta või üles panna telki, kui selleks puudub peakohtuniku või rajameistri luba.

26. Stardi vanemkohtunik

86. Stardi vanemkohtunik vastutab stardipaiga tähistamise, ettevalmistamise ja selle töö organiseerimise eest. Temale alluvad stardikohtunikud.

87. Stardi vanemkohtunikul on õigus mitte lubada starti patrulli, kelle riietus ja numbrid ei vasta määrustele või kellel pole kaasas juhendis ettenähtud matkavarustust täies ulatuses.

88. Väiksematel võistlustel tekitab stardi vanemkohtuniku ülesandeid lähetaja.

27. Lähetaja ja tema abi

89. Lähetaja paigutab patrullid starti, annab neile juhendeid ja laseb nad rajale stardiprotokollis märgitud ajal.

90. Stardi alustamise loa annab peakohtunik.

91. Lähetamiseks peab lähetajal olema vähemalt kaks kella. Stardiaeg määratakse neist ühe järgi, teised on tagavaraks -- kui põhikell peaks seisma jääma. Kellad stardis peavad töötama sünkroonselt kelladega kontrollpunktides ja finišis.

92. Start antakse järgmiselt: asudes stardijoonel paremal pool patrullist (patrull on rivistunud ühe- või kahekaupa kolmeni, mille peas asub kapten), hoiatab lähetaja patrulli 15 sek. enne starti ("15 sekundit"), 5. sek. enne starti tõstab lipu kapteni rinna kõrgusele, 1 sek. enne starti annab käskluse "Tähelepama!", stardimomendil stardikäskluse "Start!" koos lipu tõstmisega eest üles.

93. Valestarti puhul kutsub lähetaja käsklusega ja teise lasuga patrulli tagasi. Uuesti startida on lubatud ainult lähetaja signaali järgi. Stardiaeg stardiprotokollis ja teistes dokumentides ei muutu.

94. Kui patrull ei ilmu õigeaegselt starti, siis teiste patrullide stardiaeg ei muutu. Kui patrull hilineb, lubatakse teda startida, kuid stardiaeg stardiprotokollis ja teistes dokumentides ei muutu.

M e r k u s. Pärast stardi sulgemist hilinejaid rajale ei lubata.

95. Võistluste puhul üheaegselt mitmel rajal laseb lähetaja üheaegselt igale rajale ühe vastava vanuserühma patrulli.

96. Lähetaja abi, asudes stardijoonel taga, kutsub välja ja rivistab patrulle, kelle stardiaeg läheneb, kontrollib nende riietust, matkavarustust ja rinnamõõdeid ning organiseerib patrullide liikumist stardijoonele.

28. Stardisekretär

97. Stardisekretär registreerib startivad patrullid stardiprotokollis.

98. Stardisekretär annab vormistatud ning allakirjutatud stardiprotokollid peasekretärile.

29. Finiši vanemkohtunik

99. Finiši vanemkohtunik vastutab finišipaiga ettevalmistamise ja tšš organiseerimise eest finišis. Talle alluvad finišikohtunikud, ajamõõtjad, finišisekretärid ja nende abid.

100. Finiši vanemkohtunik peab kindlustama oma brigaadi valmisoleku võistlujate vastavõtuks hiljemalt 30 min. enne oletatavat finiši.

101. Finiši vanemkohtunik lõpetab oma brigaadi tšš ainult peakohtuniku loal.

30. Finišikohtunikud ja -sekretärid

102. Esimene kohtunik finišis (finiši fikseeri) asub finišijoonel vasakul patrullidest ning fikseerib finišimomendi häälega "On!" ja lipu viiepega. Kui üheaegselt lõpetab kaks või rohkem patrulli, fikseerib ta finišimomendi häälega "On kaks!", "On kolm!" jne. ning lipu viiepega. Finišimomendiks loetakse patrulli viimase liikme finišijoonet ületamist, kusjuures esimese ja viimase liikme vaheline distantis ei tohi jalgsimatkaade puhul ületada 5, suusa- ja jalgrattamatkaade korral 15 m.

103. Teine finišikohtunik (järjekorra fikseeri) asub esimesest kohtunilust vasakul ning nimetab patrullide rinnumbrid lõpetamise järjekorras.

104. Finišisekretär märgib teise finišikohtuniku sõnade järgi protokollri rinnumbrid finiši järjekorras ning annab need andmed üle peasekretärile.

105. Kolmanda finišikohtuniku asukoht on 10 - 20 m enne finišit ja ta teatab valju häälega (soovitav ruuporiga) lähenevate patrullide rinnumbrid.

106. Neljas finišikohtunik asub finišijoonel taga ja kontrollib patrullide matkavarustuse olemasolu. Samuti korjab ta ära kaardid (skeemid) ja kontrollkaardid ning annab need peasekretärile.

31. Ajamõõtjad, Ajamõõtjate sekretärid

107. Ajamõõtjad asuvad stardi- ja finišijoone pikendusel. Olenevalt võistluste ulatusest peab olema 2 - 3 ajamõõtjat.

108. Stardi- ja finišiajad tuleb võimalust mööda määrata ühe ja sama kella järgi.

109. Põhikell peab asuma finišis ning varukellad peavad olema sellega sünkroonsed.

110. Patrulli lähenemisel finišile nimetab ajamõõtja tunnid ja minutid ning finišikohtuniku "Oaj" järel sekundid. Kui tunnid ja minutid on samad, mis eelmise patrulli finišeerimisel, võib neid mitte nimetada. Ajamõõtja sekretär registreerib finišiaja ning annab need andmed peasekretärile.

V. VÕISTLUSRADA JA INVENTAR

32. Võistlusrada

111. Orienteerumismatkamise võistlusteks soovitatakse liigestatud metsast maastikku.

112. Võistlusrajaks nimetatakse maastikul tähistamata (või arvatud märke- ja joonorienteerumine) lühimat teed stardist läbi kaardijaotuspunkti ja kontrollpunktide finišini.

113. Raja pikkus määratakse lühima tee mõõtmisega kaardil (või arvatud valikorienteerumine, märkeorienteerumine ja joonorienteerumine). Maastiku reljeefi ei arvestata. Kui kahe kontrollpunkti vahel asub jõgi, järv vms., mõõdetakse raja pikkus lühimat ümberminekuteed pidi.

114. On keelatud viia rada üle halvasti kinnikülmutud jõgedele, järvedele ja soode ning üle raudteede ja tiheda liiklusega maanteedele.

115. Raja pikkus, kontrollpunktide arv ja maastik peavad vastama võistlusala, osavõtjate vanusele ja tehnilisele ning füüsilisele ettevalmistusele.

116. Radade pikkus kilomeetrites ja kontrollpunktide arv peevasteks võistlusteks on toodud alljärgnevas tabelis.

Vanuserühm	Orienteerumismatk jalgsi		Orienteerumismatk suuskadel		Orienteerumismatk jalgrattas-tel		Orienteerumismatk mootorsõidu-keil	
	Raja pikkus (km)	KP-de arv	Raja pikkus (km)	KP-de arv	Raja pikkus (km)	KP-de arv	Raja pikkus (km)	KP-de arv
12-15 (MH-15)	10-12	4-8	10-12	4-8	--	--	--	--
16-49 (MH-49)	15-20	5-10	15-20	5-10	30-35	5-10	150-200	5-10
50 a. ja vanemad (MH-50)	15-20	5-10	15-20	5-10	30-35	5-10	150-200	5-10

117. Vestavalt maastiku iseloomule, ilmastikule ja võist-
lejate ettevalmistusele on lubatud muuta raja pikkust ja kont-
rollpunktide arvu, kuid määruste piires.

118. Üised rajad planeeritakse päevastest lihtsamatena.
Raja pikkust vähendatakse 20-25 % võrra.

119. Maratonorienteerumismatkade radade pikkused ja KP-de
arv, võrreldes tavaliste orienteerumismatkadega, on kahekord-
sed.

120. Asimuntorienteerumismatkade radade pikkused on, võr-
reldes tavaliste orienteerumismatkadega, poole lühemad. Kont-
rollpunktide arv aga jäetakse samaks.

121. Talviistel võistlustel ei soovitata kasutada maastiku-
osi, mis loevad patrullidele ebamugavusi (tihe võsa, järsa-
kuud), samuti tõuse, mis tuleb ületada treppsamuga. Ei tohi
kasutada järake kurve.

122. Start ja finiš on soovitatav asetada lähestikku,
kuid nii, et võistluse lõpetanud ei puutuks kokku veel star-
timata patrullidega. Finiši lähedal peab olema võimalus pese-
miseks ja haberrõivastamiseks.

123. Kaardijaotuspunkt ei tohi olla stardist nähtav,
kuid sellest mitte kaugemal kui 500 m. Kaardijaotuspunkt ja
finiš võivad olla mitmele rajale ühised.

124. Kaardijaotuspunkti ja esimese kontrollpunkti vahe-

line rajalõik on soovitatav valida pikem kui teiste kontrollpunktide vahel, rajalõik viimasest kontrollpunktist finišini aga lühem. Viimasest kontrollpunktist finišisse on lubatud kasutada tähistatud rada.

125. Kontrollpunktid peavad paiknema nii, et:

- a) patrullide võistlustulemused sõltaksid orienteerumiskusest;
- b) kontrollpunkti jõudmiseks oleks patrullidel võimalik valida vähemalt kaks liikumisteed (välja arvatud märke-, joon- ja asimuutorienteerumine);
- c) radade ristumine toimuks kaugel kontrollpunktidest ja võimalikult täisnurga all;
- d) poleks vastuliikumist, s.t. et kontrollpunktist lahkuvad patrullid ei kohtaks sinna minevaid; et kolme järjestikku asuvat kontrollpunkti ühendav mardjoon ei moodustaks alla 60°-list nurka;
- e) kontrollpunktid ei asuks kaardil ja maastikul asuvaist orientiiridest kaugemal kui 250 m;
- f) patrullidel ei tuleks liiksda mõnda külve ja metsaistandikke;
- g) patrullide oletatav liikumistee ühest kontrollpunktist teise, samuti kontrollpunktid ei asuks kaardi servale lähemal kui 500 m (kaardi mõõtkavas).

126. Erinevatel radadel võivad olla ühised kontrollpunktid ainult siis, kui KP-des ei kasutata lisatulesandeid.

33. Radade tähistamine ja sisustamine maastikul

127. Maastikul tähistatakse start, kaardijaotuspunkt, kontrollpunktid ja finiš, märkeorienteerumises ka patrullide liikumistee.

128. Start- ja finišipaik tähistatakse kangale kirjutatud sõnaga "Start", "Finiš". Finišipaik tuleb valida nii, et lähenev patrull oleks nähtav vähemalt 50 m kauguselt ja et viimased 50 m poleks järsu langusega.

129. Kui korraga stardivad patrullid eri vannserühmast,

tuleb stardijoonel tähistada gale neist stardikoht vanuserühma tähisega.

130. Liikumistee stardist kaardijaotuspunkti tuleb tähistada noolekeste, lipukeste või lindikestega.

131. Kontrollpunkt ja kaardijaotuspunkt tähistatakse valge-punase kolmetahulise prisma või silindriga, mille ülemine ja alumine äär on kinnitatud kõvale raamile. Prisma ühele tahule on 60 x 40 sm. Prismale kinnitatakse 15 x 20-sentimeetrine silt raja ja kontrollpunkti numbriga. Näiteks M-15, KP2.

132. Prisma riputatakse 1,5 -2 meetri kõrgusele ja peab olema nähtav kõigist suundadest mitte vähem kui 25 m ja mitte rohkem kui 50 m. Üistel või stlustel peab kaardijaotuspunkt ja kontrollpunkt olema valgustatud (laternaga, lõkkega vms.).

133. Kaardijaotuspunkt tähistatakse prisma ja sildiga "K". Vajaduse korral varustatakse kaardijaotuspunkt laudadega.

134. Mitme kaardijaotuspunkti korral tuleb märkida, kellele punkt on ette nähtud.

135. Märkeorienteerumisel tuleb iga vanuserühma rada tähistada eri värviga. Ühe lipukese juurest peab järgmine näha olema. Keskmiselt tuleb ühele kilomeetrile panna loo lippu. Suusaraja puhul peab tähistus olema 1 m raja kõrval. Samale kaugusele asetatakse ka kontrollpunkti tähised. Orienteerumissuusatamiseks valmistada suusarada. Suusarajaks loetakse lo suusataja suusajäljed.

34. Võistluskaart (skeem). Patrulli kontrollkaart

136. Võistlusteks kasutatav kaart (skeem) olgu mõõtkavas 1:25000 või 1:50000, orienteerumismatkade puhul mootorsõidukeil 1:100000 või 1:200000. Lubatakse kasutada väljavõtteid topograafiliste, metsamajanduslike, samuti sevhoo- side, kolhooside, külanõukogude jm. kaartidest.

137. Võistluskaart (skeem) varustada raamiga, mille küljed on põhja-lõunasuunalised. Kaardi servale märgitakse arv- või joonmõõt, deklinatsioon. Kui põhja-lõunasuuna mää-

ramine on kahtlane, tuleb see suuad täiendavalt märkida.

Võistluskaardile märgitakse kaardijaotuspunkti või stardi, kontrollpunktide ja finiši asukoht. Asustatud punktide nimetusi kaardile (skeemile) ei kanta.

138. Kaardijaotuspunkt, kontrollpunktid, start ja finiš märgitakse kaardile 5 - 7 mm ringikestega, mille mõtteline kesk punkt on kontrollpunkti täpne asukoht.

139. Kaardijaotuspunkti tähistava ringikese juurde märgitakse "K", stardi juurde "S", finiši juurde "F". Kontrollpunkti number märgitakse vastava ringikese juurde araabia numbriga.

140. Valikorienteerumises kantakse kaardile kõik kontrollpunktid.

141. Joomorienteerumises märgitakse kaardile ainult kaardijaotuspunkt ja finiš ning peene pideva joonena patrullide liikumistee. Kontrollpunkte kaardile ei kanta.

142. Asimuutorienteerumises antakse kaardijaotuspunktis igale patrullile võistluskaardi asemel tabel kontrollpunktide ja finiši magnetiliste asimutidega ja kaugustega meetrites alljärgneva vormi kohaselt:

Kontrollpunktid	A_m	Kaugus (m)
K - 1	217°	570
1 - 2	354°	680
2 - 3	168°	420
3 - 4	96°	790
4 - F	42°	290

M ä r k u s. Viimase kontrollpunkti ja finiši vahelise lõigu võivad patrullid läbida mõõda tähistatud rada.

143. Märkeerienteerumises märgitakse kaardile ainult kaardijaotuspunkt ja finiš. Tähistatud rada kaardile ei kanta.

144. Kaardi vormistamisel on rajameistril õigus:

a) märkida kaardijaotuspunkti (või stardi), kontrollpunktide ja finiši asukoht võistluskaartidel;

b) märkida kontrollpunktid vahekaartidel, mis pannakse välja kaardijaotuspunktis; sel puhul kannavad patrullid ise nel

le antud võistluskaardile kontrollpunktide asukohad;

c) märkida võistluskaardile ainult kaardijaotuspunkti, esimese kontrollpunkti ja finiši asukohad, kusjuures esimeses kontrollpunktis saavad patrullid teada teise, teises kolmanda jne. kontrollpunkti asukoha;

d) teatada kontrollpunktide asukohad patrullidele kirjalikult koordinaatide, kauguse, asimuudi jne. abil. Sel juhul märgitakse võistluskaardile ainult kaardijaotuspunkt ja finiš.

145. Kontrollkaart antakse patrullile stardis või kaardijaotuspunktis. Sellele märgivad kohtupikad kontrollpunktide läbimise aja ja lisatulesannete täitmise.

35. Keskmine liikumiskiirus. Kontrolllaeg

146. Orienteerumismatkadel kasutatakse keskmist liikumiskiirust. Jalgsi- ja suusamatkade puhul on need orienteeruvalt järgmised:

Vanuserühm	Keskmine liikumiskiirus	
	Päeval	Õösel
ME-15 ja ME-50	3 - 4 km/t	2 - 3 km/t
ME-49	4 - 5 km/t	3 - 4 km/t

147. Kuna keskmine liikumiskiirus oleneb maastiku läbitavusest, siis teatatakse see patrullidele pärast raja valmimist kas võistlusjuhendis või võistkondade esindajatele hiljemalt 1 tund enne starti.

148. Keskmine liikumiskiirus peab olema selline, et patrullidel oleks võimalik rada õigesti liikumise korral läbida rahulikult kõndides, suusatades või sõites. Seejuures võetakse arvesse ka vajalikke puhkepeatusi.

M ä r k u s. Keskmise liikumiskiiruse täpsustamiseks on soovitatav, et enne võistlusi läbiks raja ratsionaalseimat liikumisteed mõõda asjatundlik patrull, kes võistlustest ise osa ei võta.

149. Kontrolllaeg määratakse võistluse kestuse piiramiseks ja teatatakse võistkondade esindajatele hiljemalt 1

tund enne starti. Kontrollaeg on - 3 tunni võrra pikem raja keskmise liikumiskiirusega läbimise ajast. Kontrollaja ülesannad patrullid langevad võistlusest välja.

VI. ERINEVATE ALADE VÕISTLUS- MÄÄRUSED

36. Suundorienteerumine

150. Suundorienteerumisel tuleb kindel arv kohustuslike kontrollpunkte läbida antud järjekorras. Selle nõude rikkumisel tulemus tühistatakse.

Liikumistee ühest kontrollpunktist teise valib patrull ise.

151. Võistluste tulemuste määramiseks võib kasutada järgmisi moodsid:

a) kontrollpunktidesse ja finišisse saabumine keskmise liikumiskiiruse alusel (kaardi järgi) kindlaksmääratud ajal. Patrullile arvestatakse karistuspunkte igasse kontrollpunkti ja finišisse varem saabumise ning hilinemise eest, seejuures esimest varem või hiljem saabumise minutit ei arvestata. Iga järgnev minut annab patrullile ühe karistuspunkti;

b) ainult kontrollpunktides antavate lisäülesannete täitmise väärtuse alusel. Tehtud vigade eest arvestatakse patrullile karistuspunkte kohtunikekogu kinnitatud skaala järgi. Karistuspunktide suurus oleneb antava ülesande tähtsusest. Lisäülesannete valikul tuleb silmas pidada, et need oleksid konkreetseid ja täitmise lõpetamist oleks võimalik täpselt fikseerida. Igas kontrollpunktis tuleb kõikidel patrullidel teha ühtesid ja samu lisäülesandeid. Lisäülesannete lahendamiseks antakse patrullide käsutusse lisaaeg. Selle määrab kindlaks kohtunikekogu ja testab patrullidele kas võistlusjuhendis või hiljemalt 1 tund enne võistluste algust kirjalikult kontrollpunktide kaupa.

Lisäülesannete kasutamisel arvestatakse keskmist liikumiskiirust, kuid ainult finišis;

e) punktides a ja b antud mooduste kombinatsioon.

152. Võistlusi tavalises suundorienteerumismatkamises võib korraldada ühes või kahes etapis. Viimasel juhul üks etapp viiakse läbi põeval, teine öösel.

153. Üiste võistluste korraldamine EE-15 vanuserühmale on keelatud.

154. Maratonorienteerumismatkamise korral on patrullide keskmine liikumiskiirus väiksem kui tavaliste matkade puhul ja üks kontrollpunkt on ette nähtud puhkepeetuseks.

155. Puhkepeetuseks määratakse teatatakse võistlusjuhendis, selleks ettenähtud kontrollpunkt aga hiljemalt 1 tunni enne võistluste algust. Puhkepeetuseks määratakse selline kontrollpunkt, mille lähemast umbrusest on võimalik hankida küttematerjali ja vett toidu valmistamiseks.

156. Puhkepeetusest antakse patrullidele ühesti start samas järjestuses ja intervallidega nagu võistluste alustamisel. Patrullid, kelle laagripaik kontrollimisel polenud korras, võivad startida pärast kohtuniku poolt avastatud puuduste kõrvaldamist. Seejuures patrulli startiaeg jätkub muutumatuks.

157. Maratonorienteerumismatkamises pole lubatud korraldada võistlusi EE-15 ja EE-50 vanuserühmale.

158. Suundorienteerumismatkamises suuskadel tuleb kogu rada läbida suuskadel. Suusa murdamise korral patrulli tulemust ei tühistata, kui võistleja saabus finišisse ühel suusal.

159. Üiseid võistlusi ei korraldata suuskadel ega jalgratastel.

160. Võistlustel suundorienteerumismatkamises võidak vahema karistuspunktide arvuga patrull.

37. Valikorienteerumine

161. Valikorienteerumisel läbib patrull kontrollpunktide süsteemi.

162. Võistluste korraldamiseks valikorienteerumismatkamises võib kasutada järgmisi mooduseid:

a) kontrollpunktid paigutatakse maastikule gruppina,

kusjuures igas neist on 2 - 5 kontrollpunkti. Iga grupi kontrollpunktide asukohad märgitakse kaardil erinevalt (näitena esimene grupp sõõrikestega, teine kahe kontsentrilise sõõrikesega, kolmas ruudukestega jne.). Patrulli ülesandeks on läbida igast kontrollpunktide grupist üks kontrollpunkt oma suva järgi ja jõuda finišisse (starti) kontrollajaks. Igas kontrollpunktide grupi kontrollpunktis kasutatakse ühesuguseid lisse-ülesandeid, millede täitmisel tehtud vigade eest arvestatakse patrullile karistuspunkte (vt. punkt 151, lõik b). Finišisse hiljem ja varem saabumise eest arvestatakse patrullile karistuspunkte;

b) võistluskaardile märgitakse gruppina kontrollpunktid nagu eelmise puhulgi, kuid iga kontrollpunkti läheduses tähistatakse maastikul 2 - 4 pettekontrollpunkti, mis kõik kannavad õige kontrollpunkti numbrit. Kontrollkaardi märkimine (tembeldamine) pettekontrollpunktis toob endaga kaasa võistlusjuhendis märgitud arvu karistuspunkte. Samuti arvestatakse patrullile karistuspunkte finišisse varem ja hiljem saabumise eest.

163. Võidab patrull, kellel on vähem karistuspunkte.

164. Võistlusi valikorienteerumismatkaes võib korraldada kõikidele vanuserühmadele.

38. Märkeorienteerumine

165. Maastikul tähistatud raja läbimisel märgib patrull kaardile rajal asuvad kontrollpunktid.

166. Võistlused määrkeorienteerumismatkaes võivad toimuda igas vanuserühmas.

167. Patrull peab liikuma mööda tähistatud rada ning kandma kaardile nõelatorkega kontrollpunktide asukohad.

Torke peab olema kaardi mõlemalt poolelt nähtav.

Torke kõrvale peab patrull märkima kontrollpunkti numbrit ning ümbritsema torke 5 - 7 mm sõõrikesega.

Kontrollpunkti asukoht kanda kaardile enne järgmise kontrollpunkti jõudmist.

168. Liigse või puuduva torke eest on kohtunikekogul õigus patrulli tulemus tühistada.

169. Ühe-millimeetrine viga annab 1:25000 kaardi juures 1 karistuspunkti. Teiste mõõtkavade puhul tuleb karistuspunktide arvu vastavalt vähendada või suurendada. See märkida võistlusjuhendis. Juhendis piiritleda ka lubatud vea suurus (1-3 mm), mille eest karistuspunkte ei arvestata. Kaugust arvestatakse torke tsentrist. Iga poolik veamillimeeter loetakse täieks.

170. Võistlustulemused määratakse karistuspunktides. Seejuures võidakse arvestada ka keskmisest liikumiskiirusest mittekinnipidamise eest patrullile määratud karistuspunkte kontrollpunktide läbimisel ja finišisse saabumisel. Keskmise liikumiskiiruse kasutamine märgitakse võistlusjuhendis. Võidab vähema karistuspunktidega patrull.

171. Talvistel võistlustel tuleb kogu rada läbida suuskadel.

172. Patrulli tulemus arvestatakse, kui suusa mardmad võistleja lõpetab võistluse ühel suusal.

39. Joonorienteerumine

173. Patrull läbib raja kaardile märgitud joont mööda. Kontrollpunktide asukohad on tähistatud ainult maastikul ja paiknevad kaardil antud joonel.

174. Kaardile märgitud rada ei tohi kontrollpunktide asukohtades teha järskke käänakuid.

175. Liikumisteed tähistav joon peab olema samal rajal võistlevatele patrullidele antavatel kaartidel täpselt ühesugune.

176. Maastikul asuvad kontrollpunktid nummerdatakse, kuid mitte numbrite tõusvas järjekorras, vaid segamini. Rajale paigutatud kontrollpunktide täpselt arvu patrullidele ei teatata.

177. Iga mittelõbitud kontrollpunkti eest arvestatakse patrullile võistlusjuhendis ettenähtud arv karistuspunkte.

Keskmisest liikumiskiirusest kinnipidamist arvestatakse ainult finišis (vt. punkt 151, lõik a).

178. Võidab vähem karistuspunkte kogunud patrull.

179. Võistlusi suuskadel joonorienteerumises ei korraldata.

40. Asimuutorienteerumine

180. Võistlustel asimuutorienteerumises läbib patrull raja antud magnetiliste asimuutide ja kauguste järgi, kinni pidades seejuures keskmisest liikumiskiirusest.

181. Võidab patrull, kes läbib kõik kontrollpunktid numbrite tõusvas järjekorras ja saab seejuures kõige vähem karistuspunkte keskmisest liikumiskiirusest mittekinnipidamise eest kokku kõikidesse kontrollpunktidesse ja finišisse tulekul (vt. punkt 151, lõik a).

182. Võistlusi asimuutmatkamises võib korraldada kõikidele vanuserühmadele.

183. Võistlusi suuskadel asimuutorienteerumismatkamises ei korraldata.

41. Kombineeritud orienteerumine

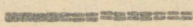
184. Võistlused korraldatakse märke-, joon- ja asimuutorienteerumise kombinatsioonina: üks rajalõik lastakse patrullidel läbida märke-, teine joon- ja kolmas asimuutorienteerumisenä.

185. Karistuspunkte arvestatakse patrullidele keskmisest liikumiskiirusest mittekinnipidamise eest, samuti märke-, ja joonorienteerumise lõikudel tehtud vigade eest. Võidab vähem karistuspunkte kogunud patrull.

186. Võistlusi kombineeritud orienteerumises korraldatakse ainult lumetul perioodil.

187. Võistlusi kombineeritud orienteerumises võib läbi viia kõikidele vanuserühmadele, kusjuures raja üldpikkus ei tohi ületada tavalise suundorienteerumismatkamise raja pikkust.

188. Võistlusi kombineeritud orienteerumises on lubatud
herraleda NS-49 vanuserühmale ka maratoni distantid. Seejuures
valeb kiini pidada punktides 154 -- 157 toodud nõuetest.

11. Kombineeritud orienteerumine

L i s a d

L i s a 1

ORIENTEERUMISMATKAMISE VÕISTLUSE ARUANNE

Võistluse nimetus: . . . . .

- Aruande osad: 1. Võistlusjuhend.
2. Raja üleandmise akt.
3. Pidekaardid.
4. Osavõtjad (võistlejate ja patrullide arv ja võistkondade nimetused).
5. Kohtunikekogu koosseis, kvalifikatsioon ja tšš hinnang.
6. Kontrollpunktides kasutatud lisatülesanded ja karistuspunktide aksalad tehtavate vigade eest.
7. Koondprotokollid.
8. Protestid ja kohtunikekogu otsused.
9. Märkused ja ettepanekud organiseerimiskomiteele.
10. Meditsiiniline teenindamine.
11. Organiseerimiskomitee esimehe ja peakohtuniku kokkuvõte.

AVALDUS

..... orienteerumismatkamise
võistlustest osavõtuks.

Võistkonna nimetus: .....

Võistkonna esindaja nimi: .....

Jrk. nr.	Nimi, eesnimi	Sünni- aasta	Võistlusala	Märkused
	<u>I. Patrull</u>			
1.				
2.				
...				
	<u>II. Patrull</u>			
1.				
2.				
...				

Lähetava
organi-
satsiooni
pitser

..... 197..a.

Lähetava organisatsiooni

juhataja allkiri: .....

Võistkonna esindaja allkiri: .....

MUUDATUSTE AVALDUS

Esitatakse iga võistlusala kohta eraldi.

..... võistluste kohtunikekogule. ....
 ..... võistkonnalt.
 Võistlusala: .....

Uue võistleja nimi ja eesnimi	Patrulli nr.	Endise võistleja nimi ja eesnimi	Märkused
1.			
2.			

..... 197.. a.

Võistkonna esindaja: .....

LOOSIMISPROTOKOLL

Võistluste nimetus: .....
 Võistlusala: .....
 ..... 197..a.

Jrk. nr.	Võistkond	Loosi-number	Jrk. nr.	Võistkond	Loosi-number

Peasekretär: .....

STARDIPROTOKOLL

Võistluste nimetus: . . . . .

Võistlusala: . . . . .

. . . . . 197..a.

Jrk. nr.	Patrulli nr.	Kapteni ja patrulli liikmete nimed	Stardiaeg	Märkused

Kokku startis . . . . patrulli . . . . . võistlejaga.

Peasekretär: . . . . .

Stardi vanemkohtunik: . . . . .

FINIŠIPROTOKOLL

Võistluste nimetus: . . . . .

Võistlusala: . . . . .

Lehe nr.: . . . . . 197..a.

Jrk. nr.	Patrulli nr.	Tulemus

Finiši vanemkohtunik: . . . . .

Ajamõõtjate vanemkohtunik: . . . . .

Sekretär: . . . . .

KONTROLLPUNKTI nr. . . . . PROTOKOLL.

Võistluste nimetus: . . . . .

Võistlusala: . . . . .

Kohtuniku nimi: . . . . . 197..a.

Jrk. nr.	Patrulli nr.	Aeg	Lisälesande täitmisel tehtud viga	Märksed
1.				
2.				
3.				
4.				
5.				
6.				
7.				
8.				
9.				
10.				
11.				
12.				
13.				
14.				
15.				
...				

Kontrollpunkti kohtunik: . . . . .

SOUND-, VALIK- JA ASIMUUTORIENTEERUMISMATKAMISE

KOONDPROTOKOLL

Võistluste nimetus: . . . . .
Raja pikkus: . . . . km . . . . . KP. Aeg: . . . . .
Kontrollaeg: . . . . . Koht: . . . . .
Keskmine liikumiskiirus: . . . . .
Rajameistri nimi: . . . . .

Koht	Patrulli kapteni ja liikmete nimed	Võistkond	Nr.	Karistuspunktid		
				Keskmine liikumiskiirus	Lisa ülesanded	Kokku

Peakohtunik: . . . . .
Peasekretär: . . . . .

L i s a 9

MÄRKE- JA JOONORIENTEERUMISMATKAMISE KOONDPROTOKOLL

Võistluste nimetus: . . . . .
Raja pikkus: . . . . km . . . . . KP. Aeg: . . . . .
Kontrollaeg: . . . . . Koht: . . . . .
Keskmine liikumiskiirus: . . . . .
Rajameistri nimi: . . . . .

Koht	Patrulli kapteni ja liikmete nimed	Võistkond	Nr.	Karistuspunktid		
				Keskmine liikumiskiirus	KP-d	Kokku

Peakohtunik: . . . . .
Peasekretär: . . . . .

VÕISTKONDLIK KOONDPROTOKOLL

Võistluste nimetus: . . . . .

Koht	Võistkond	Tulemus

Peakohtunik: . . . . .

Peasekretär: . . . . .

L i s a 11

Kinnitan:

Peakohtunik: . . . . .

. . . . . 197..a.

RAJA ÜLEANDMISE AKT

- Võistluste nimetus:
- Võistlusrajoon (looduslik-geograafilised ja tinglikud piirid):
- Stardikoht:
- Finisikoht:
- Raja pikkus:
- Kontrollpunktide arv:
- Lühim etapp:
- Pikim etapp:
- Kõrguste vahe summa:
- Kaardi iseloom (vanus, materjal, mõõtkaava, deklinatsioon, kõrgusjoonte vahe, põhja-lõunasuund, kaardi korrigeerimine, formaat, väikseim kaugus rajast kaardi servani):
- Maastiku iseloom (liigestatus, alusmets, pinna, ohtlikud kohad, ohtlike kohtade tähistus kaardil ja maastikul):
- Kontrollaeg:
- Keskmine liikumiskiirus:
- Kontrollpunktid on pidestatud järgaiste punktorientiiri-

dega (kaugus, asimuut):

15. Ajutine KP tähistus inspektori jaoks:
16. KP asetuse täpsuse on kontrollinud inspektorid:
17. Raja ettevalmistuse lõpetamise kellaaeg võistluspäeval:

L i s a: Pidekaart kahes eksemplaris.

. . . . .197..a.

Rajameistrid: . . . . .

Inspektorid: . . . . .

Koos raja üleandmise aktiga esitab rajameister peakohtunikule kohtunike ja varustuse vajaduse loetelu:

1. KP kohtunikud:
2. KP tähised:
3. Numbrisildid:
4. Telgid:
5. Kirved:
6. Raadiojaamad radistidega:
7. Autod:
8. Kaardijaotuspunkti sisustus
(lauad, toolid, tahvlid):
9. Raja tähistusmaterjal:
10. Raketid:
11. Raketipüstolid:
12. Meditsiinivarustus:
13. Kohtunike eraldusmärgid:
14. KP protokollid:
15. Kirjutusmaterjalid:
16. Templid:
17. Materjal lisällesanneteks:

Lisa 3

VO-RAHVAMATKA KORRALDA-
MISE JUHEND

HEHD

Eesmärk ja ülesanded

VO-rahvamatkade eesmärgiks on elanikkonna laiade hulkade kaasatõmbamine kehakultuuri harrastamisele matkamise kaudu.

VO-rahvamatkade põhiliseks ülesandeks on:

- a) sõjalis-patriootiline kasvatustöö elanikkonna hulgas;
- b) orienteerumisalaste teadmiste ja oskuste süvendamine;
- c) aktiivse puhkuse võimaldamine;
- d) kodumembrusega tutvumine.

Läbiviimise aeg ja koht

VO-rahvamatkade korraldatakse puhkepäeviti asustatud punkti ümbristseval maastikul.

VO-rahvamatkade juhtimine

VO-rahvamatkade üldiseks juhtimiseks ja ettevalmistamiseks moodustab kohalik matkaorganisatsioon komisjoni. Komisjoni koosseisus peaksid olema kohaliku sõjakomissariaadi, orienteerumisspordi sektsiooni, haridus- ja tervishoiuosakonna, partei- ja noorsoo-organisatsioonide esindajad.

Osavõtjad

VO-rahvamatkast võivad osa võtta kõik soovijad, vaatamata soole ja eale. VO-rahvamatkast on lubatud osa võtta nii matkagrupidel kui ka individuaalselt. Matkagrupp võib koosneda erinevast soost ja vanusest matkajatest.

VO-rahvamatkade kava ja tingimused

VO-rahvamatkade viiakse soovitavalt läbi kahel rajal: kergemal ja raskemal. Kergem rada on ette nähtud algajatele (lapsed ja eakad inimesed, samuti need, kes varem pole VO-rahvamatkast osa võtnud või kelle teadmised orienteerumises

on napid), raskem aga edasijõudnutele (noored, täiskasvanud).

Kergema ja raskema raja KP-de ja finišite asukohad tähistatakse matkaskeemil erinevalt või planeeritakse rajad erinevatele maastikuosadele.

Matkajad stardivad kodust, kusjuures matkagrupi liikmed lepivad eelnevalt kokku kogunemiskoha ja aja suhtes.

KP-d ja finišid on avatud olenevalt aasta-ajast 6-lo tunni.

KP-d ja finišid tähistatakse skeemil 5-7 mm diameetriga sõõrikestega (edasijõudnute rajal aga kahe kontsentrilise sõõrikestega). Sõõrikestse mõtteline keskpunkt tähistab vastava KP või finiši asukohta. Iga KP asukohta tähistava sõõrikestse juurde kirjutatakse araabia numbriga vastava KP number, finišit tähistava sõõrikestse juurde aga täht "F" ja selle number (näiteks "F-2").

Maastikul tähistatakse KP-d valge-punase kolmetahulise prisma või silindriga, mille ülemine ja alumine sär on kinnitatud kõvale raamile. Prisma ühe tahu mõõtmed on 6x4x0 mm. Prismale kinnitatakse 15x20 mm silt skeemile märgitud KP numbriga (näiteks "3"). Kui edasijõudnutele ja algajatele viiakse VO-rahvamatk läbi ühel ja samal maastikuosal, siis sildile märgitakse vastava KP numbriga ette täiendavalt täht "A" või "E", s.o., kas antud KP kuulub algajatele ("A") või edasijõudnutele ("E") - näiteks "E-3", "A-11" jne.

Prisma riputatakse 1,5-2 m kõrgusele ja see peab olema nähtav kõigist suundadest mitte vähem kui 25 m.

Finišipaik tähistatakse maastikul kangale kirjutatud sõnaga "FINIŠ", millele on lisatud selle skeemile märgitud number (näiteks "FINIŠ 1"). Kui VO-rahvamatk toimub aga algajatele ja edasijõudnutele samal maastikuosal, siis lisatakse finiši numbrile juurde veel vastav täht - näiteks "FINIŠ A-1" või "FINIŠ E-3".

Finiši asukohti on lubatud tähistada ka prismaga nagu KP-dki, kuid sildile märgitakse täht "F" ja finiši number koos algajate või edasijõudnute rada tähistava tähega.

Iga matkagrupp või individuaal-matkaja läbib skeemi jär-

gi valitud rajale (algajad või edasijõudnud) paigutatud KP-dest vähemalt 2 ja lõpetab matka ühes finišitest. KP-d, samuti finiši valib matkagrupp või individuaal-matkaja läbimiseks vabalt oma äranägemisel.

KP läbimise kohta võtab matkagrupp või individuaal-matkaja kontrollkaardile kohtuniku käest vastava märkme.

Kui matkagrupp või individuaal-matkaja on läbinud vähemalt 2 KP-d, siis finišisse jõudmisel pärast kontrollkaardi esitamist kohtunikule on igal matkagrupi liikmel õigus osta põhiembleem. Kui matkagrupp või individuaal-matkaja läbis vähemalt pooled algajatele või edasijõudnutele määratud KP-d, on tal õigus osta iga liikme jaoks põhiembleemile lisaks veel esimene täiendembleem. Kui matkagrupp läbis aga kõik KP-d, siis on liikmeil õigus veel teisele täiendembleemile.

Viimane antakse matkajatele sellisel juhul tasuta.

Esimene ja teine täiendembleem trükitakse põhiembleemist erinevas värvis või kasutatakse põhiembleemile vastavaid pealetrukke.

On soovitatav, et kõikide matkajate vahel, kes läbisid kõik KP-d, loositakse välja mõni hinnaline auhind.

Matkagrupil on õigus VO-rahvamotka ajal kasutada instruktorit, kes õpetab grupi liikmetele skeemi ja kompassi abil maastikul liikumist. Koht, kus matkagrupp saab instruktori, teatatakse kohalikus ajalehes.

Matkagruppi esindab KP-des ja finišis grupijuht.

VO-rahvamotka ajal on matkagrupp ja individuaal-matkaja kohustatud:

a) muretsema endale kohalikus ajalehes avaldatud või varem kokkulepitud kohas saadud skeemi koos kontrollkaardiga ja kompassi;

b) kontrollima, kas ta saabus õigesse KP-sse, hoolitsemise eest, et KP kohtunik teeks kontrollkaardile märkuse KP läbimise kohta;

c) aitama VO-rahvamotka ajal vigastada saanud kaasmatkajat ja toimetama ta lähimasse esmaabipunkti (asukohad avaldatakse kohalikus ajalehes).

VO-rahvamotka ajal on matkagrupil ja individuaal-matkajal

keelatud:

- a) ületada metsaistandikke, põllu- ja heinakultuure ning läbida juur- ja puuviljaaedu;
- b) kasutada matka käigus liiklemisvahendeid;
- c) muuta KP tähistust ja sisustust;
- d) teha lõket;
- e) risustada ja kahjustada loodust.

Matkagrupil või individuaal-matkajal, kes nendest nõuetest kinni ei pidanud, pole õigust lunastada embleemi, ja süüdlaste nimed teatatakse töökohta, kus võetakse tarvitusele vastavad mõjutusvahendid.

VO-RAHVAMOTKA KORRALDAJATE ÜLESANDED

VO-rahvamotka korraldav komisjon määrab oma liikmete hulgast:

- a) VO-rahvamotka üldjuhi,
- b) üldjuhi asetäitjad,
- c) peasekretäri,
- d) rajameistrid,
- e) arsti,
- f) komandandi.

VO-rahvamotka korraldava komisjoni käsutuses on teenindav personal.

VO-rahvamotka üldjuht

VO-rahvamotka üldjuht juhib komisjoni ja teenindava personali tööd. VO-rahvamotka üldjuht:

- a) viib läbi komisjoni istungeid vastavalt vajadusele;
- b) koos rajameistritega valib välja maastikuosa VO-rahvamotka läbiviimiseks;
- c) kinnitab rajameistrite planeeritud rajad pärast seda, kui ta on neid maastikul isiklikult kontrollinud;
- d) jaotab ülesanded KP-ide ja finišide teenindava personali vahel või vajaduse korral teeb selle ülesandeks ühele

oma asetäitjatest;

e) avaldab kohalikus ajalehes 1-2 päeva enne VO-rahvamotka selle läbiviimise koha ja skeemi, nädal või kaks enne seda aga VO-rahvamotka eesmärgi ja ülesanded, toimumise aja, kava ning tingimused, samuti embleemi;

f) esitab lo päeva jooksul VO-rahvamotka korraldamise organisatsioonile kirjaliku aruande matka läbiviimise kohta koos omapoolse hinnangu ja ettepanekutega.

VO-rahvamotka üldjuhil on õigus:

a) eemaldada VO-rahvamotkalt matka tingimusi rikkunud või ebaväärikalt käitunud matkagrupp või individuaal-matkaja;

b) kõrvaldada tööst teenindavat personali, kes ei tule oma ülesannetega toime.

VO-rahvamotka üldjuhi asetäitja

Olenevalt VO-rahvamotka ulatusest määratakse üldjuhile abiks üks või mitu asetäitjat. Üldjuhi eemaloleku ajal täidab üks neist tema kohustusi ja omab kõiki tema õigusi. Asetäitjale võib teha ülesandeks mõne üksiku suurema tööloigu juhtimine (näiteks propaganda, teenindava personali töö juhtimine, töö sõjaveteranidega jne.).

Peasekretär ja sekretariaat

Peasekretär juhib sekretariaadi tööd ja vastutab kogu VO-rahvamotka puutuva dokumentatsiooni ettevalmistamise ja vormistamise, matkast osavõtnute õige arvestamise ning embleemide müügi eest. Peasekretär:

a) registreerib VO-rahvamotka päeval KP-sid ja finišeid teenindavat personali ja annab neile eraldusmärgid;

b) organiseerib sekretariaadis tulemuste arvestust, finišites embleemide müüki ning esitab lõplikud andmed VO-rahvamotkast osavõtnute kohta kinnitamiseks üldjuhile;

c) annab üldjuhile aruandeks vajalikud andmed.

Peasekretärile määratakse vajaduse korral abiks peasekretäri asetäitja. Peasekretärile alluvad sekretärid.

VO-rahvamotka arst

VO-rahvamotka arstil on üldjuhi asetäitja õigused. Arst:

- a) jälgib esmaabivahendite olemasolu KP-des;
- b) juhib meditsiinipersonali tööd ja koos rajameistritega organiseerib esmaabipunktid rajal (nende asukohad teatatakse kohalikus ajalehes enne VO-rahvamotka);
- c) organiseerib kannatanute abistamist ja nende transporti;
- d) matka lõppedes esitab VO-rahvamotka üldjuhile aruande.

VO-rahvamotka komandant

- a) juhib finišeid teenindava personali tööd;
- b) kindlustab finišite ettevalmistamise, sisustamise ja kujundamise;
- c) valmistab ette ruumid personalile, einelaudadele, kindlustab matkajatele joogivee saamise;
- d) annab finišeid teenindavale personalile inventari;
- e) vastutab korra eest finišites.

Rajameister ja tema abid

Rajameister vastutab VO-rahvamotka raja õige ja õigeaegse ettevalmistamise eest. Rajameister ja tema abid määratakse eraldi edasijõudnutele ja algajatele määratud radadele. Rajameistri käsutuses on KP-sid teenindav personal. Rajameister:

- a) valib VO-rahvamotka maastiku skeemi, kooskõlastab selle üldjuhiga;
- b) planeerib skeemil raja ning kooskõlastab selle üldjuhiga;
- c) määrab ja tähistab maastikul KP-de asukohad;
- d) koos üldjuhiga kontrollib maastikul rada;
- e) instrueerib KP-de personali, varustab neid vajalike materjalidega, viib nad õigeaegselt rajale ja teatab, millise signaali või aja järgi on lubatud lahkuda KP-st;

f) teatab peasekretärile kontrollsüsteemi (kohtunike märkmed vastava KP läbimise kohta kontrollkaardil);

g) lõpetab raja ettevalmistamise ja sisustamise hiljemalt 30 min. enne kohalikus ajalehes teatatud VO-rahvamatka algust ja kannab üldjuhile ette raja valmisolekust;

h) kindlustab KP-de õige tähistuse maastikul ja õige märkimise skeemile;

i) matka ajal jälgib raja tähistust, sisustust ja kontrollib KP-de personali tööd ning parandab avastatud puudused; vastutab korra eest rajal;

j) koostab raja mahavõtmise plaani.

Rajameistri abid täidavad rajameistri korraldusi. Igaüks neist täidab rajameistriga analoogilisi ülesandeid ning on rajameistriga võrdsetes õigustes.

KP vanem

Iga KP-d teenindava personali hulgast määratakse vanem.

KP vanem:

a) organiseerib punkti tööd ja jaotab ülesanded personali vahel;

b) saab rajameistrilt esmaabivahendid;

c) kontrollib oma punkti õiget tähistust.

M ä r k u s: Kaardijaotuspunktide olemasolu korral on neid teenindava personali ülesandeks anda punkti saabunud matka-gruppidele ja individuaal-matkajatele matkaskeemid. Kontrollkaardile märget ei tehta. Kaardijaotuspunkt suletakse 1 tund enne VO-rahvamatka lõppu. Pärast seda annab kaardijaotuspunkti vanem ülejäänud skeemid peasekretärile.

KP personal

KP personal:

a) teeb matkagrupi või individuaal-matkaja kontrollkaardile märkme (lõõb templi vms.) KP läbimise kohta, kui see pole teisiti organiseeritud;

b) peab viibimata abi osutama kannatanule;

c) võtab osa raja ettevalmistamisest ja sisustamisest

VO-rahvamotka eel ning mahavõtmisest pärast matka.

KP personalil on keelatud:

- a) anda matkagruppidele ja individuaal-matkajatele nõu ja neid abistada (välja arvatud esmaabi);
- b) valjusti kõnelda;
- c) lahkuda punktist enne rajameistri määratud aja möödumist või enne vastavat signaali;
- d) lubada punktis viibida kõrvalistel isikutel;
- e) süüdata lõket, kui see pole lubatud.

Finišivanem

Iga finiši personali vahetuks juhiks on finišivanem. Finišivanem vastutab finišipaiga ettevalmistamise ja tšš organiseerimise eest finišis. Talle allub finišipersonal: skeemide-kontrollkaartide vastuvõtjad-kontrollijad ja embleemide müüjad. Finišivanem peab kindlustama oma personali valmisoleku matkajate vastuvõtuks hiljemalt VO-rahvamotka alguseks kuulutatud kellaaajaks. Finišivanem lõpetab oma tšš ainult üldjuhi loal.

METOODILISI JUHENDEID VO-RAHVAMATKA KORRALDAJATELE

Maastik

VO-rahvamatkake on soovitatav valida liigestatud metsane ja kuiv maastikuosa. Algajate jaoks valitakse selline maastikuosa, kus on palju teid, metsasihte jt. joonorienteire.

Talvistel VO-rahvamatkadel ei soovitata kasutada maastikuosi, mis loovad matkajatele samugavusi (tihe võsa, järsekud), samuti järske tõuse ja langusi ning järske kurve.

Talvel on keelatud VO-rahvamotka läbi viia maastikuosal, kus on halvasti kinnikülmannud jõgesid, järvi, soid.

Rada

Algajate puhul paigutatakse kontrollpunktid suurte punkt-orientiiride juurde nii, et neid ühendaksid joonorienteiirid.

Viimaseid mööda liiguvad matkajad KP-st KP-sse.

Edasijõudnute raja KP-d paigutatakse joonorientiiridest eemale suhteliselt väikeste punktorientiiride juurde. Antud juhul liiguvad matkajad põhiliselt mööda joonorientiire, kuid KP-sse minekuks kasutavad asimuutliikumist. KP ei tohi asuda joonorientiirist või teistest orientiiridest kaugemal kui 300 m. Võib kasutada ka kontuuri sisse paigutatud KP-d, mis ei asu punktorientiiri juures. Ent siis peab see olema "maha pandud" ja skeemile kantud vähemalt 25 m täpsusega. Taolise KP otsimiseks võivad matkajad hargneda ahelikku. Edasijõudnute raja planeerimisel jälgida kindlasti, et matka ajal ei tekiks nn. "vastuliikumist". Samuti tuleb siinjuures silmas pidada, et matkajatel ei tuleks liikuda mööda külve ja metsaistandikke.

Nii algajate kui ka edasijõudnute raja KP-de ja finišite asukohtade kohta ei avaldata kirjalikke juhendeid ning seletusi.

KP-de ja finišite asukohad kantakse skeemile nii, nagu selles oli juttu VO-rahvamotka kavas ja tingimustes. Joonisel 21 on toodud näitena 22. mail 1966. a. Tallinas VO-rahvamatkal kasutusel olnud skeem ja selle kõrval sama skeem, kuid millele on kantud KP-de ja finišite asukohad nii, nagu need peavad olema.

KP-de arv ja nende paigutus olgu selline, et ainult väike osa matkagruppe ja individuaal-matkajaid suudaks matkaks määratud aja jooksul neist kõiki läbida. Poolte KP-de läbimine matkaks kuulutatud aja jooksul peab aga olema jõukohane kõigile.

Nii algajate kui ka edasijõudnute raja finišid paigutatakse tiheda bussiliiklusega maanteed, ääride (bussipeatuste lähedusse) või raudteejaamade lähedale.

Kaardijaotuspunktide kasutamisel tähistatakse need prismaga ja sildiga "K". Sellest teatatakse matkajatele eelnevalt kohalikus ajalehes ja nende asukohad märgitakse skeemile (5-7 mm läbimõõduga sõõrikesega, mille juurde on kirjutatud täht "K"). Matkajate koondumise vältimiseks peab kaardijaotuspunkte olema mitu. Kaardijaotuspunktide asukohad võib ko-

Matkaskeem

VO-rahvamatkal kasutatakse skeemi, mis on ümbritsetud täismurkse raamiga, mille küljed osutavad põhja-lõuna suunda. Raami mittekasutamisel tuleb skeemile märkida põhja-lõuna suuna nool. Skeemi lõunaserva alla märgitakse, kellele antud rada on määratud (algajad või edasijõudnud).

Skeemile kantakse kõikide KP-de ja finišite asukohad. Kui ühele ja samale skeemile on kantud nii algajate kui ka edasijõudnute KP-d ja finišid, siis skeemi raami lõunaserva all tuuakse ära, kuidas on märgitud nii ühtedele kui ka teistele määratud KP-d ja finišid.

Kontrollkaart on soovitatav liita matkaskeemiga ja avaldada kohalikus ajalehes (vt. joonis 21).

Matka läbiviimine ja kordamine

VO-rahvamatkaks määratav aeg, s.o. KP-de ja finišite lahtioleku aeg on soovitatav määrata nii, et matkast oleks võimalik osa võtta nii enne kui ka pärast lõunat.

Uhisstardi kasutamine kindlaksmääratud kellaajal ja kohast pole soovitatav, et vältida "rongkäiku".

Sõjalis-patriootilise kasvatustöö tõhustamiseks on matkagrupidel soovitatav kasutada sõjaveteranidest instruktoreid. Viimaste ülesandeks on õpetada liikumist maastikul skeemi ja kompassi järgi, skeemi mõõtkava väljaarvutamist kauguste mõõtmisega maastikul. Peale selle on soovitatav, et nad finišis jutustaksid oma matkagrupile sõjamälestusi. Finišites võiks organiseerida sõjatehnika näitusi jms. Kohad, kust matkagrupp võib saada instruktori, teatatakse eelnevalt kohalikus ajalehes. Sõjaveteranide kaasatõmbamine instruktoritena panna kohaliku sõjakomissariaadi esindaja õlgadele ja määrata ta matka üldjuhi asetäitjaks nimetatud alal. Instruktooreid võib eraldada ka kohaliku orienteerumisspordi sektsioon.

VO-rahvamatka kordamisel samal maastikuosal tuleb KP-d paigutada varem mittekasutatud kohtadesse või viia matk

lõbi teisel maastikuosal.

VO-rahvamatku võiks korraldada mitte sagedamini kui 4, maksimaalselt 6 korda aastas. Üks neist on soovitatav lõbi viia võidupüha; teine Nõukogude armee aastapäeva tähistamiseks, kolmas Eesti Rahvuskorpuse aastapäeva ja neljas orienteerumissperdi propaganda nädala või kuu raames.

VO-rahvamatka embleem olgu nõgus.

1. Атлас мира. М., Воениздат, 1958, с. 133.
2. Б о б р о в с к и й А. По маршруту Ивановской области. - "Сов. туризм и альпинизм", 1941, 2 марта, № 9, с. 3.
3. В а с и л ь е в а Г. и Л е в И. Туристские соревнования за рубежом. - В кн.: Туристские тропы. Альманах. Кн. 4-я. Сост. Д. С. Ясиновский. М., ФизС, 1961, с. 287-301.
4. В л а д и м и р о в Д. Ежегодные соревнования. - "Сов. туризм и альпинизм", 1941, 23 марта, № 12, с. 3.
5. В л а д и м и р о в Д. Ежегодные соревнования в День Красной Армии. - "Сов. туризм и альпинизм", 1941, 16 марта, № 11, с. 3.
6. В л а д и м и р о в Д. Лыжный поход по целине. - "Сов. туризм и альпинизм", 1941, 16 февр., № 7, с. 4.
7. В л а д и м и р с к и й Д. Ночной лыжный марш. - "Сов. туризм и альпинизм", 1941, 2 марта, № 9, с. 1.
8. Гимнастика. Под общ. ред. Л. П. Орлова. Изд. 2-е. М., ФизС, 1958, с. 35 - 46.
9. 200 участников туристского похода. - "Сов. туризм и альпинизм", 1941, 8 июня, № 23, с. 3.
10. Д о б к о в и ч В. В. и К р а в ц о в В. А. Дни турист. М., ФизС, 1954, 136 с.
11. Д о б к о в и ч В. В. Туризм в СССР. Л., 1954, с. 14-16.
12. Д о б к о в и ч В. Гонки по закрытому маршруту. - "Сов. туризм и альпинизм", 1941, 26 янв., № 4, с. 3.
13. Д о б к о в и ч В. Зимний туристский слет. - "Сов. туризм и альпинизм", 1941, 6 июня, № 14, с. 3.
14. Д о б к о в и ч В. Из недавнего прошлого. - "Сов. туризм и альпинизм", 1941, 23 февр., № 8, с. 3.
15. Д о б к о в и ч В. Итоги туристской зимы. - "Сов. туризм и альпинизм", 1941, № 16, с. 3.
16. Д о б к о в и ч В. Соревнование туристско-альпинистских секций. - "Сов. туризм и альпинизм", 1941, 16 февр., № 7, с. 1.

17. Ж м у р о в В. Так интересное. - "Сов. спорт", 1963, 23 марта, № 70, с. 8.
18. И в а н о в И. Е. и К ы р ч о А. Н. Послесловие. - В кн.: В. Нурмиаа. Спортивное ориентирование. М., ФиС, 1967, с. 148 - 155,
19. И з о п Э. Развитие спортивного ориентирования в СССР и за рубежом (до 1966 г.). Автореферат дисс. на соиск. уч. степ. канд. пед. наук. Тарту, 1967, 45 с.
20. К у д р я в ц е в В. и К о л е с н и к о в А. Туристские слеты и соревнования. М., Профиздат, 1965, с. 42 - 71.
21. Лучших активистов - в советы физкультуры. - "Сов. туризм и альпинизм", 1941, 27 апр., № 17, с. 1.
22. Н а г о р н и й А. Г. Туризм в комплексе ГТО. М., ФиС, 1960, 72 с.
23. Н о в и к о в А. Д. Физическое воспитание. М.-Л., ФиС, 1949, с. 9 - 15.
24. П л а т а й с к а л и К. Через Лемболовское озеро. - "Сов. туризм и альпинизм", 1941, 2 марта, № 9, с. 3.
25. Положение о проведении Первенства Ленинграда по туристскому лыжному закрытому переходу 22 - 23 февраля 1941 г. Л., 1941, 7 с.
26. П о п о в В. Интересный поход. - "Сов. туризм и альпинизм", 1941, 25 мая, № 21, с. 4.
27. П о п о в В. Массовые походы. - "Сов. туризм и альпинизм", 1941, 23 марта, № 12, с. 1.
28. П о п о в В. Туристы и альпинисты Ростова включаются в комсомольский кросс. - "Сов. туризм и альпинизм", 1941, 11 мая, № 19, с. 3.
29. Правила туристских соревнований. М., 1963, 23 с. (ЦС по туризму СССР).
30. Правилник за състезания по ориентиране. София, 1961, 28 с. (Български туристически съюз. Централен съвет).
31. Р у б е л ь Р. Б. Туристы Свердловска. М., ФиС, 1957, с. 16 - 39.
32. "СКАУТЫ". - Энциклопедический словарь по физической культуре и спорту. Т. 3. М., ФиС, 1963, с. 28.

33. Снегов В. Вся работа перестроит на новый, военный лад. - "Красный спорт", 1941, 15 июля, № 28, с. 3.
34. Соревнования лыжных патрулей. - "Красный спорт", 1941, 14 янв., № 2, с. 4.
35. Средицкий П. Военизированный поход школьников. - "Сов. туризм и альпинизм", 1941, 30 марта, № 13, с. 3.
36. Средицкий П. Звездный поход по закрытому маршруту. - "Сов. туризм и альпинизм", 1941, 9 марта, № 10, с. 3.
37. Средицкий П. По заданному маршруту. - "Сов. туризм и альпинизм", 1941, 18 мая, № 20, с. 3.
38. Столбов В. В. и Чудинов И. Г. История физической культуры. М., ФизС, 1962, с. 20 - 78, 122 - 136, 176 - 183.
39. Тизенгаузен Н. Военизированный поход. - "Сов. туризм и альпинизм", 1941, 16 февр., № 7, с. 1.
40. Туристские и альпинистские соревнования. - "Сов. туризм и альпинизм", 1941, 8 июня, № 23, с. 1.
41. Усокин Г. Клуб туристов. М., Профиздат, 1960, с.30, 32 - 34.
42. Физкультурники - резерв Красной Армии. - "Красный спорт", 1941, 1 июля, № 26, с. 1.
43. Физкультурную работу - на военный лад. - "Красный спорт", 1941, 22 июля, № 29, с. 1.
44. Шмид К. Ф. Руководство по графическим изображениям. М., Госстатиздат, 1960.
45. Ausschreibung Bestenermittlung 1962 im Orientierungslauf der SV/Lok. - "Der Tourist", 1962, N. 2, S. 25 - 26.
46. Auszüge aus den vorläufigen Regeln für internationale Orientierungswettkämpfe. - "Skisport und Touristik", 1959, N. 5, S. 13 - 15.
47. Bei den Soldaten unserer Nationalen Volksarmee notiert: Die Begeisterung schlug hohe Wege. - "Der Tourist", 1961, N.2, S. 13 - 15.
48. Bedingungen für das touristische Fünfkampfabzeichen der Jungen Pioniere. - "Körpererziehung", 1956, N. 6, S. 323 - 324.

9. Beschluss über Massnahmen zur weiteren Entwicklung und Verbreitung der Wanderbewegung in der DDR im Jahre 1962. - "Der Tourist", 1962, N. 3, S. 3 - 6.
10. Bugge l, E. Die Rolle der Wandergruppen im Ferienlager. - "Körpererziehung", 1957, N. 6, S. 280 - 285.
11. Bugge l, E. und Schlo sser H. Die touristischen Wettkämpfe und ihre Stellung im Sportgeschehen Europas. - "Theorie und Praxis der Körperkultur", 1959, N. 7, S. 609 - 617.
12. C e r n i k, A. Treffen der 5000 Touristen. - "Der Tourist", 1964, N. 2, S. 2.
13. D e u s, F. Zum zweiten Mal: Jenaer Orientierungslauf. - "Der Tourist", 1962, N. 8, S. 6 - 7.
14. D e u s. Jenaer Jungen und Mädchen erfolgreich. - "Der Tourist", 1961, N. 5, S. 13 - 14.
15. D e z s ö, H. Pikaluistelumestari paras suunnistaja Romaniasa vietettiin 20-vuotisjuhla. - "Suunnistaja", 1968, 20. tammik., N. 1, s. 2.
16. Die internationale Orientierungskonferenz in Schweden. Sandviken. 1959. Überblick über die nordische Entwicklung. Stockholm, 1959, 3 S.
17. Die Jüngsten begeistern. Vorbildliche Förderung des Kindersports im Bezirk Gera. - "Der Tourist", 1961, N. 7, S. 16-18.
18. Die touristischen Wettkämpfe und ihre Stellung im Sportgeschehen Europas. - "Skisport und Touristik", 1960, N. 8, S. 14 - 16; N. 9, S. 14 - 16.
19. D o e p p, A. Grossartiger Erfolg in Schmiedefeld. - "Der Tourist", 1962, N. 11, S. 3 - 5.
20. D o n d a, A. und H e r r d e E. Allgemeine Statistik. Berlin, Verl. "Die Wirtschaft", 1964, S. 456.
21. E c k a r t, W. Brief aus Apolda. - "Der Tourist", 1965, N. 12, S. 11.
22. E e n s a l u, O. 22. mail orienteerumismatka! - "Öhtuleht", 1960, 20. mai, nr. 116, lk. 3.

63. E h a t a m m, V. ENSV III matkasportlaste kokkätulek Si-
niallikul. - "Kehakultuur", 1957, nr. 5, lk. 476 - 477.
64. Ein neues Kapitel wird nun geschrieben. - "Der Tourist",
1961, N. 2, S. 3 - 9.
65. G r e t s k o, A. A. Üldise sõjaväekohustuse seaduse eel-
nõust. Ettekanne NSVL Ülemnõukogu VII koosseisu III istung-
järgul. - "Noorte Hääli", 1967, 13. okt., nr. 242, lk. 1 ja 2.
66. G r o m, A. Sport militarismi teenistuses. - "Kehakultuur"
1958, nr. 23, lk. 717 - 718; nr. 24, lk. 751 - 754.
67. H a l l i k, R. ...kuni kõrge vanuseni. - "Noorte Hääli",
1967, 7. veebr., nr. 32, lk. 3.
68. Haanjas põles sõpruslõike. - "Kehakultuur", 1964, nr. 18,
lk. 560 - 561.
69. H a u f e, E. Orientierungslauf - auch im Kinder- und Ju-
gendsport. - "Körpererziehung", 1960, N. 7, S. 364 - 379.
70. H a u f e, E. Orientierungslauf - Sport der Millionen. -
"Körpererziehung", 1959, N. 7, S. 380 - 381.
71. H a u f e, E. Vorbereitung, Durchführung und Auswertung
eines touristischen Mannschaftswettkampfes. - "Körperer-
ziehung", 1956, N. 5, S. 250 - 262.
72. H a u f e, E. Wir veranstalten einen Volksorientierungs-
lauf. - "Der Tourist", 1961, N. 5, S. 17 - 21; N. 6,
S. 17 - 20.
73. H e l m u t h. Fra Bulgarien: Fin dansk placering! -
"O-posten", 1960, N. 50, s. 2.
74. Homme Vorbusele! - "Edasi", 1968, 13. jaan., nr. 11, lk. 4.
75. H u t h, K.-H. u n d H ö h n e R. Rückblick auf die
6. Deutschen Meisterschaften im Orientierungslauf. - "Der
Tourist", 1962, N. 1, S. 12 - 16.
76. Hämeen ensimmäinen kahden päivän suunnistaminen. - "Suunnis-
taja", 1953, N. 5, s. 4 - 6.
77. I k ä v a l k o, M. Retkeily liittyy seuratoimintaan piri-
tävänä lisäohjelmana. - "Suunnistaja", 1962, 5. kesäk.,
N. 8, s. 2.
78. Internationaler Wettkampfkalender 1962. Uppsala, 1962, 2 S
(Internationale Orientierungslauf-Föderation).

79. IOF-Kontakte 1961-62. - "IOF Mitteilungsblatt", 1962, N.1, s. 10.
80. I s o p, E. ja V ä l j a s, K. Orienteerumismatkat väärivad vaeva. - "Kehakultuur", 1967, nr. 21, lk. 658 - 659.
81. I s o p, E. Mõningaid andmeid orienteerumisspordi arengust. - "Kehakultuur", 1960, nr. 1, lk. 29-30; nr. 2, lk. 54-56.
82. I s o p, E. Orienteerumisspordi areng NSV Liidus ja välisriikides (kuni 1966.a.). Väitekirj. Tallinn, 1967.
83. I s o p, E. Orienteerumismatkamine. - "Kehakultuur", 1962, nr. 14, lk. 443 - 444.
84. I s o p, E. Viron suunnistus kasvanut murtomaajuoksusta tuhansien nuorten harrastamaksi urheiluksi. - "Suunnistaja", 1961, 31. tammik., N. 1, s. 14 - 15.
85. J. M. Soome kompass M/36. - "Besti Spordileht", 1937, nr. 6/8, lk. 180 - 182.
86. J u k o l a, M. Urheilun pikku jättiläinen. Toinen painos. Porvoo-Helsinki, 1946, s. 1224.
87. Kaksi tunturisuunnistusta. - "Suunnistaja", 1955, N.8, s.6.
88. Kansallinen tunturisuunnistus "Saariselän Nulka" 3.7.60. - "Suunnistaja", 1960, 11. kesäk., N. 7, s. 4.
89. K a r i, A. Puoli vuosisataa suunnistuskilpaa. - In: Suomen Suunnistamisliiton 10-vuotis rasti. Helsinki, Julkaisija Suomen Suunnistamisliitto r. y., 1955, s. 76 - 83.
90. K a r i, A. Suomen Suunnistamisliitto. - In: Suomen Suunnistamisliiton 10-vuotis rasti. Helsinki, Julkaisija Suomen Suunnistamisliitto r. y., 1955, s. 35 - 69.
91. K a r i, A. Tunturisuunnistus. - In: Suomen Suunnistamisliiton 10-vuotis rasti. Helsinki, Julkaisija Suomen Suunnistamisliitto r. y., 1955, s. 180.
92. K a s k n e e m, A. Matkasportlased, 14. juulil ootab teid Taevaskoda. - "Noorte Hääl", 1956, 11. juuli, nr. 160, lk.3.
93. Kasvavia lukuja suunnistuksessa. - "Suunnistaja", 1965, 9. huhtik., N. 4, s. 1.
94. Katteluc toinen, Tuuni kahdeksas. - "Suunnistaja", 1958, 11. marrask., N. 15, s. 2.
95. Kilpisjärven tunturisuunnistus 24 - 25. 7. 54. - "Suunnistaja", 1954, N. 9, Tuloluettelo N. 4/54, s. 17.

96. Kolmen päivän suunnistus. - "Suunnistaja", 1963, 15. heinääk., N. 9, s. 8.
97. K r ö b e r . Sportklassifizierung im Orientierungswettkampf. - "Der Tourist", 1961, N. 1, s. 31 - 34.
98. Kuntokilpa käyntiin Suomessa lajeina kaikki liikuntaurheilut. - "Suunnistaja", 1962, 22. jouluk., N. 18, s. 5.
99. Kuntourheilukuukausi suunnistuksen merkeissä. - "Suunnistaja", 1961, 20. huhtik., N. 4, s. 2.
100. Kuntourheilun on oltava jatkuvaa ja säännöleistä. - "Suunnistaja", 1961, 7. maalisk., N. 2, s. 2.
101. Land tilsluttet IOF. - In: O-kalenderen 1967. Oslo, Stabil. Trykkeri, 1967, s. 21 - 22.
102. Lapin Jokos ja Lapin piiri 20. 6. 1959. - "Suunnistaja", 1959, 20. heinääk., N. 9, s. 5.
103. Lapin Sudet (Ivalo) 21. 7. 1967. - "Suunnistaja", 1967, 25. syysk., N. 15, s. 3. (Tulossivu).
104. "LEISTUNGSABZEICHEN FÜR DIE VORMILITÄRISCHE AUSBILDUNG". - Kleine Enzyklopädie. Körperkultur und Sport. Leipzig, VEB Bibliogr. Inst., 1965, S. 735.
105. Liittovaltuusto hyväksyi ensi vuodeksi kaksi uutta mestaruuskilpailua. - "Suunnistaja", 1961, 20. jouluk., N. 18, s. 1.
106. Liittovaltuusto päätti kehittää retkeilyä. - "Suunnistaja", 1961, 20. huhtik., N. 4, s. 2.
107. L u t z, P. Pionierinstruktore - eine grosse Hilfe für den Pionierleiter. - "Der Pionierleiter", 1959, N. 19, S. 14.
108. L ö w d i n, I. Pretekell des 1. Internationalen Orientierungssportkongresses am 21. - 22. Mai 1961 in Kopenhagen, Dänemark. - "IOF Mitteilungsblatt", 1962, N. 1, S. 2 - 3.
109. Magne Lystad juhlistu Euroopan mestari. - "Suunnistaja", 1962, 3. lokak., N. 15, s. 1.
110. M a l t, M. Matkajate kokkutulek Taevaskojas. - "Meerte Hääl", 1956, 19. juuli, nr. 167, lk. 3.
111. M a n n o n e n, O. Avoin kirje "Rastien väleiltä". - "Suunnistaja", 1961, 1. heinääk., N. 9, s. 2.

112. M a s s o, T. MÄlestusi orienteerumisvõistluste korraldamise kohta matkajate kokkutulekutel aastail 1953 - 1959. Käsikiri.
113. M a s s o, T. Turistide kokkutulek. - "Noorte Hää", 1955, 10. aug., nr. 188, lk. 3.
114. Matkajad! Kohtumiseni Siiniallikul, matkajate vabariiklikul kokkutulekul. - "Noorte Hää", 1957, 11. juuli, nr. 162, lk. 2.
115. Matkamehed! Teie arvamus? - "Spordileht", 1967, 8. detsembr., nr. 145, lk. 5.
116. Matkaspordi ajutised võistlusmäärused. - Rmt.: Matkaspordi juhendmaterjale. Tallinn, 1958, lk. 13 - 31.
117. Matkaspertlased olid koos. - "Noorte Hää", 1957, 18. juuli, nr. 168, lk. 3.
118. "MILITÄRISCHER MEHRKAMPF". - Kleine Enzyklopädie. Körperkultur und Sport. Leipzig, VEB Bibliogr. Inst., 1965, S. 494 - 495.
119. Nominierung der A- und B-Auswahl im Orientierungslauf für die Saison 1962 durch den Trainerrat. - "Der Tourist", 1962, N. 2, S. 8 - 10.
120. Nulikka juostin "juhannusyönä". - "Suunnistaja", 1956, 26. heinäk., N. 10, s. 2, 7.
121. OL im Blickpunkt. - "IOF Mitteilungsblatt", 1965, N. 4, S. 17 - 18.
122. Orienteerumisspordi föderatsioonide säilitamisest Spordiliidu Nõukogu juures. ENSV Spordiühingute ja -organisatsioonide Liidu Nõukogu presidiumi otsus 16. okt. 1962, protokoll nr. 8. Tallinn, 1962, 3 lk.
123. Orienteerumissport. Võistlusmäärused. Juhised rajameistritel. Tallinn, "ER", 1967, 63 lk.
124. Orientierungssport in Finland heute. - "Suunnistaja", 1959, 21. toukok., N. 6, s. 3 - 4.
125. "ORIENTIERUNGSWETTKÄMPFE". - Kleine Enzyklopädie. Körperkultur und Sport. Leipzig, VEB Bibliogr. Inst., 1965, S. 517 - 520.

126. Orientierungswettkämpfe für jung und alt. Unter der Leitung von E. Buggel. Berlin, Sportverl., 1963, S. 5 - 20, 40 - 53. Aut.: E. Buggel, E. Haufe, V. Thierbach, G. Trepte und A. Umbreit.
127. Pallon, A. Orienteerumismatkale - "Jai" - "Õhtuleht", 1966, 23. mai, nr. 118, lk. 3.
128. Peil, W. "Sokoli" organisatsioon Cehhoslovakkias. - "Eesti Spordileht", 1929, nr. 23, lk. 535 - 537.
129. Peruskunto-ohjelma luo hyvän pohjakunnan. - "Suunnistaja", 1961, 31. tammik., N. 1, s. 13.
130. Pohjoisneula. Ymmärtämystä - ei tuomitsemista odattaa TUL:n suunnistamisen kehitys. - "Suunnistaja", 1953, N. 12, s. 54 - 56.
131. Pühapäeval suuskedele! - "Õhtuleht", 1967, 21. jaan., nr. 18, lk. 5.
132. Rahvamatkal 75000 inimest. - "Spordileht", 1966, 11. mai, nr. 56, lk. 1.
133. Rakas, A. Moodustati orienteerumisspordi föderatsioon. - "Spordileht", 1962, 19. okt., nr. 83, lk. 2.
134. Regeln für internationale Orientierungs-Läufe (OI). Uppsala, 1962, 11 S. (Internationale Orientierungslauf-Föderation).
135. Rein salu, A. Homsed orientiirid. - "Kehakultuur", 1962, nr. 3, lk. 72 - 73.
136. Rein salu, A. (koost.). Matkamäine. Tallinn, ERK, 1956, lk. 5 - 11.
137. Romaniassa on pidetty... - "Suunnistaja", 1964, 5. jouluk., N. 17, s. 2. (Kompassin ympäri).
138. Russak, A. Matkasportist. - "Edasi", 1959, 16. mai, nr. 95, lk. 4.
139. Saare, P. Rahvamatk ja rahvamatkajad. - "Spordileht", 1968, 12. jaan., nr. 5, lk. 2. (Meie mõttevahetus).
140. Saariselän Nulka 26-27. 6. 54. - "Suunnistaja", 1954, N. 9, tuloslueetelo N. 4/54, s. 17.
141. Saksa E. Võidupüha matkateedel. - "Edasi", 1967, 11. mai, nr. 109, lk. 4.

142. S a l o m a a, E. Saariselän Mulkka jälleen hengissä. - "Suunnistaja", 1967, 7. heinäk., N. 10, s. 8.
143. S a n d e r, H. II. Heide-OL in Bad Döben. - "Der Tourist", 1962, N. 8, S. 21 - 23.
144. 130 retkeilymajaa ja 135 leiripaikka. - "Suunnistaja", 1961, 17. toukok., N. 2, s. 2.
145. S c h l o s s e r, H. Im neuen Jahr zu neuen Erfolgen. - "Der Tourist", 1963, N. 1, S. 3 - 5.
146. S e h l o s s e r, H. Wie wird die Strecke für Leipzig gelegt? - "Skisport und Touristik", 1959, N. 7, S. 15 - 16.
147. S c h u l t z. Junge Pioniere: Erfurt war Klasse. I. Zentrale Meistersehaften im touristischen Mehrkampf der Pionierorganisation. - "Der Tourist", 1961, N. 7, s. 20 - 22.
148. S p a s s o w, N. Orientierungslauf in Bulgarien - ein beliebter Massensport. - "IOF Mitteilungsblatt", 1965, N.4, S. 6 - 7.
149. S t a m m e r, W. Geländespiele. Deutsches Spielhandbuch 2. 5. Aufl. Potsdam, Ludwig Voggenreiter Verl., 1941, 66 S.
150. S u o m e l a, K. U. Urheilun maailmanhistoria. Porvoo-Helsinki, WSOY, 1953, s. 199 - 250, 328 - 374, 472 - 510.
151. Suunnistuksen päivää valmistellaan jo nyt. - "Suunnistaja", 1964, 5. toukok., N. 5, s. 1.
152. Suunnistuksen päivää vietetään lokakuulla... - "Suunnistaja", 1964, 6. maalisk., N. 2, s. 2.
153. Suunnistuspäivän puuhien vaikutus tuntuu vuosien päästä. - "Suunnistaja", 1966, 1. syysk., N. 14, s. 2.
154. Suunnistuspäivä 9. 10. - "Suunnistaja", 1966, 20. syysk., N. 15, s. 15.
155. SVUL:n kuntourheiluvuosi: Urheilun kansalaistavaksi. - "Suunnistaja", 1961, 31. tammik., N. 1, s. 2.
156. T h o m a e, H. u n d K l e i n o w, W. Findigkeitsspiele. Deutsches Spielhandbuch 3. Potsdam, Ludwig Voggenreiter Verl., 1941, 56 S.
157. T h ü m m l e r, L. Beispielhafte Arbeit mit den Kindern. Erfahrungen und Anregungen aus Beusha. - "Der Tourist", 1964, N. 10, S. 10 - 11.

158. T o o m b e r g, I. Kõik tallinlased võistlema! - "Õhtuleht", 1967, 12. mai, nr. 109, lk. 3.
159. "TOURISTENABZEICHEN". - Kleine Enzyklopädie. Körperkultur und Sport. Leipzig, VEB Bibliogr. Inst., 1965, s. 730-731.
160. "TOURISTIK". - Kleine Enzyklopädie. Körperkultur und Sport. Leipzig, VEB Bibliogr. Inst., 1965, s. 665 - 677
161. "TOURISTISCHES FÜNFKAMPFABZEICHEN". - Kleine Enzyklopädie. Körperkultur und Sport. Leipzig, VEB Bibliogr. Inst., 1965, s. 734.
162. T r e i a l, H. Kokkutulekud ei rahulda enam. - "Spordileht", 1964, 19. juuni, nr. 49, lk. 2.
163. T r e p t e, G. Notwendige Betrachtung. - "Der Tourist", 1961, N. 4, S. 2.
164. T r e p t e, G. Vorbereitungen zum IV. Pioniertreffen haben begonnen: Einem schönen Ziel entgegen. - "Der Tourist", 1961, N. 2, S. 22 - 23.
165. T. S. Eikõ tunturisuunnistusta? - "Suunnistaja", 1958, 17. heinäk., N. 10, s. 5.
166. Tähekkejä kävi... - "Suunnistaja", 1961, 20. jouluk., N. 18, s. 9. (Rastilta rastille).
167. Tunnustus rahvamatkade organiseerijatele. - "Noorte HÄÄL", 1967, 21. veebr., nr. 44, lk. 1. (Sport).
168. T ü r n, O. Kas vahepeal valitses vaikus? - "Spordileht", 1966, 9. märts, nr. 29, lk. 2.
169. T ü r n, O. Võimaluste poolest saaks palju paremini. - "Edasi", 1964, 12. aprill, nr. 74, lk. 4.
170. V a r e s, L. Tartu matkasportlaste nõupidamine. - "Edasi", 1959, 22. mai, nr. 99, lk. 4.
171. V e n e, G. "Olümpia-aasta kõigile!" - "Noorte HÄÄL", 1964, 6. märts, nr. 56, lk. 3.
172. V o g t, H. Pühapäeval orienteerumismatkale! - "Õhtuleht", 1967, 20. jaan., nr. 17, lk. 3.
173. Üleliiduline kehakultuurikompleks "Valmis tööks ja NSV Liidu kaitseks". Tallinn, ERK, 1959, 47 lk.
174. Uritusterohke sporditalv. - "Noorte HÄÄL", 1967, 11. veebr., nr. 36, lk. 1.

Essõna	3
Sissejuhatus	4
E s i m e n e o s a. <u>Orienteerumismatkamine välisriikides.</u>	9
I peatükk. <u>Orienteerumismatkamine kapitalistlikes riikides</u>	9
Rootsi	9
Soome	10
Suurbritannia	18
Saksamaa	18
II peatükk. <u>Orienteerumismatkamine sotsialistlikes riikides</u>	20
Saksa Demokraatlik Vabariik	20
Ungari	27
Bulgaaria	27
Tšehhoslovakkia	29
Rumeenia	30
Poola ja Jugoslaavia	30
T e i n e o s a. <u>Orienteerumismatkamine NSV Liidus</u>	32
III peatükk. <u>Orienteerumismatkamine Eesti NSV-s</u>	32
IV peatükk. <u>Orienteerumismatkamine Vene NFSV-s ja teistes liiduvabariikides</u>	39
K o l m a s o s a. <u>Orienteerumismatkamise kasutamise võimalustest massilise spordi- ja kehakultuurialana NSV Liidus</u>	48
V peatükk. <u>Orienteerumismatkamine massilise spordialana</u>	48
Orienteerumismatkamise kasutamise võimalustest matkaspordi- ja teiste organisatsioonide töös ..	48
Orienteerumismatkamise alade klassifikatsioon	53
Orienteerumismatkamise võistlusmääruste projektist	55
VI peatükk. <u>Valikorienteerumisrahvamatka eelistamisest harilikule rahvamatkale</u>	65
Hariliku rahvamatka ja valikorienteerumisrahvamatka võrdlusjooni	65

Uurimistöö tulesanded, meetodid ja organisatsioon ..	67
Uurimistööks saadud andmed ja nende analüüs	71
Kokkuvõtte ja ettepanekud	97
L i s a d	104
Lisa 1. Tabelid	105
Lisa 2. Orienteerumismatkamine. Võistlusmäärused. (Projekt)	123
Lisa 3. VO-rahvamatika korraldamise juhend	162
Kirjandus	175

=====

МИНИСТЕРСТВО ВЫСШЕГО И СРЕДНЕГО СПЕЦИАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ ЭССР
ТАЛЛИНСКИЙ ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ИНСТИТУТ ИМ. Э. ВИЛЬДЕ

Кафедра методики физического воспитания

Таллин, Нарвское шоссе 41

Э. Исоп и К. Вальяс

СПОРТИВНОЕ ОРИЕНТИРОВАНИЕ

III

Походы с ориентированием

На эстонском языке

Toimetaja I. Pikas

Korrektor V. Nuka

Teh. toimetaja H. Kopse

Kaane kujundus ja joonised E. Isop

Trükkimisele antud 18.XII 1970. Paber 60 x 84 1/16. Trükipoognaid 11,75. Tingtrükipoognaid 10,93. Arvestuspoognaid 9,21.
MB-09481. Trükiarv 550. Tell. nr. 7 Eesti Maaviljeluse ja
Maaparanduse TU Instituudi rotaprint, Saku.

Hind 92 kop.

TÜ RAAMATUKOGU

10300014899886

A-31179

3